

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

F.NIETZSCHE'DE YAŞAMIN YASASI VE TARİH

YÜKSEK LİSANS TEZİ

722 923

HAZIRLAYAN:
YASEMİN HİLAL UZUNLAR NO:3189

TEZ DANIŞMANI:
YRD.DOÇ.DR.O.FARUK AKYOL

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM BAKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İSTANBUL-NİSAN 2002

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

FELSEFE Anabilim Dalında ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan 3189 numaralı YASEMİN HİLAL UZUNLAR'IN hazırladığı "F. NIETZSCHE'DE YAŞAMIN YASASI VE TARİH "konulu Yüksek Lisans Tezi ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisanüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 10.Maddesi uyarınca 08.04.2002 PAZARTESİ günü saat 14.00'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ...Kabulü.....'ne (1) ~~OYBİRLİĞİ~~ /OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI (2)	İMZA
PROF.DR.NECLA ARAT	Kabul	<i>h. arat</i>
DOÇ.DR.MEDAR ATICI	Kabul	<i>Medar Atıcı</i>
DOÇ.DR.AYHAN BIÇAK	Red	<i>Ayhan Biçak</i>
YRD.DOÇ.DR. TÜTEN ANĞ	Kabul	<i>T. Anğ</i>
YRD.DOÇ.DR. FARUK AKYOL	Kabul	<i>Faruk Akyol</i>

ÖZ

Bir özgürlük felsefecisi olarak Nietzsche'nin felsefi söyleminde insan ve yaşam her zaman odak noktası olmuştur. Tüm insan başarılarına olduğu gibi tarihe de yaklaşımı tüm değerlerin yeniden sorgulanması ve aşılmasıyla ilintilidir. Bunun anlamı, açıkça, yaşamın yükseltilmesi ve yaratıcılığın kışkırtılmasıdır. Ona göre tarihte bir öz aranacaksa, bir insanın yaratıcılığından (güç isteminden) başka bir şey değildir.

ABSTRACT

In the philosophical dialectic of Nietzsche, the philosopher of freedom, man and life has always become the core philosophy. In his approach to philosophical problems, man and life have been based on his approach to history as well as successes of man can be deciphered as the revolution of the values, hightening life by over coming the self and riching creativity ultimately. If a meaning is to be searched in history, it is the creativity of man, according to Nietzsche.

ÖNSÖZ

Felsefî düşünce tarihinde insan, Nietzsche ile birlikte bir düşünürün ana araştırma problemi ve hareket noktası olmakta; diğer tüm problemler insana, yaşıyan insana göre, yaşamla doğrudan ilgileri bakımından kavranmaya ve yorumlanmaya çalışılmaktadır.

Kanımızca, bir düşünürün çıkış noktası doğrudan doğruya yaşıyan insan olunca, o düşünürün sistemci olması beklenmemelidir. Gerçekten de Nietzsche, felsefî düşünme tarihindeki sorunlarla ilişkili olarak kavramaya çalıştığı realiteyi kendi bakış açısına göre yorumlamaya, değerlendirmeye ve onunla hesaplaşmaya çalışmıştır. Sorunları bizzat kendisinden ve çağından hareketle ele alıp, çağının temel problemlerini saptayarak bu problemlerden de insan realitesine geçmiştir.

Bu çalışmada Nietzsche'nin felsefî söylemindeki kavramların ışığı altında insanın tarih ile ilişkisi irdelenecek, tartışılacaktır. Nietzsche, tarih sorunu üzerinde düşünmeye yayımlanan ilk kitabı **Tragedya'nın Doğuşu** ile başlar. Kafasını meşgul eden temel sorun, dünya tarihini karakterize eden acıyı, zulmü, dehşeti nasıl yorumlayacağımıza ilişkindir. Tarihe herhangi bir anlam ve önem yüklememiz olanaklı mıdır? Nietzsche'nin bu soruya yanıtı şudur: İnsanlık tarihine veya evrene nihai bir hedef ve erek kazandıracak teleolojik bir görüşün durağanlığına kendimizi bırakamayız.

Abartılmış tarih anlayışının insanın yaşamını nasıl kararttığını söyleyen yaratımın kaynağı olan güç isteminin yaşamın ta kendisi olduğunu vurgulayan bir kültür eleştirmeni olarak Nietzsche, çağının değerlerini yorumlayarak, bugün için, yaşam için neler yapılabilir, yaşam nasıl yükseltip, zenginleştirilebilir sorularını kendisi için ana hedefler haline getirmiştir.

Üç boyutlu zaman içinde yaşayan, bilinçli ve amaçlı yapıp etmeler varlığı olan ve tarih-içi yaşayan bir varlık olarak insan, geçmiş ve gelecek içinde toplumsal moralin değerlerini, İyi ile Kötünün Ötesi'nde tekrar irdeleyerek, yeni değerleri kendi görme tarzımıza göre realiteye, tarihe tüm insan başarılarına bakış tarzımıza göre – yaratabilir mi? Bu durumu, kendi yaşamından hareketle irdelemeye çalışan Nietzsche, çağını nasıl değerlendiriyor? Batı metafiziği, dini, bilgi, vs. kurarken, ölümlü insan varoluşunun duyumlu, bedensel yönlerini yadsımaktadır. Hakikat isteminin gelişimiyle birlikte, insanlığın değerlerinin kurulmakta olduğu temeller Nietzsche'nin kendini altetme olarak adlandırılan sürecin getirdiği yıkımlarla eleştirel bir hesaplama içindedir. Nihilizmin ortaya çıkışı, çağımız açısından kaçınılmazdır. Nietzsche'nin öncelikle çağındaki problemler ve özellikle de modernite karşısındaki tutumu, eleştireldir. O, modernliğin yarattığı değerlerin koskocaman bir yalan olduğunu söyler, Tanrı düşüncesinden yeni yeni kurtulan insan bu kez de yeni tanrılar, idoller yaratarak bunlara tapmaya başlamıştır. Bunlar çöküntü halindeki (decadance'ın) toplumların varolan özellikleridir. Çağının herşeyi akla dayandıran nesnelliği bilimi ön plana çıkartıp tarihi de bir bilim olarak ortaya koymuştur. Böylece kültürün, tarihin, tüm kurumların belirleneni haline gelen insanın güç istemi, yaratıcılığı bundan zarar görecektir. İnsan yaşamını belirleyen, yaratan, değerlendiren, değer koyan olarak ele alan tüm problemleri ise onun yükselmesinin sağlayıcıları olarak gören Nietzsche,

Tarihin tüm yaratımların akışı olduğunu ve onun odağında ise üst insanın olduğunu söyler¹.

Oysa, üst insan sıradan insandan farklıdır. Demek ki, insan ne denli gücü isterse, ne denli içinde yaşadığı kültürün, tarihin, moralin içinde olursa olsun doğrudan o değerleri onaylamasında ya da onaylamamasında, sorgulamasında ya da sorgulamamasında, kısacası realiteye yaklaşımındaki farklılıklar düzleminde tarih ile ilişki içindedir. Nietzsche'nin, felsefi söyleminin ana noktalarından birisinin, onun

¹ Bkz.:F. Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*. Çeviren Ahmet İnan İstanbul, Ara Yay,1990 s.75

yaşamı onaylamasının, varoluşu onaylamasından sonra yaratıcı özünü ortaya koyabilmesinde, kendi olabilmesinin de yine sürekli kendini alt etmesinden, sorumluluğunu taşımasından kaynaklanmadığını biliyoruz. Bu anlamdaki sürekli akış, döngüsel olarak bir kendi kendini altetmeyle ancak içinde bulunduğu toplumun değerlerini eleştirebilir, onlarla hesaplaşabilir.

Nietzsche'nin yapmaya çalıştığı şeyin bizi değişime hazırlamak olduğuna inanmaktayız. O, insanlığın bir tarihe sahip olduğunu, bu tarihin belirli bir şekilde biçimlenmekte ve buna paralel olarak biçiminin bozulmakta olduğunu, Hristiyan ahlakının dünya yorumunun sona ermesinin bizlere yeni bir başlangıç olanağı sunduğunu gösterir.

Nietzsche'yi onayladığımızda kendimize onun da bizim sormamızı teşvik edeceği şunun gibi sorular sormaya başlarız. Nietzsche gerçekten bilge miydi? Felsefi söylemi bizim için ne anlam taşır? Bu soruları sordüğümüzde aslında kendi kimliğimizi de sorgulamış olmaktadır. İşte bu anlamda, onun felsefesiyle karşı karşıya gelerek çağımızın – hastalığının, sağlığının belirtilerinin kavranması olanaklı olabilir. Nietzsche'nin ötesine geçmenin ancak böylesine bir çabanın gerçekleşmesiyle olanaklı olacağına inanıyoruz.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: NIETZSCHE’NİN İNSAN ANLAYIŞI.....	9
1.1. NIETZSCHE’DE GENEL OLARAK İNSAN KAVRAMI	9
1.2. GERÇEKLİĞİ DEĞERLENDİRME TARZLARINA GÖRE İNSAN TIPLERİ	15
a) Sürü İnsanı.....	15
b) Özgür İnsan	17
c) Trajik (Yaratıcı) İnsan.....	21
c-1) Zerdüşt Kimdir veya Yaratıcının Rolü Üstüne	28
c-2) Ebedi Dönüş Öğretisi.....	33
c-3) Değer Koyma	37
BÖLÜM 2: NIETZSCHE’DE TARİH ve İNSAN İLİŞKİSİ	42
BÖLÜM 3: NIETZSCHE’NİN İNSAN ve TARİH GÖRÜŞLERİ BAĞLAMINDA ÇAĞINA YÖNELİK ELEŞTİRİSİ	53
a- Anıtsal Tarih Anlayışı.....	60
b- Koruyucu Tarih Anlayışı.....	63
c. Eleştirel Tarih Anlayışı	64
SONUÇ	71
KAYNAKÇA	80

GİRİŞ

19. Y.Y.'da pek çok felsefe sistemiyle karşılaşmaktayız; ancak bunların hiçbirisi bir kültür eleştirisi olarak karşımıza çıkmıyor.

F. Nietzsche, bir kültür filozofu olarak her konuda olduğu gibi tarih konusunda da bir irdeleme ve eleştiri yapmaktadır. Yaşadığı çağ olan 19. Y.Y.'da kendinden emin bir kentsoylu yaşam egemendi, sahip olunan eğitim düzeyi ve kültürden büyük bir gurur duyuluyordu. Bu dönemdeki Avrupa ulusları gelişme fikrine inanıyor ve ilerlemenin en yüksek aşamasında kendilerinin yaşadıklarına inanıyorlardı. Bu bakımdan 19. Y.Y.'ın ikinci yarısı Avrupa'da siyasi anlamda demokratik oluşumların egemen olduğu bir dönemdir.

Nietzsche'nin içinde yaşadığı çağa ilişkin başkaldırısının altını çizmeye çalışırken, o çağın özelliklerini de serimlemeye çalışalım.

O çağda Avrupalının dünyaya önerdiği nedir? İnsan soyu daha iyi yaşasın ve kuşkusuz Avrupa'da yazgısına sahip çıksın diye, dünyayı birleştirmek; Avrupa, daracık bir alanın içinde nüfusu gitgide çoğalan bir kütadır. Avrupalı rahat ve gönenc içinde bir uygarlık zevkine sahiptir. Yeryüzünün keşfi ve paylaşılmasını aşağı yukarı tamamlar. 18. YY'da denizler pek dizginlemiyordu insanları¹.

Modern çağın tanımlanması belki de böyle yapılabilir:

Metalar, düşünceler ve gerektiğinde insan hızla yer değiştirmektedir. Evren genişledikçe, yer yuvarlağı da daralıp büzülür; gerçekten küçüktür o! Goethe Aristoteles'ten çok daha hızlı dolaşmıyordu; ne var ki buharlı makine birden ortaya çıkar ve Bergson'un deyişiyle bir çağı tanımlamaya yarıyacaktır. 19. YY'ın toplumcuları kitlelerin bu mekanikleşmiş durumunun sonucu olarak çalışan kesimin ezilmesine ekonomik gönencin ve kültürün azınlığı oluşturan yüksek sınıfa mal edilmesine karşı çıkıyorlar ve her şeyden önce bu kitleye ait olmasını istedikleri bir kültürün ortaya konmasına çalışıyorlardı.²

Nietzsche ise bu görüşün tam karşısında yer alan bir tavrın içindedir. Çalışan bir kesimle ve yalnızca kültür alanıyla ilgilenen bir sınıf arasındaki zıtlık, onun açısından gerçek anlamda her yüksek kültürün temelini oluşturmaktaydı. Nietzsche'nin Antik Yunan, Renaissance ve 18 Y.Y. Fransız kültürlerinin

¹ Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, İstanbul, Adam Yay., 1999, Cilt V, s.569.

² A.,e.,s.570

aristokratik özelliklerine duyduğu yakınlığı onun tüm düşüncelerinde görmek olasıdır.

Böylece Avrupa'da ve yeni ülkelerde, kentsel bölgeler kesin bir gelişme içindedirler. Diğer taraftan tarım toplulukları yaratılır. Bu sonuncuların besleme rolünü üstlendikleri kentsel topluluklar, dünyanın dizginlerini kesinkes ellerine geçirirler. Rekabet kapitalizminin altın çağıdır bu. Her türlü cesarete kapılar açıktır. Orada ve eldeki sonsuz olanaklardan kuşkuya düşülmez. Doğaya egemen olmayı ve onun hizmetine koşmayı bilen insan iyi durumdadır. Mekanik köleler arttıkça, köleliğin eski biçimleri Avrupa'da ve Amerika'da yayılmakta ve insanın kurtuluşunu vaatmetmektedirler.³

Avrupa için bir geçiş dönemi niteliği taşıyan 19.Y.Y. düşüncesi, özünde aydınlanmanın akılcı yaklaşımı üzerinde yükselmiştir. Bu dönemde akıl evrenselliğin temel dayanak noktası, irade ise, doğallığın tutkunun ve isteğin düzenleyici ögesi konumundadır. İşte böyle bir yüzyılın sonlarında yaşayan Nietzsche, modernliğin en güçlü eleştirmeni olmuştur. Onun başkaldıran tavrının başlarda çok önemli görülmesine de zaman içinde tarihsiciliğe ve özellikle ilerlemeye duyulan ilginin ve güvenin azalmasıyla ne ölçüde yön gösterici ve etkili olduğu anlaşılmaya başlanmıştır.

Felsefeden anlaşılan geçmişten kalan soruları çözmek veya çözme denemeleri yaparak geleceğe sorular taşımaksa, Nietzsche bunu en güzel biçimde yapmıştır. Onun tüm çabası, insanın her şeyini problem haline getirmektir, ancak hiçbir yanıt onu doyurmaz. Bu nedenle onun yapıtları bizler için bugün, son derece önemlidir.

Nietzsche'nin yaşadığı çözüme çalıştığı bütün olarak insan sorunudur.

Bir insan elde etmek için onları birbirine eklemek gerekir. Bu anlamda bütün dönemlerin, bütün halkların eksik olan bir şeyleri vardır, insanın ancak parça parça gelişmesi, belki de gelişimi için gereklidir. Aynı zamanda, söz konusu olanın aslında yalnızca sentetik insanı üretmek olduğunu ve aşağı insanların büyük çoğunluğunun ise tasarlanan oyunun, vardığı noktaları gösteren binlerce yıllık bir sınıra benzeyen bütün insanı herhangi bir yerde ortaya çıkmasını sağlayacak ilk belirtiler ve hazırlık çalışmaları olduğunu bilmek gerekmez mi?⁴

Nietzsche, kendi zamanına sunulan parçalı insan anlayışlarını bir kenara bırakarak bütün olarak insan problemine yaklaşır. Felsefesinin ana merkezi insandır.

³ A.,e.,s.571

⁴ F. Nietzsche, *The Will To Power*, Çev.: Walter Kaufmann, New York, Random House, 1967, p.347.

Üstelik de insanı yaşamla doğrudan doğruya ilgisi bağlamında ele alır. Aradığı, yaşam arzusu duyan güç istemine sahip saf insandır.

Nietzsche'nin düşüncelerinin temelinde sistematik bir düzenlilik yoktur. Bu anlamda Nietzsche sistematik felsefeye karşıdır.

Ancak bu onun sistemsiz ve tutarsız olduğunu gerektirmez. O, dogmatik spekülatif, önyargılara dayalı sistemlere karşıydı.⁵

Nietzsche'nin en önemli eleştirilerinden biri onun modernliğin eleştirisidir. O, içinde bulunduğu çağın insanın modernlik karşısındaki tutumundan dolayı eleştirir. Onu içinde bulunduğu modernlik denerek açıklanan aslında onu sınırlayan belirleyen demir kafesten kurtarmasına ışık tutar. Yararcılık ve toplum dini olarak özetlenebilen Modern Sistem, Nietzsche tarafından insanın özne/ben'e başkaldırısıyla yıkılmak istenir. Artık insanı engelleyen ne Hristiyan dini, ne ahlak, ne de toplumsal özne kalmıştır.

Nietzsche'nin, modernliğe karşı oluşu özellikle aydınlanmadan itibaren gerek toplumsal gerekse kişisel alandaki saydamlık düşüncesi yerini karmaşıklığa bırakmıştır. Modern toplumun şimdiye ilişkin kaygısı birey olabilmenin-kendi olabilme , kendini alt etme- düşüncesinin önüne geçmiştir. Çünkü modern dünyada insan yalnızca edilgen hale gelmiştir. Modern dünyada artık insan, kendi yarattıklarının kaynağını unutarak onlara tapmaya başlamıştır. Bu bağlamda, bireyin liberalizme gelindiğinde aldığı son şekil (daha sonra 3. Bölümde değinilecektir.) Nietzsche'nin şiddetle karşı çıktığı bir noktadır. Çünkü, liberalizm, çıkışından başlayarak toplumu bir ticaret mantığı ile yararcılık ve çıkarıcılık bağlamında bir arada tutmaya çalışmıştır. Bu anlamda, bireyin toplumsal yaşamda da açmazlarla karşılaştığı kendini gerçekleştiremediği için de yaratıcılığının kalmadığı söylenilebilir. Nietzsche'ye göre, tüm eşitlikçi düşüncelere dayalı demokrasi, sosyalizm gibi sistemler bireye yaratıcılık anlamında bir engel teşkil edeceklerinden dolayı onun öngördüğü aristokratik birey anlayışıdır. Bu anlamda da,

⁵ Fehmi Baykan, *Bilgelik Yolunda bir Filozof* ,Ankara, Palme Yayınları, 1989 s.4

Nietzsche, modernizmi insanlar arasında gördüğü farklılık anlayışıyla (uzaklık pathosu) aşmak ister.

Nietzsche'nin geleneksel Batı Felsefesini, ahlaki eleştirisinde hareket noktasını akademik ya da teorik problemler değil, insanın bugünkü yaşamında yaşayıp, ızdırap duyduğu yaşanan gerçek problemler oluşturur⁶.

Bu problemler, aslında temel bir problem olan çöküntünün (decadance) çeşitli görünümleridir. Bu bağlamda Nietzsche'nin felsefesiyle, diniyle ahlakıyla Batı kültürünü değerlendirmesinde dayanak noktası gerçek bir problem olan decadance'dır. Ancak decadance yalnızca Batı kültürünün değil, tüm insanlığın karşılaştığı evrensel bir problemdir.

Nietzsche'nin felsefi söylemini genel olarak değerlendirilecek olan çalışmanın konusu; Nietzsche'nin çağına yönelttiği eleştirilerle, çağımızı değerlendirme açısından ilgiler kurabilen insanın tarihiyle hesaplaşmasındaki tavrıdır. Bu nedenle de Nietzsche'nin çağının realitesi karşısındaki tutumu bizim için çok önemlidir. Bu çalışmada: Ayrıca onun yaşama hizmet edebilmesi bakımından ele aldığı üç yararlı tarihten söz edilecektir.

Bir düşünürü araştırırken, birbirleriyle çok ilgili ama aynı zamanda ayrı olan iki şeyin birbirinden hep ayırmak zorundayız. Bunlarda biri ,bir düşünürün insan görüşü veya çeşitli insan problemlerini kavrayışı bu problemlerle ilgili söyledikleri, bu problemlerde attığı adım diğeri ise kendi çağının ve bu çağın problemlerini bir defalık olan problemlerini görmesi ,içinde yaşadığı tarihi anı ve kendi durumunu kavrayışı bunlarla ilgili söyledikleridir.⁷

Bu bağlamda insan problemleri ve tarihi problemler konusunda söyledikleri en çok karıştırılan düşünürlerden birinin Nietzsche olduğu söylenebilir. Yine bir düşünürü araştırırken bizi ilgilendiren şeyin, o düşünürün çeşitli insan problemleriyle ilgili söylediklerinin önemli olduğu düşünülürse, Nietzsche'nin çağımız için arka planı olarak kendi çağı için söylediklerini; çağımızın içinde bulunduğu bazı açmazlar

⁶ A.,e.,s.4

⁷ İoanna Kuçuradi, Nietzsche ve İnsan, Ankara,Türkiye Felsefe Kurumu Yay., 4.bs. 1999,s.92

için de doğru değerlendirmeler yapabilmemizde ne denli yol gösterici olduğunu söylemek zor değildir.

Görüldüğü gibi Nietzsche'nin söylediklerine neden olan anlayışın izlerini sürdüğümüzde günümüze dek ulaşıyoruz . Onun çağrısı ve çağına karşı çıkışları bugün de canlılığını korumakta olan sorunlara işaret etmektedir. Toplamlar ve çağlar değişse de onun değerlendirme biçimi - değerlerin yeniden değerlendirilmesi – önerisinin bugünü de aynı canlılıkta etkilediğini görmekteyiz.

Kısacası, Nietzsche'nin evet ve hayırın ötesinde bir değerlendirmesinin yapılmasının anlamlı olacağını düşünüyoruz.

Nietzsche neden insanın her şeyini problematik görür? Herşeyi neden problematik yapmak ister? Bunun nedeni Nietzsche'nin doğruluğu ve realiteyi olduğu gibi gören, kendi gözlerinin başkalığıdır. Hiç kimseden yana veya karşı olmayan Nietzsche'nin on binlerce sayfa çabası her şeyi problem yaparak insanın bilgisini, sanatını, değerlendirmelerini moralini, dinini, eğitimini kısacası yapısıyla ilgili her şeyini problem yapmak içindir.⁸

Her çağın düşünürlerinin kaderi, onların kendilerinden önceki düşünürlerin, onların gerçekleştirmek istediklerinin ürünü olmasıdır. Kendi çabalarının ürünü ise bir sonraki çağın düşünürlerinin çalışmalarına ön hazırlıktır. Bu nedenle felsefecilere düşen görev, kendi zamanının ve geçmişin ona verdiği problemlere dayanarak, insanı değişen ve değişmez yanlarıyla açıklamaya çalışmak, gelecek için uyarıcı olabilmektir. Bu anlamda Nietzsche'nin görüşleri çağımız için de geçerliliğini koruyan görüşlerdir.

Nietzsche'ye göre, realiteyi değerlendirmek insan yapısının bir gereğidir. Ancak bu değerlendirmenin bütünüyle insanın yapıp-etmeleriyle ilgili bir değerler problemi olarak ortaya konması Nietzsche'nin bir başarısıdır.

19. Y.Y'ın ikinci yarısında, bir yıldız gibi parlamış bir düşünce adamı olarak gününü ve yüzyılımızı etkilemiş olan Nietzsche eski uygarlıkların özellikle Yunan Uygarlığının değerlerine bağlanmış tüm hristiyan değerlerine karşı savaş açmıştır. Nietzsche çağının büyük öngörüsü olan evrim fikrine karşı çıkmış tanrıda var sayılan

⁸ A, e. , s.2

yetkin gücün insanda bulunduğunu bildirmiş, insanı güç istemi ile kendine açacak bir varlık diye tanımlayıp, trajik insanın gelmekte olduğunu bildirmiştir.⁹

İnsanı güç istemi ile kendini açacak bir varlık olarak tanımlayan Nietzsche için de yaşadığı çağın Avrupa'sını bütün yaşam ifadelerinde kendini gösteren çöküntü o dönemin modern insanının ve değer anlayışının da çöküntüsüdür demektedir. Doğallığını yitirmiş bir kültür ile hesaplaşmaktadır. Çünkü insanın güç istemi ve yaratıcılığı baltalanmıştır. Oysa Nietzsche **Güç İstemi** adlı yapıtında;

Değerler koyarak yaratıyoruz dünyayı insanın kendisi (yani yaşam) güç isteminden başka bir şey değildir.¹⁰ demektedir.

Nietzsche, içinde yaşadığı değerlerin yeniden bir değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Çünkü o zamana kadar modernliğin, bilincin utkusu dahilinde, kendinden ayrılıp, bir tanrıyla, insanın boyun eğmesi gereken insanlık-dışı güçle özleşmenin kendisine yaşama karşı duran insan enerjisinin yabancılaşması olduğunu belirtir.

Modernlik insanı nihilizme tüm gücü hristiyanlık tarafından tanrısal evrene iz düşürülen ve tek özgün yanı, düşüşü ve önüne geçilmez bir biçimde yok oluşunu hazırlayan, zaafı olan tükenişine götürür. Değerlerin yeniden değerlendirilmesi, bu yabancılaşmanın reddini ve insanın doğal varlığını, yaşamsal enerjisini ve güçlü olma iradesini yeniden ele geçirmesini sağlayacaktır.¹¹

Nietzsche'nin tüm düşüncelerinde, gerek hristiyan ahlakını reddedişinde gerekse liberalizmin getirdiği yararcılıkla hem de bireysel varlığın ve onunla birlikte, yaşamın iktisadi ve toplumsal örgütlenmenin çıkarlarına bağımlı kılınmasıyla özdeşleştirilen modernliğin eleştirisini buluruz.

Nietzsche,

Modern insanı demir kafese kapatan yararcılık ve toplum dininin eleştirildiği taraftadır. Nietzsche düzeninin moral değerlerine karşı başkaldıran yaşamın tarafındadır.¹²

Nietzsche'nin tüm düşüncelerinde vurguladığı yaşamdır. Çünkü yaşam var oluşun temelidir. Yaşamın yükselmesi, zenginleştirilmesi, yaratıcılığın (güç istemi)

⁹ Avşar Timuçin, **Düşünce Tarihi**, c.III, İstanbul, Bulut Yay., 2001, s.172

¹⁰ F. Nietzsche **Ahlakın Soykütüğü Üstüne**, Çev.:Ahmet İnam, İstanbul, Ara Yay., 1990 s.14

¹¹ Alain Touraine, **Modernliğin Eleştirisi**, Çeviren:Hülya Tufan, İstanbul, Yapı Kredi Yayın, 3.bs,2000,s.128

¹² A.e.s.135

gelişmesidir. Bu yaşamın yalnızca korunması değil, kendini alt etmesidir. Yani yaşamın yasasıdır.

Etkinliğimi artırmadan yaşamıma bir şey katmadan bana yalnızca bilgi veren her şeyden nefret ediyorum.¹³

Nietzsche bir yaşam ilkesi olarak benimsediği Goethe'nin bu sözlerini tarihin değeri ve değersizliği üzerindeki düşüncelerinin başına koyarak, insan eylemliğinin ve yaratıcılığının onun için nedenli önemli olduğunun altını çizer.

Nietzsche, tarihin yararı ve zararı üzerinde durur. Tarihe gereksinmemiz var ancak yaşama ve eyleme için gereksinmemiz var.¹⁴

demektedir. Tarihten nasıl yararlanmamız gerektiği konusunda da bizi uyarır.

Tarihle uğraşmanın da yaşamı tüketen, soysuzlaştıran bir tarihe değeri vermenin bir sınırı var derken zamanın tarihsellik anlayışını eleştiren görüşlerini yansıtır.

Bu anlayış çağımızın hastalığı ve eksikliğidir. Bir insanın, bir ulusun, bir kültürün plastik gücünün ne denli büyük olduğunun iyice bilinmesi gerekirdi; Plastik güçle demek isteğim, kendi içinden kendine özgü bir biçimde gelişen güç, geçmiş ve yabancı olanın biçimini değiştiren, ona yeniden biçim veren , yaraları iyileştiren, yitirileni yerine koyan, kırılan biçimlere kendi içinden yeni bir biçim veren güç. Bazı insanlarda bu güç o denli azdır ki, yaşamlarındaki en ufak bir kırılganlık ve kötü yaşantı en küçük bir acı, çoğu zaman görülen en küçük bir haksızlık, tıpkı küçük bir çizilin kapanmaz bir yara açması gibi, onları sarsar; öte yandan öyle kimseler de vardır ki, yaşamın en katı ve en korkunç yıkımları onları kendi kötülüklerinden doğmuş olaylar bile olsa, öylesine az etki yaparlar ki onlar geçmişı yaşam için kullanmak ve olup bitenden yeniden tarih yapmakla mümkündür. Bu ise yaratmak gücüyle ancak insan , insan olabilir. Ama tarihi aşırı kullanınca da insan yeniden tükenir.¹⁵

demektedir.

Nietzsche'nin felsefi söyleminde görüldüğu gibi tarih karşısındaki tavrında ve değerlendirmelerindeki çabası insan yaşamının yükseltilmesi ve yaratıcılığın önünün açılmasının olanaklarının ortaya çıkarılması olduğu söylenebilir.

Çalışmanın bütünlüğu içinde, Nietzsche'nin amacı; insanı olabildiğince saf bir halde yakalamak, onun özgür olmasına yardımcı olabilmektir. Bu bağlamda

¹³ F.Nietzsche, *Tarih Üzerine*, Çev: Nejat Bozkurt, İstanbul, Say. Yay., 1990, s.57

¹⁴ A., e., s.59

¹⁵ A., e., s.65

Nietzsche'nin söylemek istediği şeyin aslında, insanın kendi değerlerini kendisinin yaratmasını sağlayabilecek bir duruma gelebilmesinin nasıl mümkün olabileceğini göstermek olduğunu söyleyebiliriz.

BÖLÜM 1: NIETZSCHE’NİN İNSAN ANLAYIŞI

1.1. NIETZSCHE’DE GENEL OLARAK İNSAN KAVRAMI

Nietzsche’nin insan anlayışına geçmeden önce genel olarak onun yaşadığı çağa değin insanın nasıl değerlendirildiğine kısaca değinmek gerektiğini düşünmekteyiz. Bu noktadan hareketle denilebilir ki; Nietzsche’nin yaşadığı çağa kadar insan, salt bir düşünce varlığıdır. Sokrates’ten Hegel’e değin düşünce akımlarının çoğunda insan Tanrı ve yeryüzü arasında konumlandırılır. Kimliği, kişiliği, kendi dışındaki bir öte’de aranır. Avrupa düşünce akımları insanı parçalı bir yapıda ele almış; insan, nesneleştirilmiş, kendinden de uzaklaştırılmıştır.

Sokrates’ten bu yana insanın bölünmüşlüğü söz konusudur. O bir yanı ile Tanrıya bir yanı ile yeryüzüne bağlıdır. Filozoflar genellikle insanın tanrısal yanı *ratio.logos* yani akılsal yanı ile ilgilidir. İnsanın bu iki parçası arasındaki en geniş yarığı ise Sokrates ve Platon çizgisi üzerinden felsefeyle bağını kuran Aziz Augustinus’un dinle karışık düşüncelerini kendisin çıkış noktası olarak alan Descartes açmıştır. Descartes görünüş dünyasındaki insan varlığını, *cogito ergo sum* (Düşünüyorum o halde varım) önermesiyle akla bağlar. Böylece insanın yer kaplayan kısmı kendisinden ayrılır. İnsan Descartes’da iki ayrı özün ardardalığıdır. Ardından Kant da bu parçalanmayı biraz daha derinleştirerek, düşünce dünyası ve duyu dünyası olarak iki ayrı dünya tablosu ile çıkar karşımıza. Kant’la beraber insanın ontolojik olarak bütünlüğü tamamen kaybedilerek, gerçek *ding an sich* (kendinde şey) denilen bir alana atılmıştır. Leibniz’in *monad* dediği kapalı parçacıklardan oluşan evreni, Kant’la beraber *noumenon* ve *phainomenon* olarak ikiye ayrılır. Bu kavramlar görünen ile görünmeyeni, bilinen ile bilinmeyeni imler. İnsanı parçalı olarak ele alan tüm bu görüşler, Hristiyanlık temeline de oturtulabilir.

Bu filozofların hepsinin ortak noktası, insanı, yalnız düşüncede var olabilen bir ilkeyle açıklamaya çalışmalarından ileri gelir, insan tek, bir ilkeden kalkarak anlaşılma, çözümlenmeye çalışılır. Bu görüş çerçevesinde evren de tek bir ilkeden kalkılarak açıklanamaz.

Nietzsche'nin yaşadığı çağda, insanlığı egemenliği altına alan bir akım da Hristiyanlıktır. İnsan, evren birer yaratılmış varlıktır. Yaratıcı Tanrı, günün birinde evrene son verecek ve toplumsal anlamda suç haline gelen günahların hesabını öte tarafta soracaktır. İnsan, bir iradenin taşıyıcısı olmasına karşın alın yazısının buyurduklarını yaptığı için suçludur. Tanrı dışında, kendi istemiyle davranan, kesin bağımsızlığı, gerçek özgürlüğü olan bir varlık yoktur. En küçüğünden en büyüğüne, kadar tüm olanlar Tanrı'nın yönetimi altındadır. İnsan, evren içerisinde buyrukları taşıyan varlıktır. Bu durumda özünden, kaynağından uzak bağımsız bir istemden yoksundur.

Platon'dan gelen Yeni Platoncu görüşlerle de biçimlenen bir felsefe çağırına dayanan Avrupa düşüncesi 19.YY.'ın ortalarına değin insanı bağımsız değil de, bir bilgi varlığı olarak değerlendiriyordu. İnsana bilgi açısından bakılıyor, onun felsefe ile ilişkisi de bu yolla kuruluyordu. Ele alınan insan değil, onun taşıdığı bilgiydi. Din de buna benzer bir tutumla bilgi yerine inancı koyuyordu. Nietzsche felsefesinin ana temasını oluşturan insan görüşü, işte bu köklü düşüncelere bir başkaldırı ile oluşmaya başladı. Bu değişimin nedenlerinden biri de yine 19 YY.' da Avrupa'da gelişen bilimsel görüş oldu. Deneye, araştırmaya dayanarak gerçekliği açıklamaya çalışan bu görüşün kaynağında Copernicus, Kepler, Galileo, Newton gibi fizikçilerin bilimsel uyanışlarının etkisi vardır.

Kilisenin din-dışı diyerek saldırıda bulunduğu bu görüş Avrupa düşüncesinin bilimsel aydınlığa kavuşmasını sağladı. Locke, Hume gibi İngiliz filozoflarının, Gassendi, La Mettrie, Voltaire, Jean d'Alembert, Demokritos ve Epikuros'un atomcu

görüşlerine dayanan maddecilik, 19. Y.Y.'da fizik, kimya alanında olduğu gibi felsefede de geniş yankı uyandırdı.

Ayrıca Auguste Comte, Stuart Mill, Herbert Spencer, özellikle hayvan ve bitkiler dünyasında türlerin kaynağı üzerine deneye, incelemelere, belgelere dayanan yeni görüşler ortaya atan Charles Darwin bütün çağı etkiledi.

İnsanın varoluşuyla ilgili Adem Havva masalı Darwin'in evrim teorisiyle bundan böyle temelinden sarsıldı.

Nietzsche'nin insan anlayışı şimdiye kadar özetlediğimiz tüm bu insan anlayışlarından farklıdır. Çünkü; Nietzsche ile insan, bir düşünürün ana araştırma problemi ve hareket noktası olmaktadır. Tüm problemler yaşayan insana göre yaşamla doğrudan doğruya ilgileri bakımından kavranmaya ve değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Bu nokta felsefe açısından oldukça önemlidir. Çünkü; başlangıçta felsefe daha çok evrene ve onunla ilgili problemleri kendisine konu edinmiştir. Ancak, sonraları ise soruların merkezini insan, yaşam ve de onların anlamı oluşturmaya başlamıştır. Fakat, evrene yönelmiş filozofları da bu konularda bütünüyle ilişkili görmek mümkün değildir. Örneğin; Thales için yaşama anlam katan şey düşüncedir, Herakleitos içinse logostur. Özellikle Aristoteles'ten sonra ortaya çıkan ahlak okulları bugün bizlerin yaşama felsefesi olarak adlandırdığı şeyle uğraşıyorlardı.

Bu okulların en önemlisinin Epikuros'un okulu olduğu söylenebilir. Tüm bu okulların ana amacı ise iyi yurttaş yetiştirmektir. Buradan hareketle iyi yurttaş olmak ile mutlu olmak birbiriyle özdeş olarak değerlendiriliyordu. Rönesans'a gelindiğinde Rönesans bir yaşam felsefesi çağı olarak nitelendirilebilir. Çünkü, burada insanın yaşam karşısındaki duruşu tamamen değişiyor. Bu dönemin temel konularını; insana saygı, özgürlük, kişilik gibi konuların oluşturduğu söylenebilir. 17. Y.Y. ile birlikte

felsefede sistemler dönemi başlar. Bilimsel kafalı bir filozof tipi ile karşılaşmaktayız. Böylece felsefi kaygının ahlak, eylem ve yaşam konularından daha çok doğa ve bilim konularına yöneldiğini söylemek mümkündür. Nietzsche'nin yaşadığı çağı biyoloji ve tarih konularındaki bilginin yoğunluk kazanması insanın değer açılarını genişletmiştir. Bu da yaşamda anlam aramanın pek çok çeşitlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bu bağlamda Marks, Kierkegaard ve Nietzsche gibi düşünürlerin insanın eylemleri açısından değerlendirdikleri söylenebilir. Marks özellikle insanın değeri ile ilgilenir. Oysa Nietzsche ile birlikte yeni bir filozof tipi ortaya çıkıyor. **Yaşama filozofu** öyle ki Nietzsche ile birlikte yaşama felsefesinin ilk ve temel özelliği bu felsefenin insanın kendi yaşamından soyutlanamamasıdır. Nietzsche'ye göre insan, felsefesini kendi eylemlerinden çıkarır, düşündüklerini de tekrar yaşamına uygular. Çünkü; yaşamı sistemli olarak incelemek zordur. Zaten Nietzsche'nin de sistemli olmak gibi bir kaygısı yoktur.

Yaşama kavramı Nietzsche için somut olan bir çevreyi ya da mantıksal bir şeyi ifade etmez, bu kavram akılla çözümlenemez.

Nietzsche yaşama kavramının akılla çözülemeyeceği konusunda yine bir yaşam filozofu olan W. Dilthey ile aynı görüşü paylaşmaktadır. Us ve bilim yaşamı kavrayanın veya yalnız başına kavrayan için yaşam öylesine üstün ve ince bir şeydir ki o ancak sezgiyle kavranabilir. İnsanın özünde erişilemeyecek derinlikler vardır.¹

Bu bağlamda insanın ve insan başarılarının akıl ile anlaşılabilmesi Nietzsche'nin felsefesine göre olanaklı görülmemektedir. Nietzsche'nin yaşam ile ilgili felsefi söylemini güç istemiyle temellendirdiğini söyleyebiliriz.

Nietzsche'nin yaşama felsefesi ana kavramları bakımından önde güç istemi olmak üzere, tümüyle onun felsefesini kuşatır. Burada Nietzsche güç istemiyle neyi anlatmak ister? Güç istemi hiçbir kural veya engel tanımadan disiplinsiz bir tarzda gelişmenin bir ifadesi değildir kuşkusuz.²

¹ Nermi Uygur, **Güneşle**, İstanbul, Yapı Kredi Yay. , 1997 , s. 303

² A. e. , s. 297

Nietzsche'nin inancı gereğince yaşamının belli bir disiplini içinde olması gerekir. İnsanın güç istemi salt kendi çabası ve emeği sonucunda yaşamasına, yalnızca doğanın sunduklarının dışında daha yüksek bir değer katmasında yakalanabilir. Bu tür bir yorum aynı zamanda insanın yaratıcılığının ortaya çıkarak yaşamın sürekli kendini alt etmesiyle yöndeş bir tutumdur. Çünkü ;

Nietzsche'ye göre, insan için salt yaşayıp gitmenin doğal, bitkisel, biyolojik bir varolmanın hiçbir değeri yoktur. Olsa bile pek sınırlıdır. Bu yaşama, insana yakışmaktan uzaktır da. Böyle bir varoluş insan için saçmanın tüm kendisidir. İnsan tüm varoluşunu güç istencine borçludur.³

Nietzsche aslında, insan yaşamının ahlak anlamının, insan yaşamının ahlak ödevleri ile ahlak sorumluluğunun güçten düşürmekten ya da yadsımdan bambaşka bir şey istemektedir. Ahlakın kökenine baktığımızda görüyoruz ki, her toplum kendi varlığını sağlamak için suç işlemeye ve düzensizliğe karşı kendini korur. Bunu da cezalarla önlemeye çalışır. Böylece toplumun çok daha güçlü istemi, toplumun bencilliği tek tek kişilere üstün gelmektedir.

Bu bağlamda, Nietzsche'nin ahlaka (morale) yaklaşımı ise şöyledir:

İnsanlığı ahlaktan kurtarmak, ahlakla birlikte suç düşüncesini ve ceza kavramını dünyadan çekip çıkarmaktır. Aslında Nietzsche, insan yaşamının ahlak ödevleri ile ahlak sorumluluğu güçten düşürmekten, yadsımdan bambaşka bir şey istemektedir. İyi ve kötünün ötesinde bir savaş çağrısıdır, bir savaş çağrısı olarak da yalnızca bir ön plandır, ahlak görüşlerimiz üzerinde daha derin ve temelden bir düşünceye zorla yol açmak amacıyla ortaya konmuştur.⁴

Buradan hareketle , Nietzsche'nin asıl amacının insan yaşamının özünün - güç isteminin - ahlak ödevini, geçmişten gelen şimdi devam eden ahlaklardan farklı olarak ortaya koymak ve istemle yeniden değerlendirmek gerektiğini vurguladığını söyleyebiliriz. Burada ahlakın direkt olarak yadsındığı değil, ahlakın gerçek ve

³ A. e. ,s. 299

⁴Heinz Hoemsoeth, **Ahlak Denen Bilmecce (Beş Konferans)** “Ahlakı Yokumsayanlar,İkinci Konferans” Çev: Nermi Uygur, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1957.s.24

olumlu anlamda görülmesi gerektiği, daha doğrusu insanca daha yüksek yaşama yöndeş ve yaratıcı bir tarzda ele alındığı görülmektedir.

Nietzsche'nin zamanına kadar bütün etikçiler, açıkça görünen insanlar arasındaki yapı ayrılığından çok, insan davranışlarının, tek tek eylemlerin başkaları üzerinde durdular ve bunun temellendirmesini de önyargıya dayanarak yapmayı denediler. Kişilerin tek tek yapıp-etmelerini, eylemlerini morale uygun olup olmamaları açısından ahlaklı ya da ahlaklısı olarak değerlendirdiler. Bu eylemlerin ana özelliklerini ortaya koymayı denediler. Bu insanın etik yapısının istemenin özgürlüğü veya determinizmi çerçevesinde kavranılmasıdır. Özgürlüğü kabul edenlere göre, morale uygun davranışlarda bulunanlar [özgür insan – aykırı olanlar]- özgür olmayan insanlardır.- İsteme özgürlüğünü kabul etmeyenler ise, ergeç çıkmazlara saptanan başka çözüm yollarını denediler. Oysa Nietzsche'ye göre, moralli insan tabii insandan daha değerli değildir.⁵

Nietzsche'ye göre isteme, insanın belli bir yetisi, kendi başına bir yetisi değildir.

Bugüne kadar psikolojinin istemesi, haklı çıkarılmamış bir genellemedir. Bu isteme hiç yoktur. Birçok şekillerde ortaya çıkan belli bir istemenin içini dolduran şey, istemenin ne si istemeden çıkarılmakla istemenin karakteri silinip, atıldı. Ayrıca Schopenhauer'in yaşamayı istemesi de yanlış bir genelleştirmedir. İsteme, bir şeyi isteme olduğundan insanın istemesi yaşamasını şart koşar. Ancak yaşayan bir varlık isteyebilir.⁶

Nietzsche'ye göre ise, insanın en köklü istemesi ve baş karakteristiği gücü istemedir.

Nerede bir canlı bir varlık buldumsa, orada gücü istemeyi de buldum. Peki bu kuvveti isteme ne anlama gelir? Güç nedir? Güç bir şeyi yapabilmedir. İnsan hedeflenen şeyi yapabildiği zaman insan kendini güçlü hisseder.⁷

Denilebilir ki, problem insanın bir şeyi istemesi değil, bir insanın istediği şeydir. İnsanın istediği şeyi ve bunu yapabilmesini belirleyen güç istemidir. Sonuçta bir insanın yapmak istediği, onun gerçekliği değerlendirme yaklaşımına ve gerçekliği kavrama veya kavrayamamasına göre değişir. Bu da onların hedef edindikleri şeyi yapıp yapamamasına, gücü istemedeki temel farklılıklara göre değişiklik gösterir. Gücü isteme, çoğunluğu oluşturan bir tip insan söz konusu olduğunda, insanın belli bir değerlendirme tarzına, belli bir morali geçerli kılmak istemesine bağlıdır.

⁵ İonna Kuçuradi, Nietzsche ve İnsan, Ankara,Türkiye Felsefe Kurumu, 1999, s.20.

⁶ A.e.,s.23

⁷ F.Nietzsche, Böyle Zerdüş Buyurdu, "Kendini Altetme Üstüne", Çev:A.Turan Oflasoğlu, Ankara,Cem Yay.,1999,s.140

Nietzsche her problemi insanlar arasında olduğunu ileri sürdüğü yapı farklarına göre iki ayrı bakış açısından irdeler.

1.2. GERÇEKLİĞİ DEĞERLENDİRME TARZLARINA GÖRE İNSAN TİPLERİ

a) Sürü İnsanı

Bu tip insan, Nietzsche'nin kalabalık, yığın, bilge olmayan diye tanımladığı insan tipidir. Moral ve onun değer yargıları üzerine herhangi bir tartışma yapılması söz konusu bile değildir. Nietzsche de moral yeni bir değerlendirme tarzıdır. Çünkü, bu moralin dışına çıkarak onu tartışmak moralsiz kalmaktır. Bu da moral birlikteliği içinde bulunan toplumdaki ayrıldığında toplumun üzerinde uygulayacağı yaptırımdan korkmak ve bu nedenle tedirginlik duymaktır. Bu tür insan, özgür kalabileceğini aklına dahi getirmeyen ve sahip olduğu morali kendi özgürlük alanıymış gibi kabul eder.

Nietzsche bu insan tipini Zerdüşt'e tanımlar. "Bu insan tipi kendilerine yapmalısın, etmelisin denilen insan tipidir."⁸

Sürü insanı bir morale boyun eğendir. Sürü insanı yapıp-ettiklerini kendi belirlemiş değildir. Onun kendisine ait olduğunu sandığı değerler, ona önceden verilmiş değerlerdir. Bu tür insanın verdiği kararlar, olayları değerlendirmesi mevcut moralin değerlerine uygun olarak gerçekleşen yapıp etmeleridir.

Sürü insanının kendini yenmesi, doğasını yenmesi, doğal varlığına karşı durması demektir. Ancak bu bilinçli bir seçim değildir. Sürü insanı morale karşı geldiğinde üzerine şimşekleri çekeceğini ve toplum tarafından dışlanacağını düşünür.

Sürü insanı morali sorgularken karşılaşacağı özgürlük karşısında ne yapacağını bilmemekten doğan korkuyla, sürünün çizdiği değer yargılarına göre

⁸ A.e., s.140.

hareket edip, sürü içersinde güçlü olmayı amaçladığından sürü değerlerine sorgulamaksızın, başkaldırmaksızın uyar.

Nietzsche'nin moralden anladığı, bir değerlendirme sistemi, bir varlığın yaşam şartlarıyla sıkı bir şekilde ilişkili olan değerlendirme tarzıdır.

Bu anlamda Nietzsche, yeni bir değerlendirme tarzının yeni bir değer olduğunu söylemektedir. Ancak Nietzsche'ye göre:

Bunu gerçekleştirecek insan yaratıcı insandır, trajik insandır. Sürü insanı bu değerlendirmeyi yapamaz.⁹

Çünkü sürü insanı için tüm değerlerin, insanla ilgili herşeyin değerlendirilmesi, kendinden önce yapılmıştır. Onun yapacağı tek şey bu kurallara sorgulamaksızın boyun eğmesidir. Bu nedenle de yaratıcı değildir.

Bu bağlamda Nietzsche şöyle demektedir: Sürü insanları aralarındaki yapı farklılığını sezemez. Sürünün en güvenli hali herkesin bir örnek olduğu durumdur. Çünkü eğitim tek tek bireyler yaratmayı hedeflese de, sonuçta sürünün devamı için, bir örnek insanlar yetiştirmektedir.

Eskiden erdem öğreticileri aranırken; en çok neyin arandığını iyice anlıyorum şimdi. İyi uykuydu aranan ve afyon erdemler bu uyku için.¹⁰

Sürü insanı bir morale (ahlaka) boyun eğendir. Bu nedenle sürü insanı yapıp etmelerini kendi belirlemiş değildir; onun kendisine ait olduğunu bildiği değerler, zaten ona önceden verilmiştir. Dolayısıyla sürü insanına kalan tek iş olayları ve durumları elindeki değerler listesi içerisinde bir yere oturtmak yada önceden belirlenmiş yorumlar yapmaktır.

Neydi sürünün erdem saydıkları?Barışsever, köşesiz, iddiasız, yiğit, dürüst, sadık, güvenilir, fedakar, anlayışlı, yardımsever, çalışkan,başkalarının haklarına saygılı, söz dinler, kıskanmaz, çıkarları peşinde koşmayan insan.¹¹

⁹ A.e.s.10

¹⁰ Kuçuradi, a.g.e.,33

¹¹ A.e.s.35

Ancak sürünün kendi için saydığı tüm bu erdemler yine kendisiyle bir örnek olan için geçerlidir. Sürü bu kuralların dışına çıkanlara, bunlara uymayanlara, yaratıcı olan ya da soru sormaktan çekinmeyene düşmandır. Çünkü sorgulayan ve mevcut değerlere boyun eğmeyen insan bu tür insanın gözünde sürünün bozguncusudur. Sürü insanı varolabilmek için daima yabancı bir varlığa ihtiyaç duyar. Gelenek ve göreneklerin oluşturduğu tipin insanıdır o. Sürü insanının bakışı o doğmadan önce belirlenmiştir.

b) Özgür İnsan

Özgür insan moral dışı insandır. O içinde yetiştiği ve yaşadığı sürüden kopmuş kendi yolunu arayan insandır.

Nietzsche 'de özgür insan moral-dışı insandır. Özgür insan içinde bulunduğu moralin engellemesini, sınırlandırıcılığını gören, özgürce kendi gözleriyle bakmayı isteyen, sürünün cesaret edemediği tarzda soru sorabilen insandır.¹²

Özgür insan, insana ilişkin şeyleri, insanın her şeyini kendi gözleriyle görmek ister. Geçerlikte olan moralin dışına çıkaran ilk adım, büyük kopmadır. Moral değerlerin ve değer yargılarının boşlukta kaldığının farkına varan kişi büyük kopmanın sınırına gelmiş demektir. Özgür insan tipinin bir gün tam olgunlaşacağı bir insan için en önemli olayın büyük kopma olduğu; ve bu insanın bundan önce çok bağlı görünen bir insan olduğu düşünülebilir. İşte bu noktada büyük kopma dediğimiz olay gerçekleşir. Bu olay ; insanın elinin ayağını bağlayan bağlardan çözülmesidir. Kişinin yaşadığı ana kadar bağlı olduğu, değerli saydığı her şeyin değersiz ve anlamsız görünmesi kişiyi yanlış bir anlayışa götürebilir. Bu anlayış şudur: Her şey birdir, hiçbir şeye değmez, aramak işe yaramaz, her şeye izin vardır ya da her şey yapılabilir veya yıkılabilir. Böylesi bir anlayışa sahip olan kişi nihilizme saplanabilir. Bu noktadan hareketle, nihilizmin ne anlama geldiğini açmak gerektiği düşüncesindeyiz.

¹² Bkz. A.e.s.82

Nihilizm değer , anlam ve istenecek bir şeyin varlığını kesin olarak inkar etmektir.¹³

Kişinin psikolojik bir durumu ve boşunalık duygusu olarak nihilizm, olup biten her şeyde kendisinde bulunmayan bir anlamı arayıp bulamamanın; oluşun hedefsizliğini görmenin dahası dünyaya yükletilen bir moralin kategorilerinin, akıl kategorilerinin uydurma olduğunu görmenin bir sonucudur. Yaratıcı olacak kişilerin kendi kendileriyle hesaplaşma, eski kendilerini arkada bırakma ve kendi gözlerini eğitinceye kadar değerlendirmeler yapmaktan sakındığı bir dönemdir.

Özgür insan moral yargıların gerçek değerleri nasıl ortadan kaldırdığının bilincinde olan insandır. Başlangıçtaki moral değerler yitirilmiş, yerine moral değerler bir ideal olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda Nietzsche'nin yapmak istediği şey; nihilizm aracılığıyla değerleri ve toplumsal var oluşun amaçlarının yeniden yaratma olanağının doğabileceğini göstermektir. Nietzsche'nin ancak, bunun tarihte - tüm insan başarıları, yapıp etmeleri - ortaya çıkabileceğini ve toplumları yönlendiren yaratıcı insanlar aracılığıyla gerçekleşebilir bir durum olduğunun altını çizdiğini söyleyebiliriz. Bu noktadan hareketle denilebilir ki; Nietzsche'ye göre nihilizm deneyimi, yaşam için olumlu bir işlev üstlenir ve insanın kendi olabilmesinde en önemli aşama olarak görünmektedir. Sonuç olarak nihilizm deneyimini yaşayan özgür insan ancak, trajik insan olma aşamasına ulaşabilir.

Olup bitene bu kadar başka başka gözlerle bakan insanların kurdukları değerler basamaklarının, değer yargıları tablolarının başka başka olması doğaldır. Nietzsche'nin bu sınıflaması; insanlar arasında realiteyi değerlendirme tarzlarına göre ayırdığı iki ana insan tipi arasındaki fark, tek tek insanlar arasındaki gördüğü farklılığın temelinde yüzyıllardan yüzyıllara birbirlerine haykıran, ancak kendi kendileri olan insanların olabileceğidir. Bu insanların, yani trajik insanların, ancak yaratıcı olabileceğini düşünür. Yaratıcı olabilmenin, ancak moral değerlerin sorgulanması, onlarla hesaplaşıp yeniden değerlendirilmesi ile olanaklı olabileceğini gösterir.

¹³ İoanna Kuçuradi, Nietzsche ve İnsan,, Ankara,Türkiye Felsefe Kurumu Yay., 1999 s. 57

Nietzsche'de, genel olarak ahlaka bakarsak, Nietzsche'nin eleştirileri genelde moral, etik, değerler alanında yoğunlaşmaktadır. Bu konudaki eleştirilerin ana nedeni, ahlakın kişilerde yaşam arzusunu baskı altına almasıdır. Bu nedenle Nietzsche, ahlakı (moral) yaşama karşı olmakla, organizmayı hasta, yorgun ve bitkin kılmakla suçlar. Başka bir deyişle ahlaki baskı yüzünden, organizma esnekliğini yitirerek, yaşamsal uyarıları yanıtlayamaz hale gelir, katılaşır. Bunun sonucunda ise, kişinin kendi içgüdülerine yabancılaştığı görülür¹⁴.

Nietzsche'nin burada göstermek istediği şey insanın ve yaşamın ahlakın baskısı altında çöküntüye uğramış olmasıdır. Nietzsche'ye göre decadence (çöküntü) fenomeni, yaşamın bir fenomenidir.

Yaşam onun için devinimli bir süreçtir. Gücü İsteme adlı yapıtının son kısmı bu konuda bize açıklamalarda bulunmaktadır.

Dünya benim için nedir, biliyor musunuz?... Bu dünya; başı sonu olmayan bir enerji canavarıdır. ...güçlerin oyunu, güçlerin dalgaları, aynı zamanda burada yükseliyor şurada azalıyor; bu güçler deryası bir araya akıp çağılıyor; sonsuz olarak değişiyor, sonsuz olarak geriye akıyor, yinelemenin mükemmel yıllarıyla, şekillerinin akışının med ve ceziriyle; ...zıtların oyunundan, uyumun sevincine, ... Bu benim sonsuz olarak kendi kendimi yaratıp, sonsuz olarak kendi kendini yok eden Dionysian dünyam, bu iki yönlü zevkin gizemli dünyası, benim iyi ve kötünün ötesinde olan bu döngünün coşkusundan başka hiçbir hedefi olmayan bu çemberin kendine iyi niyet duymasından başka bir niyeti olmayan ... Bu alem Gücü İsteme'dir. Ve bundan başka bir şey değil! Sizler de işte bu gücü istemelisiniz ve başka bir şey değil!.Burada anahtar cümle benim sonsuz olarak kendi kendini yok eden Dionysian Dünyamdır. İşte, decadence temelde yaşamın kendi kendini yok eden yanının oluşumudur.¹⁵

Nietzsche'nin görüşlerinin karakteristik özelliği trajik değildir. Yani yaşam onun için yaratıcı ve yıkıcı güçlerin bir birleşimidir. **Tragedia'nın Doğuşu'**nda Nietzsche söz konusu görüşünü Yunan figürleriyle ifade etmiştir. Dionysiak ve Apollon figürlerini kullanarak, tragediyi açıklamaktadır. Yunan kültürünün merkezinde bulunan asıl tragedia aslında Dionysosluk coşkunlukları, taşkınlıkları doğa ile bir olmayı, acı veren tutkuyu... dile getirir. Fakat bunu su yüzüne ölçü, denge, sınırlı güzellik maskesini takarak başarır. Apollon'un payı bu maskedir, denebilir.

Daha sonra yazdığı eserler olan **Putların Alacakaranlığı, Deccal ve Gücü İsteme'**de, Nietzsche, Apollon kavramını hemen hemen bir kenara atıp, Dionysus'u

¹⁴ Fehmi Baykan, **Bilgelik Yolunda Bir Filozof**, Ankara, Palme Yayınları, 1989, s. 10.

¹⁵ Nietzsche, **Will To Power**; Translated by W.A.Kaufmann And R.J. Hollingdale, New York, Random House, 1967, p.1067.

gözdesi yaptı. Bu yapıtlarda kullanıldığı anlamıyla Dionysos, hem yaratıcı, hem de yıkıcı yanlarıyla yaşamın devingen akışına karşılık gelir, yani yaşamın pozitif ve negatif, onaylayıcı ve yadsıyıcı yanlarına. Bu anlamda yaşama karşı trajik tavır almak demek, yaşamı olduğu gibi görüp, onaylamak, yaratıcı (pozitif) yanını, yıkıcı negatif yanına üstün görmektir.¹⁶

Nietzsche'ye göre sürünün erdemli insan dediği hiç de önemli değildir. Çünkü o özgür kişi değildir. Sürü insanı, moralin oluşturduğu şablonu kendine kişilik olarak alıp, benimsemiştir. Bu ise doğal güdülere aykırılıktır. Bu anlamda, özgür insan ara insandır. O moral değerlerin yapmacıklığının farkındadır. Ancak buna seçenek olacak yaratıcılığı henüz yoktur. Özgür insan bu noktada, yaratıcı (trajik) insana geçişi sağlayan insandır ve bu anlamda bir görev taşımaktadır. Bu bağlamda özgür insan yaratıcı (trajik) insanla benzer evreler geçirir; benzer değerlere iyedir.

Nietzsche'de değerler çeşitli ahlakların taşıdığı değerlerdir. Etik bu değerlerin felsefeleştirilmesidir ve negatif karakteri vardır. Nietzsche, yüksek değerlerin mutlaklaştırılan iyi ile kötünün olması ve olmaması gerekenin bir kavramlar sistemi olarak dondurulmayacağını gördüğünden dolayı, değişen devirlerin birer apologiası olan etiklere karşıdır. Ahlak nedir? sorusunu ise şöyle yanıtlar: Ahlak bir varlığın hayat şartlarıyla ilgili değerlendirme sistemidir. Etik ise, istekliliğin felsefesidir ve tohumu hoşnutsuzluktur. Başka türlü olmalıydı, başka türlü olacaktır, olması gerektiği gibi bir insan, bu bize olması gerektiği gibi bir ağaç demek kadar saçma geliyor. Nietzsche her kavramın hayatla ilgisini bulmak ister; bu yüzden her kavram gibi, ahlak kavramını da yönü bakımından hayatı alçaltması, zenginleştirilmesi, yoksullaştırması bakımından ele alır.¹⁷

Nietzsche her kavramın yaşamla ilgisini bulmak ister; bu yüzden her kavram gibi ahlak kavramını da yönü bakımından; yaşamı yükseltip-alçaltması veya zenginleştirip-yoksullaştırması bağlamında irdeler. İki çeşit ahlak birbirine karıştırılmamalıdır, biri, sağlam kalan instinklerin baş gösteren **decadance**'a karşı kendisini savunduğu ahlak; diğeri ise, bu decadence'ın kendisini formüleştirdiği, haklı çıkardığı veya batırdığı başka bir ahlak.

Çeşitli insan gruplarının ahlak sistemlerinin değerlendirilmesi için ölçüt olarak bütün tarih göz önünde bulundurulmalı, yaşanan ahlak ile ölü ahlak birbirinden ayırt edilmelidir. Bir ahlak sistemi içinde yaşayan insanlar ilim, teknik ve

¹⁶ Fehmi Baykan, *Bilgelik Yolunda Bir Filozof*, Ankara, Palme Yayınları, 1989., s.13

¹⁷ Uluğ Nutku, *Felsefe Arkivi*, "Nietzsche'de Nihilizm Problemi", İstanbul, İ.Ü. Yay., sayı 16, 1968, s.132.

sanatta ne gibi başarılar ortaya koydular ve koymaktadırlar. Öte dünya düşüncesi bu insanların günlük yaşamlarında beliren sorunları çözüyor mu? Ahlak değerleri mutlak mıdır? Eğer mutlak ve ebedi iseler; neden onlara karşı tepki duyuluyor, ahlak parçalanıyor ve yeni ahlaklar doğuyor? Ahlakın bozulmasının sebebi; doğru yerde, yani o ahlakın kendi öğretisinde mi aranıyor?

Döneminin tüm düşünce akımlarını eleştiren Nietzsche'nin yaşadığı çağa ilişkin insan anlayışı; ahlakın, moral değerlerin yeniden değerlendirilmesi hep yaşam açısından ele alınmıştır.

c) Trajik (Yaratıcı) İnsan

Filozof, çağının özne, birey anlayışlarına karşın, Varlık ile bütünleşerek Tanrı ya da yarı-tanrı olan kişileri, trajik insanları ortaya koyar.

O, dağınıklıklar içinde bir bütündür. Nietzsche, bir akışın düşünürüdür. İşte onu trajik insan dediği varlığı bulmaya iten davranış da budur.

Trajik insan evrenin yaşam akışı içinde doğanın tükenmeyen, boyuna güç kazanan, yenileşen, geleceğe doğru yaratıcı bir özlemle atılan, bütün varlık evrenine açılan, evren sorunlarını, oluşun gizlerini bir çırpıda kavrayan en üstün yaratıcı erktir.¹⁸

Dünya ve yaşam, yaratıcı insanlarla ancak değer kazanır. Dünyanın bu değerle anlam kazanması yaratıcı insanların ortaya koydukları yapıtlarla olanaklı olabilir. Çünkü onlar, yeryüzünün anlamıdır. Trajik insan, kendi kendisi olan, değerleri sorgulayarak yeniden değerler yaratan insandır. Her trajik insan tek tek ayrı bir tiptir.

Trajik insan çağını kendi gözüyle yorumlayıp aşabilen, geleceği kurma çabası taşıyan, yaratıcı BİR'dir. Kısacası, her biri kendi kendileri olan ayrı tiplerdir. Oysa sürü insanı varolabilmesini hep başka bir varlığa bağlayan her zaman bir başka varlık tarafından belirlenen insan tipidir. Bunlar, gelenek ve göreneklerin belirlediği insanlardır. Trajik insansa, doğanın içinde, doğadan kopuk bir varlık değildir. Evrenin içinde bir atılım varlığı, yaratmaya yönelik bir girişim odağıdır. Nietzsche'de, insan önce Tanrı'yı yaratır, sonra onlara tapınır. Bu kolektif tavır daha sonra toplumun kültürel değerleri

¹⁸ Nietzsche, *Tregedyanın Doğuşu*, "önsöz" Çev. İ. Zeki Eyüboğlu, İstanbul, Say Yay., 1999, s.8

olarak o toplum içinde yaşayanlara aktarılır. Tanrının ölümü, iyi ve kötünün de yok oluşu demektir. Özgürleşen insan insanın varoluşundan getirdiği ilk günden, kötülükten de arınır.¹⁹

Ancak, özgürleşen insanın, hiçbir otorite ya da moral değerlerin ya da kategoriler ilerin özgürleşen insanı belirlemeye gücü yetmez. O, kendi olabilmesi yaşamı yeniden üretip zenginleştirmesi gereklidir. Bu nedenle de önünde duran tüm engelleri aşmalıdır.

Bu bağlamda Nietzsche,

Tanrı kavramı bugüne dek varoluş karşısındaki en büyük engeldi. Bizler Tanrı'yı inkar ediyoruz. Bizler Tanrı'dan sorumlu olmayı inkar ediyoruz. Dünyayı rehinden ancak böylece kurtarabiliriz.²⁰

demektedir.

Bu şekilde gerici, yıkıcı etkisi bulunan geleneğin, değişmez kurallarına bağımlılık yerini yaratıcı insana bırakır. Yığınların oluşturdukları toplumlarda tek birey Tanrıdır. Oysa, Nietzsche'nin Zerdüşt'ü insanları tek olmaları konusunda cesaretlendirir. Şimdi sizlere diyorum ki; beni yitirin ve kendinizi bulun, ve ancak hepimiz beni inkar ettiğinizde ben size döneceğim.²¹

Nietzsche trajik insanı, doğa olaylarının sürekli dışında eylemde bulunan bir öz evreni tüm yaratmaların ve devinimlerin içindeki bitmeyen atılımlardan oluşmuş bir erk olarak görür.

Böyle bir evrenin sıradan kimseleri aşan yaratma olayı nasıl gerçekleşecektir? Nietzsche'nin yanıtı sanattır. Çünkü Nietzsche'ye göre düşüncenin, yaratmanın ve şiirin ana kaynağı sanattır. **Tragedyanın Doğuşu**'nda bu durumu açıklar. Ona göre sanat, bilmek, doğayı anlamak, kişinin kendini kavramak, onun evrendeki sınırlarını tanımakla özdeşir.

¹⁹ A.e.s.,11

²⁰ Nietzsche, **Putların Alacakaranlığı**, İstanbul, Tüm Zamanlar Yay.,2000, s.46

²¹ Friedrich Nietzsche, **Böyle Buyurdu Zerdüşt**, "Armağan Veren Erdem Üstüne", Çev.: Turan Oflazoğlu, İstanbul, Cem Yayınları, 1991, s.100

Nietzsche gelenekleri dinlemez, çakılı görüşlerden nefret eder. Bu anlamda, önemli olan kişinin varlığı içinde yaratıcı, yeniden doğurucu güçlerle donanmasıdır.

Kişiye Sokrates gibi, Spinoza, Kant gibi belli bir yetinin varlığı olarak, belli bir düzenin içinde görmez. İşte bu sıradanlığın, yığının boyun eğdiği geleneğin ve gelenekten gelen verilmiş değerlerin yeniden değerlendirilmesi, trajik insanlar tarafından nasıl gerçekleşecektir? Tabii ki, sanatla gerçekleşecektir Nietzsche'ye göre. Çünkü; felsefe, şiir, sanat özdeş kaynaklardan beslenen kardeş yaratımlardır. Hangi anlamda alınırsa alınsın, felsefe sanat, sanat ise felsefedir.²²

Hangi anlamda alınırsa alınsın, felsefe sanat, sanat ise felsefedir. Onun Sokrates, Platon, Aristoteles gibi filozoflarla anlaşılamaması, onların bağlı kaldıkları düşüncelerin, davranışların değişmezliğine duydukları inanç yüzündendir. Nietzsche, insanı onlar gibi görmez, onlar gibi kuru bir us varlığı olarak ortaya koymaz.

Trajik insanı bir atılım, yaratımların gerçekleştiricisi olarak gören Nietzsche'nin trajik anlayışı, Silenos'un bilgece sözlerine ve kişinin ölümsüzlere katılmak isteğine dayanır.

Ormanda dolaşırken, bir gün Kral Midas, ağaçlar arasında Silenosu görür; onun üstün bilgeliğinden faydalanmak için, peşine düşer; sonunda yakalayınca, ona, insan için en üstün iyi olan nedir, diye sorar. Silenos susar. Kral ısrar edince, bir kahkaha atar, der ki; var olamamak, varsa hemen ölmek, yok olmak; budur insan için en iyi olan Kral Midas susar. Silenos ellerinin arasından kayıverir.²³

Sanatın en üstün görünüşü, insanın olağanüstü bir başarısı olan trajediyi genel olarak, trajik olanı, o, apollonik – dionisyak bir ikilik olarak açıklar.

Nietzsche, özellikle bir sanat olarak trajedinin üzerinde durur. Ama bu trajedi, aynı zamanda bir yaşam biçimi, en üstün yaşam biçimidir. Çünkü sanat yaşam demektir.

Dionysos ve Apollon trajedinin özündeki bu ikilik kavramsal temelde değil, eski Yunan Yaşantısını etkilemiş iki varlıktır. İnsan onları görebilir ve onlara dokunabilir.

²² Friedrich Nietzsche, *Tragedyanın Doğuşu*, "önsöz" Çev.: İ. Zeki Eyüboğlu, İstanbul, Say Yayınları, 1999, s.10

²³ Ionana Kuçuradi, *Friedrich Nietzsche'de Trajik Olan*, Ankara, Yankı Yayınları, 1966, s.48

Nietzsche'nin, trajediye böyle bir tarzda yaklaşması sanat fenomenine salt mantık çıkarımlarıyla değil, doğrudan bir kavramayla baktığını göstermektedir.

Yunanlıların iki sanat tanrısı olan Apollon ve Dionysos'tan anlıyoruz ki, Eski Yunan dünyasında iki tanrıyla objektivleşen zıtlık, Nietzsche için evrenin özünde bulunan ana bir zıtlıktır. Kendilerini gerçekleştirmek için sürekli bir çatışmada bulunan bu iki güç yalnızca arada bir barışır bunların barışmasıyla da trajedi, hayatta aynı zamanda ortaya çıkar.²⁴

Apollonik ve dionisyak olanın özellikleri nelerdir? Apollonik olan plastik sanatlarla ilgili olandır. Bu sanatlar görseldir, ortaya koydukları görünür şeylerdir phainomena. İnsan bu görünüşlere istediği sürece bakar ve isteyince de bakmasına son verir. Oysa Apollonun hedefi her ne pahasına olursa olsun biçimli ve güzel görünüşleri kurtarmaktır.

Etik alemde ise, apollonik olanın gerçekleşmesi, insanın ölçülülüğüyle mümkün olur. Apollon'un Delphoi'deki tapınağında Kendini bil. sözleri yazılıdır. İnsan kendisi ile olmayan şeyler arasında sınır çizerek, kendisinin olanı başkalarınınkinden ayırmakla ancak kendi olabilir. Dionisyak olanın saf olarak gerçekleştiği sanat alanı ise Müziktir. Müzikte sınır yoktur. Müzikçi görünenleri değil temelde olanı konuşturur. Dionizik olan neden Ana Bire dönmek ister? Dionisyak olanda ise kişiler arası ve kişiyle şeyler arasındaki sınır yok olur. Herkes her şeyle bir olmak yani. Ana Bir olmak ister. İnsanların ve insanla doğanın barışmasında insan kişi olmaktan çıkar; ne adı ne de soyu kalır. O durumda salt varolan canlı bir yaratıktır. Dionisyak durumdaki insan yaratan kişi değil, yaratılmış Ana Bir'den kopmuş ama Ana Bir'e varlığa dönmek isteyen varlıktır.²⁵

Dionisyak insan tam yokluğa karışacağı sırada, Apollon'a kendi adına sığınır.

Fırtınalı denizde O, küçücük salına güvenip, kendini Ana Bir'e karşı varlığa karşı, yani yokluktan, yok olmaktan korur. Nietzsche Ana Bir ile neyi anlatmak ister? Onu sınırlandırmaya kalkmak doğru olmaz ancak o anlaşılabilir? Nietzsche, Ana Biri konuşturduğu zaman o, kendini şöyle tanıtır: görünüşlerin ardı arası kesilmeyen akışı içinde ben, hep varolmaya zorlayan, hep kendi kendine yeten, hep yaratıcı olan ilk Anayım!²⁶.

Zamanın dışında olan Ana Bir, her şeyin tükenmez kaynağıdır, eksiksiz ve sonsuzdur. Nietzsche'nin Ana Bir dediği şey, çağdaş felsefede, örneğin, Nicolai Hartmann'ın söz gelişi Varlık kavramına paralel bir anlam taşır.

²⁴ A.e.,s.,37

²⁵ Kuçuradi, a.g.e., s.34.

²⁶ F. Nietzsche, *Die Geburt der Tragödie*, Fr Nietzsches Werke in drei Banden, München , Carl Hanser Verlag, , Cilt I, s.21.Akt:Kuçuradi,a.g.e,s.36

Trajik unsurlar nasıl bağdaşır, bu bağdaşmanın başarısı nedir?

Şekilli şeyleri görmeğe, şekilli şeylerle bağ kurmağa alışmış naiv kişi için dionizik olanı kavramak oldukça güçtür. Ama o birgün Kral Midas'la ormanda gezmeğe çıkarsa ve bir anlık olsun Silenos'u durdurup, sözlerine kulak verirse, susmaktan başka bir şey yapamaz. Varolmanın ve varlıktan kopmuş olmanın korkunçluğunu, varlığın her an kendisini yutmaya hazır olduğunu, hep kendisinin yok olması gerektiğini anlar. Yok olmayı ister de, Ama o, yok olmak isteğiyle doluyken, Apollon kulağına eğilerek hep yaşaması gerektiğini fısıldar. Böylece, Silenos sonsuz yok olmaya, Apollon da sonsuz varolmaya onu sürüklerken, kişi kendi hayatını yaşar. Yaşama evet der; yaşam en üstün değeri kazanır. Yaşama evet demek, en garip ve en korkunç problemleriyle yaşam evet demek, en yüksek tiplerinin fedakarlığında kendi kendisinin tükenmezliğiyle sevinen yaşamayı isteme: budur dionizik dediğim budur.²⁷

Burada trajik unsurların bağdaşmasını ve bu bağdaşmanın yani yaşama , varoluşa her şeye rağmen evet demenin başarısını yaşar insan.

Trajedide, çatışan bir pozitif, bir negatif değer barışmasında, daha doğrusu bir tek değere aynı zamanda söylenen evet'le, hayır'ın barışmasıyla trajedi, aynı zamanda trajik bir fenomen olan insan hayatı da ortaya çıkar: Bunun ortaya çıkmasıyla varlığın, insan dünyasının görünür, dokunulur bir duruma gelmesiyle, kişi onun altında ezilmekten kurtulur. Kişi yaşar, sanatçı da eseriyle ölümsüz olur. Çünkü, varlığın görünür, dokunulur bir duruma gelmesi, sanat eserleriyle, varolanın sembolleri olan sanat eserleriyle olur²⁸

Yunanlılar yaşayabilmek için, tanrılarını yaratmak zorunda kaldılar. İnsanlar yaşayabilmek için eserler yaratmak zorundadırlar. – Nietzsche, için sanat varolmanın baş koşuludur. Çünkü sanat insanı her türlü kadercilikten korur. Yaşam, insanı sanat yoluyla yok olmaktan korumakla kendini de korumuş olur. Silenos'un bilgeliğine karşı sanat yoluyla yaşam. Bu başarı yalnızca sanatındır. Aynı şeyi bilim denediğinde hayal kırıklığına uğrar. Trajedide anlamlar görüntülere, sözlere bürünür. Dionysos'un dilini konuşur. Bununla da trajedinin ve genel olarak sanatın en üstün hedefine erişilir. İnsanın kendisi ve hayatı bu çatışmada ortaya çıkar. İnsanın başarıları da bu çatışmanın bir sonucudur. Oluşa karşın hiç değişmeyene; bütün yok olmalarına karşın, görüşlerin ardı arkası kesilmeyen değişmesine karşın hep aynı kalan yaşama işaret ettiği içindir ki, kendi başarıları insana hep huzur verir.

²⁷ Kuçuradi, a.,g.,e., s.37

²⁸ A.e., s.37.

Nietzsche'ye göre insanın en büyük başarısı ahlak değil sanattır; acının, ancak sanat yardımıyla sevince çevrilebileceğini Eski Yunanlılar biliyordu. Kişi, acıyı nesnel bir kalıba döküp dışarı çıkararak, acıyla kendisi arasına bir uzaklık koyarak, kendi acısını seyretmesini, ona egemen olmasını sağlar. Çünkü tragedyalarda, Yunan yalnız felsefe alanındaki, varlık, yaşam, kurtuluş problemlerinin çözümlerini değil, kendi somut varlığı, somut yaşamı ile doğrudan ilgili soruların çözümünü de görmektedir. Bu bağlamda,

Kişi kendini özgür bir kişi olarak duyarken, öte yandan, kaçınılmaz alın yazısının baskısı altında olduğunu dolaysızca yaşamakta ve varlığının böylece Apollo-Dionysos gerginliğinin çözümüne bağlı olduğunu görmektedir. Yunan şehir devleti polis, bireylik içgüdüleri bir arada tutuyor. Fakat onları yok etmeden dizgine vuruyor.²⁹

Ancak Nietzsche'nin sanata önem vermesinin nedeni estetik kaygıdan dolayı değildir. Onun felsefesinde sanatın öneminin iki önemli temeli vardır. Bunlardan birincisi; insan varoluşunun anlamsızlığı, saçmalığı karşısında insana yaşama katlanma gücü verir.

İkincisi ise, bu anlamsızlığın dehşeti karşısında insanı uyararak onun, kendi kendini altetmesini sağlamaktır. Nietzsche'ye göre; trajik çağın filozofu kuru mantıkçı değildir. O bütün özellikleriyle insan ve evreni kavrarken kendisini de kavramak isteyen, bunu da yalnız mantığı ile değil bütün kişiliği, heyecanı, tasarım kuvveti, yaratıcı ve duyucu yetileri ile başarmaya koyulan insandır.

Oysa insanın varoluşunun olumsuz yönlerini gözlerden uzakta tutmaya çalışan din ve ahlaktır. Her kavramın yaşamla ilgisini kurmak isteyen Nietzsche, ahlak ve din kavramlarını yaşama kattıkları açısından, yani yaşamı yükseltip, alçalmaları, zenginleştirip, yoksullaştırması bağlamında irdeler.

Avrupa nihilizminin nedeni belli bir dünya görüşünde, hristiyan ahlakındadır. Bu ahlakın ortaya koyduğu hakikatin bir kutsal yalan olduğu anlaşılınca, ahlak sorumlusuna, kendi tanrısına karşı gelmeğe başlıyor. İnanç kutup değiştiriyor tanrı hakikattir inancından her şey yalandır inancına varılıyor. Ahlak değerlerinden ve öte

²⁹ Friedrich Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, "önsöz" Çev: Nusret Hızır, İstanbul, Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, 1985, s.12.

dünyadan kuşku, olaylardaki ahlak gayesinin kaybolması, nihilizmle sonuçlanıyor. Dünyanın, hayatın belli bir görüşle yorumlanışının geçersiz hale gelmesi, kişiyi bütün görüşlerin yanlış olduğu kanısına vardırıyor. Bu durum her hakikatçılığın ve onu oluşturan her ahlakın varacağı bir durumdur. Biz bir öte dünyanın varolduğunu ileri sürmek için en ufak bir hakkımızın olmadığını anlayabilirsek, ahlak, yaşanan ahlak olur.³⁰

Bu noktadan hareketle Nietzsche , trajik insanla insanın içinde bulunduğu toplumun ahlakını (moralini) aşmak ister. Çünkü; trajik insan değerlendirmelerini toplumdaki mevcut iyi ve kötüye göre yapmaz.

Nietzsche'ye göre insanın olumsuz yanlarını gözlerden uzak tutmak anlayışı din ve ahlaktır. Çünkü din ve ahlak emirlerine ve kurallarına koşulsuz uyulması gereken, sorgulanmayandır. Oysa ahlakın büyüttüğü güçlerden hakikatçılık, hakikatın peşinden gitmedeki güçlülük sonunda ahlaka karşı dönerek, onun erekselliğini açığa vurur. İnançlarımızın, kendimize söyleyebildiğimiz yalanların artık değersiz olması bir çözümün başlangıcıdır. Antinomi şudur: biz ahlâka inandıkça hayatı mahkum ederiz. Değerlerimizi yerleştirdiğimiz dünyaya kendimiz erişemeyince, yaşadığımız dünya da değer kazanmaz, teleolojik motivimizi ve dayanağımızı kaybetmiş oluruz.³¹

Bu anlamda, Nietzsche'nin felsefesi, varolan din ve ahlak anlayışlarını aşma temeli üzerinde kurulmuş bir felsefedir.

Nietzsche sanata bu anlamda çok önem verir çünkü sanat insanın kendi eliyle doğayı değiştirir, biçimlendirebilmesi ve varoluşun anlamsızlığını yok edebilmesinden kaynaklanır.

Nietzsche, İnsanlar insan ıstırabının temel nedenini fark ettiklerinde sanata gereksinim duyarlar der **Tragedya'nın Doğuşu'nda**. Kısaca sanat yaşamı yaşanabilir kıldığı için Nietzsche felsefesinde önemli bir yer tutmuştur. Sanat, ıstıراب kavramamızı sağlayarak bizim eyleme geçmemizi sağlar. Sanat kendisini dışı vuramayan ifadesiz insan etkinliğidir³².

Nietzsche bu bağlamda, sanat eğitimi açısından trajik sanat eğitimi ve bilgisi ile insanın soylulaşabileceği, yükselebileceği görüşünü taşımaktadır. Çünkü insanlığın geleceği eğitim ile gelen trajik duyguyu korumamasındadır.

³⁰ Uluğ Nutku Felsefe Arkivi ,“Nietzsche’ de Nihilizm Problemi”, İstanbul, İ.Ü.Yay., sayı.16,1968,s.141.

³¹ A.e., s.143.

³² Keith Ansell-Pearson, **Kusursuz Nihilist**; Çev.: Cem Soydemir, İstanbul,Ayrıntı Yayınları, 1998, s.199.

Bu eğitim ise seçkin bireyin eğitimidir. Bu neden seçkin bireyin eğitimidir? Çünkü bireyin kendisini adadığı daha yüksek bir şey vardır ki, bu trajedinin kendisidir. Bu trajedi içerisinde birey ölüm ve zamandan kurtulabilir ve böylelikle de mutsuzluğunu hafifletici bir özgürlük kazanır. Özgürlük ancak ve ancak kendi kendimizin sorumlu olduğumuz eylemlerle-- yapıp etmelerle ulaşılan bir sonuçtur. Bu onuru kazanmanın yolu ise, sahici sanata duyulan gereksinimdir.³³

Nietzsche'nin bu anlamda en büyük kaygılarından biri insanı modern çağın sıkıntılarından ve açmazlarından kurtarmanın yollarını açmaktır. Çünkü, modern insan doğa ile hristiyanlık arasında sıkıştırılmış bir gerçeklik dünyasına sahiptir. Onu bu sıkıştırılmış konumdan kurtarabilmenin yolu eski Yunan kültüründen geçer. Eski Yunan kültürü insan varoluşunun trajik yönünü kavrayan özgür bir kültürdür. Nietzsche'nin yaşam arzusu diye bahsettiği de bir anlamda Eski Yunan'ın varlık ile bütün olma anlayışıdır.

Görülüyor ki Nietzsche, çağının modern tarih ve insan eğitimi anlayışı yerine trajik insanın ortaya çıkışını insanlığa bir hedef olarak koymaktadır.

Trajik insan Nietzsche'nin felsefi söyleminin temel kavramıdır. Bu nedenle Zerdüşt kimdir, ebedi dönüş öğretisi ve değer koyma bu kavramla doğrudan bağlantılı olduğu için bu çalışmada trajik insan bölümünün alt başlıkları olarak verilmiştir.

c-1) Zerdüşt Kimdir veya Yaratıcının Rolü Üstüne

Trajik insan'ı ileri süren Nietzsche, bu düşüncelerini **Böyle Buyurdu Zerdüşt** kitabında ele alır. Trajik insan ve Ebedi dönüş kavramları bu kitabın temel taşlarıdır. Kitabın adından da belli olduğu gibi kahramanı Zerdüşt'tür. Zerdüşt'ün önemi, en azından bir düzeyde, bir nihilizm çağında kurtuluş politikasına duyulan gereksinimi ironikleştirmesinde yatmaktadır.

Nihilizm esasen bir otorite krizinin sinyalini verir. Tanrı'nın Ölümü'nün ardından insanlık, geçerlilikte olacak ve ahlak için bir metafizik temel yaratacak olan yeni putlar arayışına girer. Nietzsche, **Zerdüşt**'te modern insanın açmazını dramatize eder. Yeni değerlerin nasıl oluşturulabileceğini, bunun nasıl mümkün olabileceğini

³³ A.e., 198.

göstermeğe çalışır. Nihilizm döneminde, yalnızca hakikatin değerinin değil, ahlak, yasa, adalet gibi değerlerin de yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Nietzsche, kitabının bütününde Zerdüşt'e hep sürekli olarak kendi otoritesinin meşruluğunu sorgulattır. Kendi kimliği sorusunu açık bırakır³⁴

Nietzsche; **Ecce Homo** adlı yapıtında, Zerdüşt'ü bir tip olarak tanımlar;

Ozanları bir yana bırakalım: Belki de hiç bir şey böylesine bir güç bolluğu içinde yaratılmamıştır daha. Dionysosca kavramın en yüksek uygulamasını buldu burada; onunla ölçülünce, insanoğlunun yaptığı öbür işleri hepsi zavallica, olağan şeyler olarak görünür. Bir Goethe, bir Shakespeare bu korkunç tutku içinde bu yüksekliklerde bir an bile soluk alamazlardı; Dante Zerdüşt'ün yanında yalnızca bir inanandır, Doğruyu kendi yaratan, Dünyayı yöneten bir kafa, bir yazgı değildir. Veda'ların ozanları Rahipler Zerdüşt'ün elini su bile dökemezler; doğruluğuna doğrudur ya daha bir şey değildir bunlar, hiç biri bu yapıtın apayrı yerini içinde yaşadığı gök mavisini yalnızlığı belirtemezler. Ta ebediliğe dek şunu Zerdüşt nasıl da herkese iniyor nasıl da biliyor gönül almayı! İnsan burada her an aşılmaktadır. Üst insan kavramı en büyük gerçek olmuştur burada Zerdüşt'ün kişiliğini yapan başka ne varsa hiç biri büyüklüğün ayrılmaz parçası olarak düşünülmemiştir daha önce. İşte Zerdüşt kendini işte bu yüzden böyle geniş uzaylarda yaşayıp en çelişik şeyleri böylesine açık olduğu için en yüksek varoluş biçimi saymaktadır.³⁵

Nietzsche'nin Zerdüşt'ü, onun ahlakın kendini –alt etmesi olarak adlandırdığı şeyi sembolize eder. İyi ve Kötü arasındaki çatışmayı ilk kez evrenin işleyişine yerleştiren ve ahlakı metafiziğe dönüştüren İranlı Peygamber Zerdüşt'tü. Dolayısıyla hataların en mukadder olanını, yani ahlakı yarattığından onu tanıyıp, alt edecek ilk kişi de Zerdüşt olmalıdır.

İnsanlığın felsefeciler ve dini öğreticiler gibi büyük yasa koyucuları şimdiye kadar kendi yasa koyma biçimlerini, iyyinin metafizik ve ilahi olarak kavrandığı kendi içinde iyi kapsamında sunmuşlardır. Ancak değerlerin insan için yasalaştırılmasını destekleme yoluyla ilahi bir vicdana tanrıya veya ezeli, ebedi değerler'e başvurmanın bundan böyle olanaklı olmadığı bir çağda, değerlerin yasa yapıcısının görevi şimdiye dek asla görülmemiş yeni bir korkunçluğa bürünür.³⁶

Ona göre asıl sorun insanın hangi hedefe doğru yükselmek için çabalaması gerektiğidir. Zerdüşt'ün **Büyük Olaylar Üstüne** başlıklı söylevinde buyurduğu gibi:

Yeni görüntüler değil, yeni değerler yaratanların etrafında döner dünya; sessiz döner. Kabul et! Senin gürültün ve dumanın çekildiğinde pek bir şey olmadı. Ne çıkar, kentin biri munyalaşmış, heykelin biri de çanura batmışsa. Hor görmenizin çamurunda yatıyordu heykel: ama onun yasasıdır bu, hayatı ve canlı güzelliği hor görmeden doğar

³⁴ Hannah Arendt, **Between Past And Future Eight Exercises in Political Teory**, "What is Authority?"Middlesex , Penguin, 1983, s.91-141.

³⁵ F. Nietzsche, **Ecce Homo** , çev: Can Akkor ,İstanbul, Yapı ve Kredi Yay., 2000 ,s. 80

³⁶F.Nietzsche,**The Will To Power** Çev:W.Kaufmannın ve R.J Hollingdale, New York,Random Hause, 1967, s.972

yine! Daha Tanrısal çizgilerle doğrulur o, acısıyla baştan çıkararak; gerçek! Kendinizi devirdiniz diye daha size teşekkür edecektir, ey devirenler!³⁷

Nietzsche bu anlamda, insanın sorununa dünya tarihinden kaynaklanan çözümler önermek yerine, örnekleme yoluyla yeni bir ideali öğretmeğe çalışır. Tüm karşıtlıkları yeni bir birlik oluşturacak biçimde birleştiren aşırı sağlıklı bir insan tipinin idealidir bu:

İnsan yaratılışının en yüksek ve en aşağı güçleri, en tatlı, en delice, en korkunç olan şey o bir tek çeşmeden ölümsüz bir güvenle akar.³⁸

Bu üstünlük idealinde, bizzat Dionysos kavramının kendisinden başka bir şey bulamayız.

Zerdüşt, gerçekliğe dair en korkunç iç görüye sahip olmasına ve en berbat düşünceyi her şeyin ebedi dönüşünü düşünmüş olmasına karşın, varoluş karşısında tek bir neden dışında hiçbir çıkış bulamayan,

Kendin olmak için her şeye ezeli ve ebedi olarak Evet... Her cehennem karşısında yine de kendi onayımın lütfunu taşıyorum diyebilen bir dansçı olduğunu söyler.³⁹

Zerdüşt on yıllık aradan sonra insanların arasına iner ve insanın alt-edilmesi gerektiğini ilan eder. Dünya tarihine ait çok önemli bir olay olan Tanrının ölümünden sonra yeryüzünün anlamı olacak trajik insan anlatır. İnsanlara Pazar yerinde,

Yeryüzünün anlamı olacak trajik insan! Yalvarırım size, kardeşlerim, yeryüzüne bağlı kalın, inanmayın size dünya ötesi umutlardan söz edenlere!⁴⁰

Gizemli insanın varoluşu, anlamsız halâ varlıklarının anlamını öğretmek istiyorum, ben insanlara:

Üst, insanı insanın karanlık bulutundan çıkan şimşegi. Ben batmak ve kurban olmak için önce yıldızların ötesinde bir neden aramayanları, yer yüz bir gün trajik insan olsun diye bir gün kendilerini yer yüzüne kurban edenleri severim.⁴¹

³⁷F. Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, "Büyük Olaylar Üzerine", Çev. : A. Turan Oflazoğlu, İstanbul, Cem Yay. , 1999, s.159

³⁸F. Nietzsche, *Ecce Homo*, Çev:Can Akkor, İstanbul, Yapı Kredi Yay.,2000, s.80

³⁹A.,e.,s.81

⁴⁰F.Nietzsche,*Böyle Buyurdu Zerdüşt*, Çev.:A.Turan Oflazoğlu, İstanbul, Cem Yayınevi, 1999 s.29

⁴¹F. Nietzsche, *Ecce Homo*, çev:Can Akkor, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2000 s.81

Zerdüşt, kendi dışında, ötesinde yaratmak isteyen ve bu nedenle yok olan kişiyi sevdiğini söyler. Zerdüşt, ebedi dönüş öğretisi aracılığıyla, kişinin nasıl alt edebileceğini gösterir. Dolayısıyla, trajik insana uzanan yolu sağlayan da bu öğretilerdir.

Benim göz yaşlarımla git, kardeşim, yaratmamla git, doğruluk ancak daha sonra topallar ardı sıra. Kendinden öte yaratmak isteyen severim ben, böylece yok olanı.⁴²

Trajik insana nasıl varılacağını bu sözlerle anlatır Zerdüşt. Öndeyişte, Zerdüşt'ün insanlığa Tanrı'nın ölümünün nihilizmin hükümdarlığının ötesine nasıl geçebileceğini göstermek amacıyla, yaşamın yasası olarak kendini alt etmeyi öğretmeğe çalıştığını görürüz. Öncelikle insanın bir erek değil, yalnızca bir köprü olduğunu öğrenmemiz gerekir; hayvanla trajik insan arasına gerilmiş bir iptir insan. Trajik insan, üstün olmak isteyerek iyinin ve kötünün ötesinde duran kişidir. Yaratıcı eylem, yeni kurallar ve yeni normlar kurduğu için kaçınılmaz olarak ahlâk yargısının ötesine geçen eylemdir. Yaratıcı olmak, kişinin erklerini harcaması ve eylemlerinin sonuçlarını sezinlediğinde, yapacağı şeyden vazgeçmemesidir.

Burada trajik-insan terimiyle ne anlatılmak istediğini, örneğin, Nietzsche felsefesinin trajik-insanı, insanüstü güçlere sahip bir varlık mıdır?

Yoksa bu kavrayış modern dönemin nihilizmini ve modern insanlığın yaşamdan bezmişliğini altetmiş gelecekteki insanlığın sembolü müdür? Nietzsche, *Ecce Homo*'da Trajik insan nosyonunun hiçbir tarzda, Darwinci bir anlayışla veya aşkın bir idealin temsili olarak kavranmaması gerektiğini vurgular. Trajik insan, ölümlüleri kavrayış alanlarının ötesindeki sonsuz bir gelecekte ortaya atılmış bir ideal değildir.

Ben geleceğin insanını haklı çıkaran, geçmişteki insanlığı kurtaran kişiyi severim, çünkü şimdiki insanlıkla batmak ister o.⁴³ der Zerdüşt.

⁴² F.Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, Çev.:A.Turan Oflazoğlu, İstanbul, Cem Yayınevi, 1999 s.30

⁴³ A.,e.,s.85

Burada Zerdüşt tanrının ölümüyle allak bullak olmuş pazar yerindeki son insanlara, daha yüksek bir şey için savaşılan kişinin her zaman trajik insan gibi görüneceğini belirtir.

Ancak trajik insan nosyonuyla Zerdüşt'ün tümüyle hayal ürünü bir şey öğretmesini tasarlamamıştır. Örneğin, **Böyle Buyurdu Zerdüşt**'ün insanlara yeni bir yolu değil bugüne kadar körü körüne yürüdükleri yolu arzulamayı ve bu yola iyi demeyi öğretmek üzere tasarlanmış olan yeni bir istem öğrettiğini söyler. Bu ise, nasıl kendimiz olacağımızı öğrenme sorunudur.

Trajik insan öğretisiyle, bir düzeyde, Nietzsche'nin Hristiyan ahlakının üstünlüğünü yitirmesinin ardından, insanın bundan sonraki disiplin ve gelişimi nasıl olması gerektiği ile ilgili düşüncelerini ortaya koyar. Nietzsche, Zerdüşt'e yaratıcının yolu ve etkinliği ile ilgili yöntemi konuşturur. Güç istemi ve yaratmanın nasıl gerçekleşeceğine ilişkin düşüncelerini ortaya koyar ve yaratıcı, yasa koyucu bir öğretiye gerek duyar.

Çünkü, istemin büyük sorunu, geleceğin üzerine gölge gibi düşen geçmişin yükü altında ezilmesinden kaynaklanır. Kendini geçmişin bir kurbanı gibi görüp geçmiş olanı değiştiremeyeceği kanısına kapılarak, güçsüz hisseder. Bu durumda öfkelenen kişi yaşamdan öç almağa çalışır. İstem geçmişe yönelik olarak çalışamayacağı içindir ki, zamanın değişim yasasına ve devingenliğe karşı gelemeyerek acılara gömülür. Bu öc tını'nın şimdiye kadar insanlığın başlıca ilgisi olduğunu söyler Zerdüşt. Böylece o, istemi geçmiş saplantısından kurtaracak bir öğreti arayışındadır.

İnsan için oluşun masumiyetini geri verecek bir öğretiye gereksinim vardır. Yani yaşamın önünde sonunda anlamsız olduğunu, haklı çıkarmanın ilerisinde bulunduğunu yaşamın sonsuz yaratma, değişme içinde bulunduğunu ve bu akış içinde insanın bu durumu onaylaması gerektiğini ya da daha doğrusu, insan

yaşamının sonsuz yaratma ve yok etme, değişme, gelişme, zevk, acı, zevk ıstırap devinimi içinde kendi haklı çıkarılmasını içerdiğini kabul edebilen bir varoluş görüşüne ihtiyaç duyar Zerdüşt .

Bizim öğretimiz tek başına ne olabilir? Şu: Hiç kimse insanoğlunun özelliklerini veremez, ne Tanrı , ne toplum, ne ana baba, ataları, ne de onun kendisi. Hiç kimse var olduğundan, şu ya da bu yapıda olduğundan bu koşullar altında bu çevrede bulunduğu sorumlu değildir. Kimse kendi amacının, bir istencin, bir ereğin sonucu değildir. Kimse bir insan idealine ya da bir mutluluk idealine ya da ahlak idealine ulaşma çabasının bir öznesi değildir. Erek kavramını biz icat etmişiz: Gerçeklik içinde erek eksiktir... Kişi zorunlu oluyor, yazgının bir parçası oluyor, kişi bütüne ait oluyor, bütünün içinde var oluyor, varlığımızı yargılayacak, ölecek ya da mahkum edecek hiç bir şey yoktur, çünkü bu bütünü yargılamak, ölmek, mahkum etmek anlamına gelirdi. Oysa bütünün dışında hiç bir şey yoktur. Ancak artık hiç kimsenin sorumlu kılınmayacağı varoluş biçiminin geriye doğru götürülerek ilk nedene dayandırılarak açıklanamayacağı, dünyanın ne duyu merkezi olarak ne de tin olarak bir birlik olmadığı gerçeği büyük kurtuluş olabilir. –Ancak oluşum masumiyeti yeniden ortaya çıkarılabilir.⁴⁴

Nietzsche trajik insanı bir köprü olarak düşleyerek, onu hristiyan çileci ahlakındaki insanlara benzetir. İnsan, tıpkı eleştirilen hristiyan ahlakında olduğu gibi çileci bir tip olarak düşünür. Ancak trajik insanı yalnızca insan denen hayvanı aşmak üzere hayal etmek çokta doğru olmayabilir. Trajik insanı simgeleyen Zerdüşt gelecekteki yaratıcı olanakları da gösterir. Çünkü trajik insan şimdiki insanın olanağıdır. O yaşamı değil kendini alt etmeyi hedefler.

c-2) Ebedi Dönüş Öğretisi

Ebedi dönüş, Nietzsche'nin felsefi söylemindeki öğretiler. Nietzsche, **Putların Alacakaranlığı**'da felsefeci Dionysos'un son müridi ve ebedi dönüşün öğreticisi olduğunu belirtir.

Yaşamın anlamı, yaşadığımız ve yaşayacağımız haliyle yaşamın kendisi dışında hiçbir yerde bulunamaz. Ancak böylesi bir yaklaşımın, içgörünün bizi engellemesinden, ondan esinlenmemiz gerekir. Varoluşumuzun tüm anlarının ebedi dönüşünü koşulsuz onaylayabilirsek, bu içgörüden esinlenebiliriz. Çünkü bu, onların her birinin bizim kim olduğumuz açısından gerekli olduğunu anlayabiliriz. Zerdüşt, kurtuluş söylevinde ebedi dönüşü muştular. Ebedi dönüş Nietzsche'nin felsefesinin merkezindeki öğretiler. Nietzsche'nin kendisi, düşüncenin köklerini Herakleitos'a kadar götürür.⁴⁵

⁴⁴ Friedrich Nietzsche, **Putların Alacakaranlığı**, İstanbul, Tüm Zamanlar Yayıncılık, 2.b.,s. 2001, s.45

⁴⁵ Bkz. G. Deleuze, **Nietzsche and Philosophy**, Landon, Athlone Press, 1983, s.71

Bunun anlamı ve bu öğretinin içerdiği bazı sorunlara burada kısaca değinmek gerekir.

Trajik insan ve ebedi dönüş öğretileri arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde Trajik insan, yaratıcı ve masum güç istemini somutlaştıran biri olarak dönüş deneyiminden doğacaktır. Trajik insan, ebedi dönüş eleğinden geçilerek ulaşılan görü olarak anlaşılmalıdır. Görülmektedir ki, trajik insan ile ebedi dönüş düşüncesi birbirleriyle çelişkili değildir. Buradaki dönüş düşüncesi trajik insanlığın kurtuluşuna uzanan yolu hazırlar. Ancak düşünce, yalnızca ahlaki olan varlıklar içindir. Ebedi dönüşün düşünce deneyiminden geçmesi yalnızca sıradan insanın düzeyinin aşılması değil, aynı zamanda bu düzeyin derinleştirilmesidir. Sıradan insan ve trajik insan birbirlerine karşıt değildir. trajik insan deneyimi, insanın varoluşunun varlık temeli olarak görülmelidir. Nietzsche'ye göre dönüş düşüncesi yalnızca döngüsel bir zaman anlayışını önermez. Bu tür bir kavram, insanı her şeyin boş olduğunu savunan yazgıcı bir anlayışa götürebilir.

Ebedi dönüşü deneyimlerken, zamanın sonsuzca akıp gitmekte olan devinimi deneyimleriz. Bu ne demektir? ebedi dönüşün varoluşsal deneyiminde, artık burada zamanı sadece geçmiş, şimdi, gelecek kesitlerini düz bir ardardalık kapsamında yaşantılamayız; zamanın kesitlerini temelde karşılıklı bağlantılı olarak an'ın dramatik gerçekleşmesi tarzında deneyimleriz. Anın ebedi dönüşünü isterken, aslında temel olarak yaşamın yasasını istiyoruz ve yaşamın, zıtlıkların, zevk ve acının, zevk ve ıstırapın, iyi ve kötünün birlik ve bütünlüğünü fark ediyoruz.

İyi ve kötü , zengin ile yoksul, yüksek ile alçak ve tüm değerlerin adları- silahlar olsun çın çın öten simgeler olsun bunlar hayat kendini alt etsin yine yine alt etsin diyedir. Tüm bunlar yaşamın tekrar tekrar kendini alt etmek zorunda oluşunun silahları ve çınlayan sembolleri olmalı!⁴⁶

⁴⁶ Friedrich Nietzsche, **Böyle Buyurdu Zerdüş**, "Zehirli Örümcekler Üstüne". Cev: A.Turan Oflazoğlu , İstanbul,Cem Yayınevi, s. 122

ebedi dönüş deneyimi, kendini altetmenin bu sonsuzca yenilenmesi deneyimi ile kişi şimdiye dek sürdürdüğü varoluşunu artık yaratıcı bir biçimde istemeyi öğretecektir. Bu çıkarım bir başka çıkarımı daha beraberinde getirir. Yaşamın bu sonsuzca altedilmesinden başka hiçbir şeye bu denli fazla istememek için nasıl bir tavır içinde olmalıyız?. Bu deneyimi onaylayacak direnç ve yürekliliğe sahip olabilecek miyiz? Tüm bu çıkarımlar, Nietzsche'nin savunduğu insanın sürekli kendini altederek, yaratarak, yaşamı yükselterek eskiyen değerleri yıkıp, boş levhalara yeni değerler yazarak gerçekleştirilmesi olanaklı olunabilecek özgürlük onurunu taşıyan trajik insana giden yolu açmak içindir.

Ebedi-dönüş öğretisi insana yaşamın trajik yanından kurtulmayı değil yaşamı onaylamayı öğretir. Ancak bu onaylamayı her insan aynı biçimde yapmaz. Bunu gerçekleştirme biçimimiz realiteyi görme tarzımıza bağlıdır. Yani Nietzsche'ye göre bu, insan tiplerine göre (insanlar arasında yapı farklılıkları olduğunu, Nietzsche'nin İnsan Anlayışı ile ilgili bölümde söylemiştik.) değişiklik gösterir. Bu tamamen bizim kimliğimizle ilgili bir sorun olmaktadır. Kim olduğumuz, kim olmayı istediğimiz, kim olmayı isterken bunu gerçekleştirmek için sorumluluk üstlenip üstlenmediğimizle ilgili bir dizi soruyu birlikte getirir. Çünkü, karar verme sürecinde bireyin seçimleri önemlidir. Bu bağlamda geçmişin kendisi dönüş deneyiminde değil, ancak bizim geçmişe olan bakışımızla dönüştürülebilir.

Bu sonsuz yinelenişte güç istemine göre güçlüler güçlerini zenginleştirecekler, zayıflar, yani sürü insanları ise yaşamdan yılmış, etkisiz, güçsüz hale geleceklerdir. **Zerdüşt**'te, Nietzsche'nin ebedi dönüş düşüncesiyle yapmak istediği, insanları geçmişin baskısından ve öç tininden kurtararak yaşama karşı onaylayıcı bir tutum takınmalarını sağlamaktır.

Bu anlamda Nietzsche varoluşsal bir zaman deneyimini olanaklı kılabilmenin koşullarını hazırlayarak zamanın tersine çevrilemeyeceğini söyler ve geçmişin acımasız gücünü onaylamaz.

Ancak Nietzsche'nin tarihi, tepkisel bir köle ahlakının zaferi olarak tanımladığı düşünülürse, ahlaki varlık olarak bizlerin ebedi dönüşü, ahlaki bir öğreti olmaktan başka bir şekilde olabilir mi? Ebedi dönüşü ahlaki bir öğreti olmaktan başka bir şekilde isteme şansımız mümkün müdür? Deleuze'un yorumuyla ebedi dönüş bir tür etik buyruk olarak kavranırsa, kozmik görüntüdeki yaşamın birliğini onaylama deneyimindeki gibi sadece onaylanma değil, insanlara (insan tipine göre) yaşam hakkında bir yargıda bulunma, yalnızca evet demek değil, hayır, asla demeyi de getirecektir.⁴⁷

Ebedi dönüş düşüncesi, varoluşsal bir zaman deneyiminin olanaklarını hazırlar ve geçmişin olgusallığını onaylamaz bu görüşünden hareketle, öç tininin alt edilmesine yol açmaktadır denilebilir ve insanın tarihi ve ahlaki bir varlık olduğu gerçeğinden hareketle, trajik insan nosyonunun ne denli tutarlı olduğu sorulabilir.

Bütün zamanlarda insanlar ıslah edilmek istenmiştir: Her şeyden önce ahlaktan kastedilen buydu. Oysa aynı sözcüklerin arkasında birbirinden en uzak, en farklı eğilimler gizleniyor. Hem insan yabanılığının ehlileştirilmesi hem de belirli bir insan türünün yetiştirilmesi ıslah olarak adlandırılmıştır. Ancak bu hayvani bilimsel terimler gerçekleri ifade edebiliyor.- Kuşkusuz tipik ıslahatçının din adamının hiç bilmediği, bilmek istemediği gerçekler. Din ıslah ettiği insan hayvanında da olay farklı olmuyor. Yaşamın uyarılarına karşı kinle dolmuş daha güçlü ve mutlu olan her şeye karşı kötücül bir kuşkuyla dolmuş. Kısaca Hristiyan olmuş. Kilise insan varlığını çürütüyor, zayıflatıyordu ama onu ıslah ettiğini ileri sürüyordu. İnsanoğlunu ıslah eden bütün filozofların ve din adamlarının mirası olan ne Sofu, ne Plato, ne Konfüçyüs ne de Hristiyan öğretmenler söyleme haklarından asla kuşku duymamışlardır. Başka bir çok haklara sahip olduklarından da. Formül şöyle ifade edilebilir. Bu güne dek insanoğlunu ahlaki kılacağım diye kullanılan araçların tümü, temelden ahlaksız bir yapıya sahiptir.⁴⁸

Daha da ileri giderek; Putları yıkın, eski levhalara yeni değerler yazın, ancak beni de yadsıdığınız zaman geri döneceğim sizlere, gibi sürekli tekrarladığı sözler de bize, Nietzsche'nin durağan, dogmatik anlayışları eleştirip, hatta yıkılması gerektiği konusunda ne denli duyarlı olduğunu göstermektedir.

Zaten onun binlerce sayfalık çabası insanın yaratıcı özünü ortaya koyabilmenin yollarını açabilmek, herşeyin – tarihin – kültürün, değerlerin, tüm insan başarılarının – yaşama hizmet edebilmesini sağlamak için değil midir?

⁴⁷ Bkz. Ronald Bogue, Deleuze and Guattari: Landon, Routledge, 1989, s.31.

⁴⁸ F.Nietzsche, Putların Alacakaranlığı, Çev.:Hüseyin Kaytan,İstanbul, Tüm Zamanlar Yayıncılık, 2.bs.2000, s.51

Nietzsche'nin bir elitist ve elitizm filozofu oluşu, kendini felsefesinin en temel kavramlarından biri olan trajik insan kavramında ortaya çıkar. Trajik insanlar toplumda en az ve en seçkin kimselerdir. Çağlarına ve toplumlarına yol gösteren bu insanlar her bakımdan en üstte bulunanlardır. Ancak bunlar doğuştan değil, kendini gerçekleştirme çabasının bir sonucu olarak kendilerini sürekli geliştiren, kendi olması için yaratan trajik insanın, trajik insan olmasını sağlayan doğuştan getirilen biyolojik ayrıcalıklar olamaz. Bu üst yetenekler doğuştan gelmiş olsaydı. Trajik insan olmanın yolu, kast sisteminde olduğu gibi diğer insanlara kapalı olacaktı. Fakat durum böyle değildir. Trajik insan olabilmenin yolu, acılı ve zor bir yaşama evet diyebilen her insana açıktır. Nietzsche'nin tüm kitaplarında trajik insana giden yolu öğretmeye çalışması, onlara kendi insan statülerini öğretmeğe açması, kendilerini alt-etmelerini düşündürmeğe çalışması, hatta ironilerle yaklaşması hep bundandır. Şu halde denilebilir ki, bu trajik insan olabilme, her insanda bir potansiyel olarak vardır. Ancak bu, onu ortaya koyabilecek yetenekli insanların, seçkinlerin işidir. Trajik insan olabilme her şeyden önce hayırlarla başlar. Bu ise, kişiyi sürü insanından ayırarak mevcut ahlaki yapı ve toplumda yalnız kalmasına neden olur. Tüm bunlara çok az insanın direnebilmesi bakımından trajik insanlar en azlardır. İşte Nietzsche'yi bir zorunluluklar filozofu değil de özgürlükler filozofu yapan da budur.

c-3) Değer Koyma

Nietzsche, insanlar arasındaki yapı ayrılığını hesaba katarak insanlar arasında iki temel sınıf belirler: Doğumundan itibaren yaşama konulmuş kurallara ve geleneğe boyun eğen sürü insanı ile kendi olmak , yeni değerler yaratmak için sürü ahlakını reddeden, yalnızca kendi istemiyle değerlendirmelere yön veren trajik insan.

Trajik insan, ancak değer koyan, yaratan insandır. Bu bağlamda değer koymanın ne olduğunu, Nietzsche'nin felsefi söyleminde ne anlama geldiğini açmak gerektiğini düşünmekteyiz.

Yaşamın özü değer koymadır. Değerler koyarak yaratıyoruz dünyayı, Bizim dışımızda önceden verilen hazır bir dünya yoktur. Bu hakikatin olmadığı dünyada, yalnızca oluşun egemen olduğu dünyada, insan kendini yaratmak zorundadır. Dünya insanla kendini yaratacaktır. Her görme öyleyse, belli açıdan olacaktır. Bu enerjinin, akışın, oluşumun, anlamlandırılmaya, yorumlanmaya, değerlendirilmeye gereksinimi vardır. Bu anlamda görülecektir dünya: Belli açıdan. Ne denli çok değişik açıdan görülürse, o denli görme oluşur.⁴⁹

Öyleyse yaratıcı kişilere, yani bizi eğitim aracılığıyla koşullandıranlara karşı çıkacak kişilere gereksinim vardır. Eğitim çıkarların korunmasına yöneliktir. Başka bir deyişle eğitim, kamu yararı uğruna kişilerin yok edilmesidir. Oysa ;

Geleceğin filozofu, yaratıcı kişisi, gelecek için yasalar koyacak, değerler yaratacaktır. Geleceğin filozofu sınavan, araştıran, deneyler yapandır. Kavramları, değerleri yaratandır, onaylayan değil. İşte bu yaratıcı kişi, bir anlamıyla trajik filozof, kavramlarla coşku içinde dans edecektir. Yaşamı onaylayacak, onaylarken yaratacaktır. Bu onaylamada yalnızca coşkuyu değil acıyı da olanca derinliğiyle yaşayacaktır. Yürünmemiş yolda yürüyecektir. Dehşetli bir patlayıcıdır, o. Yaratır, ileri sürer, biçimler, şekil verir, yener ve ister. Varlıkla Dionysos'ca coşkuyla ilişkiye geçmek ister.⁵⁰

Bu noktada Nietzsche, bu oluşun, bu sonsuzca yinelenen oluşumun anlamını, insanın üzerindeki bu oluşumu yorumlamaya kalkıp güçlerini bir baskı aracı olarak kullananlara karşı başkaldırının ancak Trajik insanla sağlanacağını belirtir.

Burada değerlerin yaratıcısı biziz. Yeni değerler yaratmak zorundayız. Yaratıcı insanı böylesine tanımlarken Nietzsche, filozofların kavramlar dünyasında yaşamadıklarını, bizlerin yaşamın, doğanın ve tarihin dünyasında olduğunu söylemektedir. Nietzsche'nin ontolojisinde değer kavramı ontik varlığın bir tabakası değil, ta kendisidir. Ve bu antropolojik bir fenomendir. Fizyolojik, psikolojik sürecin bir ürünüdür. İnsan bunu kendi varlığını ayakta tutabilmek için yapar. Bu nedenle de kendini koruma amacıyla ilk önce değerleri nesnelerin içine insan koydu. Nesneler o anlamı verdi, insanca anlamı. Bundan dolayıdır ki, o kendisine insan adını verdi. İşte bu Değer koyandır. Değer koymak ise, yaratmaktır.⁵¹

Nietzsche'nin nesne-değer ilişkisi görüşünde nesnenin mi, yoksa değerinin mi ontik önceliğe sahip olduğu konusu problematik görünmektedir.

Şayet değer ontik önceliğe sahipse, olmayan bir şeye değer vermek nasıl mümkün olmaktadır? Nietzsche;

⁴⁹ F. Nietzsche, *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*, Çev. : Ahmet İnam, İstanbul, Ara Yay. , 1990, s. 13

⁵⁰ A.,c.,s.14

⁵¹ Hüseyin Aydın, *Metafizikçi olarak Nietzsche*, Bursa, Uludağ Üniversite Yay. , 1984, s.28

Nesnenin nesnelliğini, maddiliğini reddederken, immateryalist bir tavır içinde bulunmaktadır. Ama Nietzsche'ye göre daima algılayan, Berkeley'in Tanrı'sı değil, ama sürekli yaratan bir başka şey vardır... Nietzsche buna Güç İstemi der. Güç isteminin yaratması değer ve anlam vermek. Değer ve anlamın yüklendiği, onun taşıyıcısı bir varlığın olması, elbette gerekir. Bu noktada Nietzsche bizi ortada bırakıyor gibi görünse de, Grek düşüncesine bağlılığı açıktır. Nasıl ki, Yunan düşüncesinde bir şeyin yoktan meydana gelmesi saçma ise, öncesiz ve sonrasız bir ilk madde var ise, Nietzsche de bu anlayışı Aristoteles'ten almış olduğu şekil olan hyle anlamında kullanmaktadır. Eğer,anlam ve değer biçme olmasaydı, kişiliksiz ,değer ve anlam ile fenomenalite kazanan bir ilk varlığın çekirdeği boş kalırdı. Demek içi boş şekilsiz ve kişiliksiz bir varlık var; ancak değer biçmeyle o, kişilik ve nitelik kazanıyor. Nesnellik de o zaman oluşuyor.⁵²

Nietzsche'ye göre mevcut dünya bizim değer biçmelerimizin bir ürünü olduğuna göre değer biçmelerimizin ise bizim varlığımızın sonucu olarak ortaya koyduğumuz şeyler olarak düşünülürse,

Nietzsche'nin ontolojik anlayışında, varlığın değer karşısında ontik önceliği vardır. Bu haliyle varlık, yaratılmamıştır... Fakat bizzat değer biçmek, bu nasıl yok edilebilir ki. Değer biçmek hayatın ta kendisidir. Değer, değer biçme, değer koyma, hatta yaratma, bunlar hayattan bağımsız anlaşılmayacak şeylerdir. Çünkü değer biçmeler hayatın belirli bir türünün kendini korumaya yönelik, fizyolojik istekleridir. Nietzsche'nin değer biçmeler dediği istekler, hayatın öyle yüzeyde kalan bir fonksiyonunun değil, canlının hayatta kalma iç güdüsünün ürünleridir. Böylece değer, koyma, yaratma varlığın içgüdülerde, onların da kardinal içgüdüsünde yani hayatın bir anlamda kendisi olan güç istemidir. Bizzat hayat güç istemi olduğuna göre, nerede güç istemi eksikse orada çöküş vardır, yargısını tüm felsefesi içinde çeşitli bağlantılar içinde tekrarlar.⁵³

Nietzsche şöyle sorar **Ahlakın Soykütüğü**'nde açıkça belirttiği gibi iyi-kötü sınıflamalarının toplumsal ön kabulden başka bir şey olmadığını vurgular. Toplum, çıkarına uygun olan davranışları onaylamış ve bunlara iyi adını vermiştir. Daha sonraları kaynağı unutilan iyi, toplum moralinin çerçevesini belirlemiştir. Kötü ise, sadece iyinin zıttıdır ve yok edilmeye çalışılır.

Bu evrende suç, haksızlık, uyumsuzluk ve acı var mıdır?⁵⁴

Böyle bir sorunun evetlenmesi, iyi ve kötü kavramlarının yüklenmesi, ona teologlar açısından bakılırsa, ancak mümkün olur. Eğer teologlardan ve onların savaşından yüz çevrilirse açıktır ki, dünya ne iyidir ne de kötüdür; nerede kaldı ki en

⁵² A.,e.,s.28

⁵³ A.,e.,s.29

⁵⁴ F. Nietzsche, **Ahlakın Soykütüğü** , Çev: Ahmet İnam, İstanbul, Ara Yay., 1990,s.72

iyi veya en kötü olsun ve yine açıktır ki, iyi ve kötü kavramları ancak insan ile ilişki içinde bir anlam taşır.

Nietzsche, moralin ve geleneksel Etik'in ana kavramları olan iyi ve kötü kavramlarını evrenden sürüp çıkarmak ve onlara insanın değer biçme aktının dışında bir varlık tanımamıştır. Bu nedenle de değer ve anlamdan soyulmuş evrendeki oluşun işleyişi içinde suç ve suçluluk aramak, anlamını kaybetme ve saçma halini almıştır. Dahası Nietzsche:

Oluşu bir ahlaki fenomen olmaktan çıkartmış, oluş asla bir ahlaki fenomen değil, aksine sadece sanat fenomenidir⁵⁵

demektedir. Bu bağlamda da Nietzsche, oluşun bir amacının olmayışını şöyle temellendirmektedir:

Eğer evrenin hareketi bir hedefe yönelik olsaydı, bu takdirde ona ulaşılması gerekirdi. Yegane temel olan onun hiçbir hedefe sahip olmamasıdır. Burada olaya uygun düşecek bir dünya anlayışı arıyorum: Oluş, böyle bir amaca yönelik niyetlere sığınmaksızın açıklanmalıdır. Oluş amaçtan yoksun olunca, onun suçsuzluğu ortaya çıkar. Nietzsche, oluşun suçsuzluğuna kanıt olarak tarihi gösterir ve şöyle der: Tarih asla amaçları kanıtlayamaz. Çünkü milletlerin ve bireylerin istemiş oldukları şeyler ulaşılmış olan şeylerin daima tamamen dışında başka olduğundan kısaca her ulaşılan şey, istenen şey – mutlak olarak uymadığı tamamen açıktır. Niyetlerin tarihi, olguların tarihinden başka olmuştur.⁵⁶

Hal böyleyken, herhangi bir varlığın, bir amacın içinde yuvarlanması saçmadır. Amaç kavramını biz bulup çıkardık. Oysa realite içinde amaç yoktur. Nietzsche'nin ontolojisi için özetle söyleyebileceğimiz şey şudur: Bu evrene bir isim koymak gerekiyorsa, bu bir güç istemi evrenidir, hatta insanın kendisi bile bir güç istemidir. Bu anlamda Nietzsche'nin kendinden önceki metafizikçileri eleştirmesinin yanında, onun felsefesinin de metafizik öğeler taşıdığını görmek mümkündür. Görüleceği gibi o metafiziğe karşıdır ama onun felsefesinde de metafizik öğeler bulunmaktadır.

Nietzsche, *Zerdüşt*'ten az da olsa bir şey anlamak için, belki de benim gibi yaratılmış olmalı insan, hayatın ötesinde olmalı bir ayağıyla derken, geçmişi şu şekilde eleştirir; İnsanlığın bugüne değin önemle düşünüp durduğu şeyler gerçek bile değildir, kuruntudur yalnızca; daha sert deyişle, o sapına dek zararlı, hasta yaratıkların

⁵⁵ Hüseyin Aydın, *Metafizikçi Olarak Nietzsche*, Bursa, Uludağ Üniversitesi Yayınları, 1984, s.43.

⁵⁶ A.e., s.29.

bozulmuş içgüdülerinden doğan yalanlardır, o kavramların topu, tanrı, ruh, erdem, günah, öte dünya, doğru, ebedi hayat. Ama insanoğlunun büyüklüğünü, tanrısallığını hep bunlardan aradılar. Küçük şeyleri yani hayatın temel konularını küçümsemeyi öğretmekle, en zararlı insanları büyük insan saymakla yurt yönetiminin, toplum düzeninin eğitimin tüm sorunlarını ta köklerine dek bozdular⁵⁷

demektedir.

⁵⁷ Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, Çev.: Can Alkor, 2.Baskı, İstanbul, Dost Yayınları, 1983, s.19.

BÖLÜM 2: NIETZSCHE'DE TARİH ve İNSAN İLİŞKİSİ

Felsefe, daha çok geçmişten kalan soruları çözmek yolunda veya bu yolda çalışmalar ortaya koyarak geleceğe yeni sorular taşımaktır. Bu etkinlik tüm filozofların ortak yazgısıdır. Bu noktada Nietzsche'nin düşünce tarihi içindeki rolü ve önemi ile karşılaşırız.

O, kimseye karşı ya da kimsenin yanında değildir. Tüm çabası insanın her şeyini, tüm insan başarılarını yani en dar anlamından en geniş anlamına kadar tüm insan başarılarını, moralini, bilimini, sanatını, felsefesini, tarihini araştırmaktır.

Nietzsche nasıl bir çağda yaşadı ve bu çağın karakteristikleri nelerdi? Onun insan anlayışı kavranmadan Nietzsche'nin insanı tarihle nasıl bir bağlantı içinde gördüğü de anlaşılamaz. Bu nedenle buraya kadar incelenen insan anlayışının genel hatları ve çağının eleştirisini yapmak doğru olacaktır.

Nietzsche, kendi zamanına kadar sunulan parçalı insan anlayışlarını bir tarafa bırakarak, bütün olarak "insan sorunu"nu ortaya koyar. Bu bağlamda da hareket noktası insandır ve bunu yaparken de diğer filozoflar gibi insanı değerlerin taşıyıcısı olarak değil, doğrudan doğruya yaşamla ilgisi yönünden ele alır.

Nietzsche'ye göre her kültürün, insanı ve değerleri ele alışının temelinde, belirli bir moral (bir ahlak) bulunmaktadır. -Bir değer yargıları sistemi -19. Yüzyıl Avrupası'nın insanı ve değerleri – sanatı, bilimi, felsefeyi vb. değerlendirmesine bakıldığında ise iki eğilim birbirine ters düşen iki değerlendirme tarzı göze çarpmaktadır. Bunlardan biri, dinin – Hristiyanlığın – değerlendirme tarzı, diğeri ise onun karşısında yer alan, ama aynı zamanda da bir sonucu olan bilimci – pozitivist, demokrat – sosyalist yani Tanrı'nın ve öte dünyanın yerine modern toplumu koyan değerlendirme tarzıdır.¹

Bu modern toplumda bireycilik anlayışı gerilemiştir. Aydınlanmadan itibaren gerek toplumsal gerekse kişisel alandaki saydamlık kendini bir bulanıklığa bırakmıştır. İlk modern birey olarak 'Hamlet' Hristiyanlığa karşı olan inancını yitirse de Hristiyan ruhunu korumuş ve bir anlamda modern bireyin trajedisinin

¹ İoanna Kuçuradi, Nietzsche ve İnsan, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumları Yayınları, 1999, 4.bs., s.135.

örnek bir karakteri olmuştur. Platon* ile güçlenen birey öğretisi Hristiyanlıkla sekteye uğramıştı. Oysa bireyin orijini eski Yunan'daki Polis'tir. Burada birey kentli sınıfın biçimlenmesiyle ortaya çıkmıştır ve bireyin yazgısı bir daha kentten ayrılamamıştır. Eski Yunan toplumunun cesur kahramanları, bireyleşmenin yetke ve geleneğe karşı duruşla, mücadeleye ancak gerçekleştirebilecek bir şey olduğunu bize gösteren ilk örneklerdir. Buradaki kahraman daha çok törelerle çatışan ve toplumuyla girdiği savaşta yenik düşen fedakar biridir. Örneğin; Prometheus trajik bir kahramandır. İnsanlara ateşle birlikte medeniyeti getiren Prometheus, fedakarlığının cezasını Zeus'un öfkesini çekerek ödemiştir. Kahraman, tam bir birey olmasa dahi, bireyin doğumunun müjdecisidir

Ancak tarihsel boyutunu anlattığımız birey modern topluma gelindiğinde, Nietzsche'nin şiddetle karşı çıktığı bir şekil alır. Bir metâ gibi görülen birey, kendi içine kapalı, kendi çıkarlarını korumak uğruna toplumdaki diğer bireylere benzeyecektir. Böylece aklın bireysel öznesi ego halini almakta ve şimdinin içerisine sıkışıp kalan kişilikler oluşmaktadır. Elindekini de yitirme korkusu kişiye uysallığı, boyun eğmeyi öğretir. Buna karşın insan kendini birey olmaktan çok bir örgüt veya topluluğa üye olmaya alışır. Modern kitle kültürü ise, varolan dünyaya övgüler düzmektedir. Oysa ki, liberalizmin bireyi kitle toplum örgütünün, grup üyesidir sadece.

Nietzsche'nin bu şekilde özetlediğimiz modernitenin birey anlayışı, genel anlamda bir istenç varlığı olarak yaşayan insanı tutsaklaştıran onu edilgenleştiren şeylere aşırı önem verilmesi durumunda belirginleşir. Bu anlayışlarla savaşan Nietzsche'nin önemi işte bu noktada yoğunlaşmaktadır. Modernite karşıtı bir filozof olarak modern dünyada yaşayan bizlere anlatacağı çok şey olduğunu söylemek mümkündür.

- Bkz. Platon, Devlet, Çev: Sabahattin Eyüpoğlu- M.Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, İst., 1992

O, modern insanın yarattığı değerlerin büyük bir yalan olduğunu düşünür. Ona göre, modern insanın oluşumuyla birlikte Tanrı düşüncesinden kurtulan insan, bu kez de nesnelliği, bitimi ön plana çıkararak, tapınmak için yeni putlar bulmuştur.

İşte kendi yarattığına kendisi de inanmaya başlamış ve böylelikle kendisinden uzaklaşmıştır. Modern dünyada insan sadece boyunduruk altındadır. Nietzsche'nin çağrısı bu nedenle önemlidir. Çünkü onun çağrısı ahlak dışılığa, varlığa, trajik dönemin kahramanlarına geri dönebilmenin, insanın yitirdiği doğallığına, varolanla bütünleşmeye olan çağrıdır.

Modern dünya, Tanrı'yı ortadan kaldırmak için yeni tanrılar aramaya koyulur. Çünkü, Tanrı ve Tanrılar aranan tüm yanıtları önceden insana bildirerek, onların güvende olmalarını sağlarlar. Nietzsche şöyle der:

Tanrı'dan ve tanrılardan uzağa ayartı beni bu istem, yaratacak ne kalırdı, Tanrılar olsaydı!²

Nietzsche'nin insanı kurtarmak için Tanrı'nın ölümü bu nedenledir.

Öldü bütün Tanrılar trajik insanın yaşamasını istiyoruz.³

Bireyselliğin gelişmesinin temeli anlık doyumlardan vazgeçip ruhsal ve maddi varlığı geliştirmektir. Bu varlığı geliştirmenin mümkün olmadığı durumlarda, anlık hazlardan vazgeçmenin de hiçbir anlamı olmaz.

Günümüz toplumsal iktidarlara nesneler üstünde iktidar kurmaktadır. İnsanın eşya üzerindeki iktidar isteği ne denli yoğun olursa, mücadelede yitirmeyi göze alacağı şeylerde o denli büyük olmaktadır. Günümüzün yeni Tanrısı para olmuştur. Medyanın da benzer şekilde bir örnek olması bakımından etkisi büyüktür. Haber alma hürriyeti sağladığı düşünülen medyanın başlangıçta, toplumun genel kanılarını belirleyeceği düşünülmüyor muydu acaba? Medyanın son on yıl içinde katettiği mesafeye bakılırsa, nasıl tanrılaştığı, nasıl hızla kendi görüşlerini kabul ettiren yayılcı bir politika izlediği açıkça görülmektedir.⁴

² Friedrich Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, "Mutlu Adalarda", Çev.: Turan Oflozoğlu, Cem Yayınevi. s.108

³ Friedrich Nietzsche, a.g.e., s.85.

⁴ Bkz. Betül Çotuksöken, "İletişim Dünyasında Bireysel Öznenin Yok Oluşu". *Felsefeyi Anlamak Felsefeyle Anlamak*, İstanbul, Kalcı Yayınevi, 1995, s.253

Böylece eski değerler gücünü yitirerek, yeni değerler onların yerini almış ve modern çağın yeni tanrıları olmuşlardır. Bu bağlamda Nietzsche'nin seçkin birey anlayışını neden ortaya koyduğu da anlamlı hale gelmektedir. O, yeni idoller ve tanrılar peşinde değildir.

Zerdüşt ;Siz bir Tanrı yaratabilir misiniz?, diye sorar ve Öyleyse bana hiçbir tanrının sözünü etmeyin! der.⁵

Bu şekilde kendisinin yeni bir idol yaratma gibi bir niyeti olmadığını da ortaya koyar.

Ancak hepiniz beni yadsıdığınızda geri döneceğim size. Gerçek o zaman bir başka gözle arayacağım yitik kişileri, kardeşlerimi, o zaman başka bir seveceğim sizi.⁶

Görüldüğü gibi Nietzsche'nin çağına yönelttiği eleştirileri değerlendirirken çağımızla ilgiler kurabiliyor, Onun ortaya koyduğu sorunların güncelliğini yitirmemiş olduğunu görüyoruz. Trajik insan, değerlerin yeniden değerlendirilmesi, tanrının ölümü, insanın kendini alt etmesi ve liberal bireyciliğe karşı çıkış onun felsefi söyleminin zeminini oluşturmaktadır.

Filozofların çağlarına ilişkin yaptıkları bu tür saptama ve çözümlemeler ayrıca, daha sonra gelenlerin o çağı tanımalarını sağlayan ana kaynaklardan birini oluşturur. Nietzsche 19. yüzyıl için böyle bir kaynaktır. Nietzsche'nin kendi çağına tuttuğu belli başlı aynaları oluşturan malzemeyi serimlemeye, başka bir deyişle onun dev aynasında uzakça bir mesafeden görülebilen görüntüsünü tanıtmaya çalışmak ve sonra da aradan geçen yüzyıl içinde, Nietzsche'nin sözünü ettiği bir kültür eleştirmeni olarak, Nietzsche'nin çağının kültürünü nasıl değerlendirdiğini sormak gerekir.

Modern dünyamız baştan başa, İskenderiye Kültürünün ağına düşmüştür; onun ideali bilginin en yüksek güçleriyle donatılmış, bilimin hizmetinde çalışan, ilk atası, da Sokrates olan teorik insandır. Goethe'nin karanlık itilimli iyi insanı daha sonra Batı

⁵ F.Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, "Armağan Veren Erdem Üstüne" Çev. Turan Oflozoğlu, İstanbul,Cem Yayınevi, 1990, s.95

⁶ A. e. , "Mutlu Adalar" s.101

0Dünyası'nın teorik insanını, kitap tozundan ve baskı yanlışlarından kör olmuş kütüphaneci, düzeltici alim, üniversite profesörü, üstad tipini oluşturmuştur.⁷

Nietzsche'ye göre içinde yaşadığı çağın modern insanı çökmüş (decadent) insandır. Bunun yanında koyu Hristiyan, öte dünyacı bitkin insan yer alır.

Bu yüzyılın ahlakını besleyen tantanalı ya da modern insanın belli başlı erdemleri – erdem adını verdiği özellikleri şunlardır: göz yumma, (yani evet ve hayır diyememe), (duygudaşlığın, acımanın, anlayışın genişliği) biri ilgisizlik, üçte biri merak, üçte biri hastalıklı derecede heyecanlanabilme, objektif olma (kişilik eksikliği, sevememe); kurallara karşı özgür olma (romantizm) sahtekarlığa karşı hakikat (naturalizm), bilimcilik (insanlık belgesi), düzensizlik yerine tutku ve karamsarlık ve arap saçına dönmüş simgelerin yerine derinlik.⁸

Bunlar çağın yaptığı değer değiştirmeleridir. Bu çağda sürü insanının özellikleri en yüksek ahlaksal değerler olarak sayılmış, onlara erdemlerin adı verilir olmuştur.

Çağın değerlerinin değerine ilişkin yaptığı bu gibi değişimler, Avrupa kültürünün çöküntüsünün belirtileridir.

Tarihselcilik yüzyılının başında bulunan Nietzsche varlık yerine oluşu, töz yerine eylemi koyar. Çünkü Ona göre insanın kendinden ayrılıp, Tanrı ile ya da insan-dışı bir şeyle özdeşleşmesi, insanın kendine yabancılaşmasıdır. Modernliğin insanı kendini aşmalıdır. Bu da ancak önündeki yolu sorgulamasından, açmazlarla hesaplaşmasından geçer.

Nietzsche, varlığı **Zamana Uymayan Düşünceler** adlı yapıtının, Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Zararı Üzerine adlı bölümünde ortaya koyduğu tarih görüşlerinde; tüm çabası içinde yaşadığı çağı sorgulamak istemesidir. Çünkü modern dünyanın bilimi yüceltip, akli özgür kılmak için duygu ve imgelemi susturmak, tutkuları da akılcılığın boyunduruğu altına almak gerektiğini öğretmeye kalkan anlayışı, insanın güç istemini baltalayarak yaşamın yoksullaşmasına neden olmuştur.

⁷ İoanna Kuçuradi, **Nietzsche ve İnsan**, İstanbul, Türkiye Felsefe Kurumu, 1999, s.136.

⁸ a.e., s.137.

Onun amacı, yaşama arzusu kavramını ele alarak, insanı bütünüyle özgür kılmaktır. Nietzsche modern insan anlayışını eleştirerek onu bir bütün olarak ele alır. Bu anlamda da çağının egemen tarih anlayışlarıyla insanın kendi olabilmesi için hesaplaşır.

Böylece ilk olarak D.F. Strauss ve onun tarih anlayışıyla hesaplaşmış, hatta savaşılmış ve ikinci olarak da tüm 19. yüzyılın üşüşürcesine üzerine eğildiği tarihsel anlam denen şeyin, hasta bir düşüncenin ürünü olduğunu, bu üşüşmenin de tipik bir çöküş işareti olduğunu söyler.⁹

Nietzsche için kendi çağı, taşkın, sersemletici gürültücü ve şamatacı bir tarihçilik hastalığına yakalanmıştır. Nietzsche, bu tarihe düşkünlüğün yaşama ve kültür açısından büyük tehlikeler taşıdığını ve bizzat yaşamayı zehirleyip kültürel yaşamı barbarlaştırdığını belirtir.

Nietzsche'nin, bu noktada kullandığı terim historisizm'dir. Her şeyi tarihselleştirmek için çırpınan bu anlayış, bizzat dayanmak istediği şeyi, yani 'yaşamayı', insani ve toplumsal varoluşu boğazlamaktadır. Bunun sonucu ise, insandaki eğilim, sevk ve eylem gücünü, kısacası insandaki güç istemini baltalamak olmuştur. İnsan bin yılların kamçısı altına girmiştir. Ona, kendisinin tarihin bir ürünü olduğu öğretilmiş, böylece insan, kendini edilgen bir varlık olarak hissetmeye, kendini yapılmış bir eşya olarak görmeğe başlamıştır.¹⁰

Nietzsche, tarihe karşı bu aşırı düşkünlüğün yaşama ve kültür açısından büyük tehlike taşıyıp ve bizzat yaşamayı zehirlediği ve kültürü barbarlaştırdığı için ona karşı tavrı almıştır. Nietzsche, tarih karşısındaki bu inanılmaz tapınmayı olumsuzlarken, o dönem insanının putlarının en önemlilerinden birisi olan tarihselcilik anlayışına karşı durmuş ve bu anlayışı yıkmaya çalışmıştır.

Çünkü geleneklerin ve tarihin belirleyiciliğine böylesine sarılırsa bir istenç varlığı olan insanın eğilimleri, tutkuları, güdüleri ve yaratıcı etkinliği zincire vurulmuş olur. Öyle ki, Nietzsche için her şeyi tarihselleştirmek, insana saygısızlığın "tiksinti verici" örneği olup, insanın güç isteminin ve yaratıcılığının hiçe sayılmasıdır.

⁹ Bkz. Doğan Özlem, a.g.e., s.135.

¹⁰ A.e., s., 135

Tam tersine tarihe bir içerik kazandırılacaksa, bu içeriği anlamlı kılacak olan tek şey bugünkü gerçek yaşamdır. Bugünkü gerçek yaşamsa, geçmişe tutsak kılınamaz; çünkü insanın ilgi merkezi geçmişte değil, bugündür.

Doğru olan geçmiş, yaşam için geçerli kılacak bir güçle, bugün olup bitmekte olanlardan tarihi yeniden yapmaktır.¹¹

Bu konuda Nietzsche'nin, Feuerbach'ın tarihin geçmişin tarihi değil bugünün tarihi olması, insanın yazılan tarihten yapılan tarihe geçmesi gerektiği hakkındaki düşüncelerine benzer düşünceler ileri sürdüğü söylenebilir. O, her şeyden önce, tüm insani ve toplumsal yaşamı tarihselleştiren bir tarih ve kültür eğitiminin zararları üzerinde durur.

Nietzsche, yapıtlarının hiçbirinde hiçbir yerde ve hiçbir şekilde politik görüşünün sistematik açıklamasına yer vermez. En derin düşünsel içgüdüleri sistem karşıtı olduğundan bu hiç de şaşırtıcı değildir. Ama yine de düşünme biçimine birbiriyle bağlantılı iki tema hakimdir. Bunlar kültür ve tarihe ilişkin sorulardır. Nietzsche her şeyden önce güç istenci varlığı olan insanı diğer belirlenimlerden kurtarmayı ve böylelikle de onun yaratıcı erkini gerçekleştirmesini ister. Bu nedenle de politikayla, bilimle, tarihselcilik anlayışıyla olan çelişkisinde, insanın yaratıcı erkini gerçekleştirmesi için sanattan yanadır, tavrını sürekli sanattan yana koyar. Örneğin onun soruları sürekli şöyledir:

Ne tip bir insan yaratıcı insandır? Değerlerin yeniden değerlendirmesine neden gereksinim vardır? Sanatın çalışma tarzı nasıldır? Ne tür bir toplum örgütlenmesi trajik insanların yetiştirilmesini sağlar veya destekler? Nietzsche'ye göre sanata, bizi ahlaka aykırı kılması için veya etik olanın anlamının ötesine geçmek için değil, tersine varoluşun dehşeti ve saçmalığını kabul etmemize karşın ahlaki olmayı sürdürmemizi mümkün kıldığı için gereksinim duyarız. Bu anlamda da, Nietzsche için estetik kategorisinin yaşamın tüm alanlarına yayılması girişimi anlamına gelen estetizmi'nin görünürdeki ahlaki nihilizmine rağmen birçok kişi, iyi ve kötüyü barındıran açık bir ahlaki bakış açısını savunma gereksinimini duyar. Ama sanat ve ahlak arasında basit bir karşıtlık tahayyül etmekle itham edilemez Nietzsche. Ne de düşünme biçimine bir estetizm suçlaması yıkılabilir.¹²

¹¹ Nietzsche, *Tarih Üzerine*, Çev.: Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yay, 1984, s.

¹² Pearson, a.g.e., s.198.

Böylesi bir sav sanat ve ahlak arasında basit bir karşıtlık kabul etme anlayışından doğar. Dahası bu, sanat ve ahlakın yanlış anlaşılmasının bir sonucudur. Nietzsche için sanatın önemi yaşamayı devam ettirmemizi mümkün kılması gerçeğinden kaynaklanır.

Yaşama sorunu insanın varoluş sorunudur. Bu nedenle o sahip olduğumuz olanakların en büyüğüdür. Hatta ondan daha büyük, daha güçlü, daha kuşatıcı ve daha olumlu bir başka olanağımız yoktur. Doğamıza içkin, sahip olduğumuz her türlü olanağın nedeni de Yaşama Sorunudur.¹³

Her şeyin yaşam için, bugün için değerlendirilmesi ve insanın yaratıcı ve özgür olması için ne gerekiyorsa tüm engellerin aşılması sonucunda insanın yaratıcı özünün ortaya çıkması, trajik insanın ortaya çıkması sorunu Nietzsche'nin en büyük sorunudur. Bu bağlamda da içinde bulunduğu çağın eleştirilmesini insana önermiştir. Çağının (modernitenin) genel hatlarını çizer. Buradaki en büyük sorunlardan birisi tarihselcilik anlayışıdır. Bu bağlamda Nietzsche için insanın tarih karşısındaki tutumu ve duruşu büyük önem kazanır.

Tarih, insan ve güncel öneminden ötürü toplum ağırlıklı bir bilgilenme olayıdır. Tarih, historia çift anlamlı bir sözdür, birbirinden ayrı iki varlık alanını adlandırmaktadır. Tarih deyince, bir kez tarih bilimi anlaşılır. Tarih bilimi son derece dallı budaklı bir bilgi bağlamıdır. Tarih bilimi rasgele bir bilgi değildir. Kronikler, geçmişle ilgili masallar, kosmo-goniler, arkiv çalışmaları, geçmişe ilişkin çeşitli toplamalar, istatistikler... Tarih deyince yalnızca tarih bilimi anlaşılmaz. Tarih aynı zamanda; insan dünyasında olup biten olayları; insanların değişik zamanlar neler yapıp ettiğini; insan dünyasında kendini gösteren kültür, politika, din, sanat çeşidinden kumldanışları; insanla ilgili her türlü uğraşları, sürçmeleri başarıları, savaşmaları dile getirmektedir. Buna göre tarih, insanın gerçekleştirmiş olduğu tüm kültür varlığını kapsar. Tarih sözünün asıl anlamı da budur.¹⁴

Tarihe tüm insan yapıp etmelerinin bütünü olarak bakmak gerektiği bu anlamda da insanın geçmişinin hiçbir zaman bugünün değer ve anlayışlarıyla ele alınmaması ve yargılanmaması gerekmektedir. Asıl olan bugünkü gerçek yaşamdır.

Bu yaşamımızı ne ölçüde insanlaştırıyorsak, biz de o ölçüde insanlaşıyoruz demektir. Bu süreçte bize en gerekli olanlardan biri Tarih-içi yaşamadır. Bu da ister istemez insan yaşamını tarihli kılacaktır. Fakat bir koşulla, tarih hamalı olarak değil, yaşama mimarlarının elinde her seferinde yeniden yorumlanıp, yaratılmak içindir. Ancak o zaman Nietzsche'in plastik güç dediği bu yaratıcı güç, yaşanmış olan zamanı, bugüne

¹³ Atilla Erdemli, "Yaşama Sorunu ve Tarih", *Felsefe Logos*, Sayı 9, İstanbul, Bulut Yay.2001 s.65.

¹⁴ A,e.,s.66

ve yarına katabilmektedir. İnsanın en ayırt edici özelliği, yani yaratıcılığı tarihe de dayanacaktır. Ancak tarihli olmanın bir başına yeteceğini düşünmek olanaksızdır. Hiçbir tarih kendi başına yaratıcı olamaz. Bir başka etkinliğin tarihi yoğurması gerekir. Bu etkinlik olmuş olanı ele alan, çözümleyen, anlayan, yorumlayan, değişik sonuçlar çıkarabilen, değerlerle hesaplaşabilen güç istemini harekete geçiren yeniden ve yeniden yaratan trajik insanların açacağı yoldadır.¹⁵

Dolayısıyla, tarihe aşırı bağlılık, tarihselcilik anlayışı özellikle yaşamaya zarar vermesi bakımından dikkat edilmesi gereken bir konudur.

Nietzsche'ye göre insanın hakikatinin ortaya çıkarılmasında en önemli araç sanattır. Nietzsche trajik sanatın değerlendirilmesinde bireyin dar kişisel varoluşunun ötesinde bir bakış açısına ulaşabileceğine ve Dionysosça iç görüyü kazanabileceğine inanır. Çünkü ona göre,

Yok oluşun, yok edişin olumlanması – Dionysosca can alıcı noktasıdır, karşıtlıklara, savaşa ve varlık kavramını kökünden yadsıyarak oluşa evet deyiş bu anlamda kendimi ilk tragik feylosof, yani kötümser feylosofun taban tabana karşıt saymaya hakkım var. Dionysos olgusunun benden önce böyle feylosofça bir tutkuyla duyulması görülmemiştir demıştır.¹⁶

Bir kültür filozofu olarak Nietzsche için önemli olan, felsefede ve sanatta eskiyi ve geleneksel olanı aktarmak değil, yeni ve özgün ürünler ortaya koymak ve yaratıcı olmaktır. O, sanatı yaratıcılığın en yoğun olduğu alanlardan biri olarak görmektedir.

Bu bağlamda sanat ve felsefe birbirinden bağımsız olarak görülemez. Nietzsche iki yaratıcı güç görmektedir. Biri uyumun ve düzenin tanrısı Apollo, diğeri ise müziğin, coşkunun ve taşkınlığın tanrısı olan Dionysos'tur. İşte tüm insan yaratmalarında uyumu, ölçüyü, coşkuyu gören Nietzsche tüm bu yaratmaların kaynağı olarak da bu iki gücü görmektedir.

Tarihi sürekli bir devinim ve yaratmanın ortaya çıktığı bir akış, ancak döngüsel anlamda bir akış (sürekli döngü) olarak gören Nietzsche, tarihsel yaratmaların odağına zamanın üç boyutu (geçmiş, gelecek, şimdi) içinde yaşayan

¹⁵ A,e,s.67

¹⁶ F. Nietzsche, *Ecce Homo*, Cev: Can Alkor, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000 s.54

insanı koyar. O tarihe ilişkin açıklamalarında sadece insanın başarı ve yaratmalarını temel alır. Geçmişteki karizmatik kişileri, bunların eylem ve başarılarını ve geçmişin güçlü devletlerini tarihsel açıklamalarında örnek gösterir. Nietzsche aslında geçmişin ve gününün yapısını tarihsel bağlamda eleştirmektedir. Ona göre, “tarihin doğrudan yaşamın hizmetinde olması gerekir. Çünkü tarih, yaşam ve eylem için bir zorunluluk olduğu zaman yaşamı tüketen bir hal alır. Bu bağlamda da bu tür bir tarih anlayışının hiçbir anlamı olmayacaktır. Bu nedenle Nietzsche, döneminin tüm değer anlayışlarına karşı çıkıp, eleştirir. Çağına aykırı düşünceler ortaya koyan Nietzsche bu konuda şöyle diyor:

Bu inceleme zamana aykırı bir düşüncüdür de; Çünkü ben, çağın haklı olarak gurur duyduğu bir şeyi – onun tarihsel kültürünü ve oluşumunu – burada çağın zararına bir şey olarak, çağımızın hastalığı ve eksikliği olarak anlamayı deniyorum; dahası hepimizin insanı yiyip bitiren bir tarih hummasının ızdırabını çektiğimize ve hiç değilse, bundan acı çektiğimizi bilmemiz gerektiğine inanıyorum.¹⁷

Nietzsche’ye göre bugünün yaşamı geçmişten kalan geleneğin ölçütlerine göre değerlendirilemez. Bunların tekrar değerlendirilerek yaşamın yaratıcı erkini(güç isteminin) kışkırtacak bir biçimde ele alınması gerekir.

İnsanın kendisini yalnızca tarih içinde duyumsaması, yaşamdan kopmasıyla özdeşir. Kendini yalnızca tarih içinde duymak isteyen kimse, durmadan geniş getirerek yaşamak zorunda olan bir hayvana benzer.¹⁸

Hayvanın ve doğanın bir tarihi olamayacağı açıkça ortadadır. Çünkü hayvan bilinçli ve amaçlı bir eylemi gerçekleştiremeyeceği için tamamen doğaya bağımlı bir şekilde zamanın tek boyutu olan **şimdi**’yi, yani anı yaşamaktadır. Doğayı ve kendisini aşamadığından kendisini yaratamamaktadır. Hayvan geçmişe dönemediğinden geleceğe yönelik de hiçbir kaygısı yoktur. Bu anlamda da tarih dışıdır. Aynı şekilde doğa da kendinde bir amaçlılık taşımadığından doğanın da bir tarihi olamaz. Nietzsche’nin açısından bakıldığında görülmektedir ki, sıradan insan yani sürü insanı da tarihi yapamaz.

¹⁷ Friedrich Nietzsche, *Tarih Üzerine*, Çağa Aykırı Düşüncelerden Çev:Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yay.,1990, 1. Baskı, Çev.: Nejat Bozkurt ,s.50.

¹⁸ Friedrich Nietzsche, *Tarih Üzerine*, Say Yay., İstanbul ,1990, 1. Baskı, Çev.: Nejat Bozkurt, s.59.

Tarih büyük yaratmaların, uygarlığın özünü kuran geliştirici ilkelerin, insanı aşamalı olarak başarının en yüksek doruk noktasına ulaştıran girişimlerin kendi varlığında evrenin yaratıcı özünü dile getiren trajik insan'ın bilimidir.¹⁹

Nietzsche'nin çağına , moderne (moda olmuş, genel tarafından onaylanmış , inanç ve dogma haline gelmiş olana) yönelik eleştirileri ve çağının tarih anlayışına , tarihsel kültür ve oluşumlarına çağın hastalığı olarak baktığını söyleyebiliriz. Bu anlamda tarih anlayışı konusunda kabul gören genel yargıları reddettiği görülmektedir. Ancak Nietzsche'nin tarih anlayışına baktığımızda tarihin ele alınış ve yorumlanışında sadece bir eleştiri ve olumsuzlanma görülmemektedir. Diğer taraftan tarihin hangi biçimde işlevlerle incelenmesi gerektiğinin ve nasıl ele alınırsa tarihin yararlı olabileceği konusunda düşüncelerini ortaya koymaktadır. Nietzsche tarihe önemli işlevler yüklemektedir. Bu anlamda da insanın ve yaşamının yeni olanaklarla zenginleştirilmesi doğrultusunda öneriler sunmaktadır. Sonuç olarak diyebiliriz ki Nietzsche çağının modern tarih ve insan eğitimi yerine trajik insanın ortaya çıkışını insanlar için bir üst aşama olarak koymaktadır. Çünkü tarihin ancak güçlü kişiliklerce yani trajik insanlar tarafından ileriye doğru taşınabileceğini söylemektedir.

¹⁹ A.,e.,s.51

BÖLÜM 3: NIETZSCHE’NİN İNSAN ve TARİH GÖRÜŞLERİ BAĞLAMINDA ÇAĞINA YÖNELİK ELEŞTİRİSİ

Nietzsche, çağa aykırı düşüncelerinde çağının eleştirisini de yapmaktadır. Onun önemle vurguladığı eleştirileri, çağımızda da geçerliliği olan konulardır. Bu da onun yaşayan bir filozof olduğunu gösterir. Onun felsefi söyleminde bulunan birçok kavram çağımızda da varlığını kanıtlamıştır. O, çağının eleştirisini yaparken neredeyse, bugünün de eleştirisini yapmaktadır.

Nietzsche, insanları varlığa çağırırken, çağının eleştirisini yaptığını ve insanların özgürlüğünün kocaman bir yalan olduğunu söylemiştir. Çünkü Nietzsche, çağının insanının portresini çizerken artık ne Hristiyanlık ne de başka bir din insanlara istediklerini verebilmektedir. Zira modern insan dine değil, tarihin, felsefenin, her şeyin bilime indirgendiği bir başka dine inanmaktadır. Kısacası insanlar o dönemlerde kendi yarattıkları yeni putlara, yeni değerlere tapmışlardır. Günümüzde de bu türden paralelliklerle karşılaşmaktayız.

Nietzsche insanlara yaptığı işin put yıkıcılık olduğunu söylerken, bu türden kaygıları taşıdığını belirtmek istiyordu. Onun felsefi söyleminin en başat çizgisi, kanımızca, insanı olabildiğince yalın haliyle yakalayabilmek, Ona özgür olabilmesinin yollarını açmaktır. Bu nedenle de tüm insan başarılarını – morali, tarihi, sanatı, bilimi, felsefeyi her şeyi yaşam açısından, bugün açısından ele alan yaşamı güç istemi olarak gören ve insanın yaratıcılığının, kendini – alt etmesiyle olanaklı olacağını tüm felsefi söylemi boyunca, değişik bağlamlarda dile getiren trajik felsefeci Nietzsche’den öğreneceğimiz çok şey olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü o bize tüm belirlenimleri aşabilmenin yollarını göstermekte; bir anlamda olanaklarımızı, düşünmemizin sınırlarını zorlamamız gerektiğini söylemektedir. Bu noktada sorulabilecek sorular şunlar olabilir. Onun söylemiyle nasıl **trajik** olunabilir? Nasıl kendimiz olabiliriz? Nasıl bir insan olmalıyım?. Çünkü, ancak trajik

insanlar yaratıcı olabilirler. Trajik insan sürü insanı gibi içinde doğduğu morali kabul etmez. O kendisine toplum tarafından hazır olarak sunulmuş, tüm dünya tasvirlerini reddederek gerçekliğin kendisine bakar. Onun tek güvencesi kendi aklıdır. O, yeni değerler peşindedir ve gerçekliğe yeni anlamlar yükler. Başka bir deyişle, yaratıcı insanlar yeni başarıları ve eserleriyle insan dünyasını, insan başarılarını yeniden değerlendirerek ona yeni anlamlar katar.

Değerlendirmek yaratmaktır: iştin ey yaratıcılar¹

diyen Nietzsche, tarihselcilik yüzyılının başında varlık yerine oluşu, töz yerine eylemi koyarak insanın kendinden ayrılıp Tanrı ile ya da insan-dışı bir başka güçle özdeşleşmesini; yani insanın kendi kendine yabancılaşmasını saptamıştır. Modernliğin insanı, önündeki yolu ancak sorgulayarak aşmak zorundadır, günümüz insanı da böyle. Çünkü modern insan eleştiren, kendisine dayatılan ön kabulleri onaylamadan önce onlarla hesaplaşabilen, sorgulayan insan olmalıdır. Bu noktada modern insan, Ortaçağın, kendisini ya da yazgısını Tanrı'ya bırakmış, geleceği belirsiz, bağımlı olan, kısacası öznelliğinin farkında olmayan insanı olmamalıdır. Gelenekselliği benimseyen sıradan bir tutumla olayların akışına kendini bırakan, sorumluluğunu taşıyamayan bir insan gibi düşünmemeli, davranmamalıdır. Sadece geleneğin açıkladığı insan tablosuyla yetinen ve bu bağlamda da hiçbir sorgulama yapmaksızın mevcut kültürü, değerlerini kabul eden sürü insanının kendisini kendi aklıyla, organik dünyadan ayırarak, bu tabloda yer bulması **modernizm** tarafından özne olarak adlandırılmaktadır. Buradan da anlaşılabacağı üzere Nietzsche'ye göre özne olmak kendi kimliğine sahip olmamakla özdeştir.

Bu anlamda da Nietzsche modern özneler yerine, **trajik insan** olmayı onaylayan, bunu insanların yapabilmelerini, düşünebilmelerini öğretmektedir. Buna

YÜKSEKÜNİVERSİTE
BİLİM VE TEKNOLOJİ
FAKÜLTESİ

¹ F. Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*, Çev.: A. Turhan Oflazoğlu, İst. Cem Yayayınevi, s.79

göre tüm insan başarılarının dinamiği olarak gördüğü **trajik insanın** (yaratıcı) en büyük sorumluluğu yaratmasıdır.

Yüzyıllardır bireyin sözcüsü olan felsefede yaşanan her türlü sıkıntı bireye yansımıştır. Geleneksel felsefenin birey ve aklı yüceleştiren görüşü bugün kendini eskisi gibi güçlü hissettirememektedir. Eskiden birey, aklı benliğin bir aracı olarak görürken, bugün aklın kendi kendini yadsımasıyla karşılaşırız. Eski Yunan'da temellerini bulduğumuz bu birey anlayışı, bireyin toplumsal erk ve gelenek karşısında kendi oluşunun ilk örnekleridir.²

Platon'un felsefi söyleminde toplum ve birey arasındaki trajik kavga, toplum çıkarı öne alınarak kurulmuştur. Çünkü Platon düşüncelerini ortaya koyarken nesnel aklın sesini dinlemektedir. Nesnel akıldan, öznel akıl'a geçiş insanlığın tarihsel süreci sonucundaki bir noktadır.

Platon'un birey anlayışının ardında Sokrates'in soyut bireyci görüşleri vardır. Sokrates bunu daimonion (vicdan) kavramıyla açıklar.³

Özne, dış gerçekliğe karşıt olarak kendi benliğini en yüksek ideal olarak görmeğe başlamıştır. Birey kavramı gelişmiş bir toplumun ürünüdür. Ancak toplum zayıfladığında, insan da birey olduğunu ortaya koyarak toplumla mevcut kolektif kültür arasındaki farkı ortaya koyar. Bu bağlamda Platon'daki birey öğretisi Hristiyanlık aracılığıyla olumsuzlanmıştır.

Renaissance, bireyin değerini mutlaklaştırarak, yıkımını hazırlamıştır. Aydınlanmanın bireyi ise artık aklın yönetimi altındadır. Burjuva bireyi artık kendini içinde bulduğu toplumun karşısında hissetmek gereği duymaz.⁴

Artık Nietzsche'nin yaşadığı çağdaki birey kişisel çıkarlarını destekleyecek, kendine sonsuz rekabet hakkı tanıyacak liberal bireydir. Liberalizmin iki ana teması vardır. Keyfi otoriteden hoşlanmama ve bireysel kişiliğin özgürce dışavurulması.

* Liberalizm, bireysel kişiliğin özgürce dışavurulmasına çok değer verir.

² Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, Çev: Hülya Tufan, İst., Yapı Kredi Yay., 3. bs., 2000, s.171-186

³ F.Nietzsche, *Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe*, Çev: Nusret Hızır, İst., Bilim Felsefe Sanat Yay., 1985, s.26-27

⁴ Touraine, a.g.e., s.172-173

* İnsanların kişiliklerini özgürce dışavurmayı, hem kendileri, hem de toplum için değerli kılma yetenekleri olduğuna inanır.

* Kişiliğin özgürce dışa vurulmasını ve bu anlayışın hoşgörüsünü koruyan ve destekleyen kurum ve yönetim biçimlerini onaylar.⁵

Avrupa liberalizminin soylu ideallerinin – öncelikle de yaratıcı kişilik ideallerinin – milliyetçilik nedeniyle çürümekte olduğu; Tarihsel açıdan bakıldığında felsefi liberalizmin gelişiminin, ekonomik liberalizmin ayrılmaz parçası olarak görülmesi gerektiğidir. Nietzsche'ye göre politik yapının bir para ekonomisinin tahakkümü altına girmesinin sonucu, güçlü bir ortak, etik yaşamın temelinin aşınması ve kültürel beğeni eksikliğiyle yerle bir edilmesidir. Hakiki bireyselliğin dışa vurulması, gerçekleştirilmesi, modern dünyada neredeyse olanaksızlaşmıştır. Bu anlamda, Nietzsche için gerçek bireyi değil, burjuva toplumunun özel kişisini özgürleştirir.

Liberalizm, bireyin benliğine ve gerçekleştirilmesine dair soyut ve tarihdışı bir anlayışa dayanır. Gerekli olan şeyse farklı insan tiplerinin ve farklı ahlakların varoluşunu kanıtlamak için insan eylemliliğinin tarihsel ve psikolojik evriminin incelenmesidir. Nietzsche, Ahlakın Soykütüğü'nde bunu dener.⁶

Liberalizmin bu bireyi basitçe belirli bir hedefe ulaşma aracı, yeni gerçek ve trajik insanların yaratılması ve insanın sürekli olarak kendini alt etmesi için bir araç olduğunu kavramada başarısız olur. Oysa, Nietzsche'nin bireyi yaşamın yükseltilmesi sağlayarak değer kazanabilir.

Liberal birey şimdinin içine sıkışan kişiliklerdir, elindekini yitirme korkusu ile boyun eğmeyi öğrenen, kendisini birey olmaktan çok topluluk üyesi olmaya alıştıran kişidir. Aydınlanmayla birlikte, gerek toplumsal gerek bireysel alandaki saydamlık yerini bulanıklığa bırakmıştır. Sonuç olarak Aydınlanma Felsefesi, Tanrı düşüncesinden yeni yeni kendini kurtaran insana bu kez de, tarihi, sanatı, morali

⁵ David L. Sills, *International Encyclopaedia of The Social Science*, New York, Macmillan, 1968, c. ix, s. 276-282

⁶ Keith Ansell-Pearson, *Kusursuz Nihilist*, Çev: Cem Soydemir, İst., Ayrıntı Yay. , 1998, s. 28

kısacası tüm insan yapıp-etmelerini, değerlendirmenin tek ve tartışılmaz ölçütü olarak nesnelliği dayatmıştır.

Bu nedenle, Nietzsche'nin önerdiği bireyciliği kavramanın en iyi yöntemi, bu bireyciliği, liberal bireycilik olarak değil, aristokratik bireycilik olarak kavramak daha doğru olacaktır. Onun felsefesi liberal bireyci ahlakı değil, bir merteye düzenlemesini hedeflemiştir. Çünkü Nietzsche eşitlik düşüncelerine karşıdır.

Benim hayat öğretimi vaaz edenler var: onlar aynı zamanda eşitlik vaizidirler, zehirli örümcektirler. Doğruluk şöyle der bana: İnsanlar eşit değildirler.⁷

Nietzsche, ister Hristiyan etiği, ister burjuva politikası aracılığıyla olsun ,

Yaşamı kaskatı kılmaya ve böylece kendini alt etme akışını önlemeye yönelik tüm girişimlere karşı çıkan büyük bir yasa yıkıcıdır.⁸

Gilles Deleuze **Göçebe Düşünceler Üstüne** adlı makalesinde Nietzsche'nin önemini kavrayış biçimini bu şekilde belirtir.

Hiçbir şey muhafaza etmiyoruz; ne de geçmiş dönemlere dönmeyi istiyoruz; hiçbir şekilde, liberal değiliz; ilerleme için çalışmıyoruz. Yeryüzünde bir adalet ve uyum alanının kurulması gerektiğini arzu edilir bulmuyoruz... Aslında hep yaptığımız gibi, tehlikeyi, savaşı ve serüvenleri seven, ama uzlaşmayı, tutsak edilmeyi ve barıştırılmayı ve hadım edilmeyi reddeden herkesten, kıvanç duyuyoruz...⁹

Nietzsche'ye göre, bireyciliği kavramanın yolu, liberal değil, aristokratik bireycilikten geçer. Nedir bu aristokratik bireycilik?

Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**'nin aristokratizmin dayandığı temel ilkeleri şöyle sıralar:

İnsan tipinin her yükselişi, şimdiye dek aristokratik toplumun işi olmuş. Her zamanda öyle olacak uzun bir sıralanma düzeni merdivenine, insanlar arasındaki değer ayrımlarına şu ya da bu anlamda köleliğin gerekliliğine inanan bir toplum,

⁷ F. Nietzsche, **Böyle Buyurdu Zerdüşt**, Çev: A. Turan Oflazoğlu, İst., Cem Yay., 1999, s. 124

⁸ Gilles Deleuze, "Nomed Thought", **The New Nietzsche**, Cambridge, Mit Press, 1985, s. 148

⁹ F. Nietzsche, **The Gay Science**, Çev: W. Kaufmann, New York, Random House, 1974, s. 377

uzaklık pathosu. (pathos:eski Yunanca da acı çekmek, karşılanmak, bir şeyin başımıza gelmesi anlamındadır).¹⁰

Bu görüşleriyle Nietzsche İnsan tipinin her zenginleştirilmesinin, insanlar arasındaki değer bakımından derecelendirmeler ve farklılıklar sisteminin bulunduğu inanan bir toplumun işi olduğunu öne sürer. Bir anlamda köleliğe gereksinim duyan bir toplumdur bu. İnsanın sürekli **kendini alt etmesi yaşamın yükseltilmesini** sağlar. Bu anlamda bu görüş ahlak üstüdür. Nietzsche, aristokratik toplum yapısını önerirken, insanın güç istemiyle, yaratıcılığıyla yaşamı yükselteceğini düşünür. Aksi halde insanları eşit olarak görmenin yaşam açısından değersiz olduğunu savunur. Bu nedenle Nietzsche için önemli olan çoğunluğun yararı için değil, ancak en az rastlanan ve en değerli insan tiplerinin hizmetinde yaşanarak bu değer ve önemin kazanılabileceğidir.

Nietzsche, modern dünya insanını, sadece boyun eğen, kendi yarattığı putlara, değerlere koşulsuz, sorgusuz tapınan bu insanı tüm bu belirlenimlerden kurtarabilmek, ona saf, yalın halini verebilmek için **Çağın Aykırı Düşünceler**'i kaleme almıştır. Bu kitaptaki görüşleri tamamen çağının ve tarihselcilik anlayışının eleştirisidir. 16. ve 17.yy'da doğa bilimlerinin teknik buluşlar yoluyla toplumsal yaşama sağladığı katkılar özellikle 18.yy'da Avrupa toplumuna bir ilerleme inancı getirmiştir. Aydınlanmacı insan doğa kadar toplumun da tam bir ilerleme içinde olduğuna yürekten inanmaktadır. Tüm yüzyıla yayılan bu ilerleme inancı tarihte de bir ilerleme olduğu inancını beraberinde getirmiştir. 19. yüzyılsa tam bir tarih yüzyılı olarak nitelendirilmektedir. Bir yandan Kant bir tarih felsefesinin olabilirliğini, tarihe, tarihte ereklilik gözeten insan aklının gelişim ve ilerleme süreci olarak bakılması gerektiğini vurgularken, bunun tüm insanlığın çabası sonucu aklın

¹⁰ F. Nietzsche, **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, Çev: Ahmet İnam, İst., Ara Yay, 2.bs, 1989,s.183

ilerlemesi ile açıklanabileceğini söylemektedir. Kant da Herder de, tarihi bütünüyle açıklamaya çalışan tarih filozofları olmaktan çok tarih felsefelerinin olabilirliğini tartışırlar.

Gerek Alman İdealistleri, gerekse 19.yüzyılın tarih felsefelerinin genel çizgisi, hemen hemen tüm insani olup bitmeleri akılcı bir tutumla ele almalarıdır. Örneğin Hegel'e göre, tarih felsefesi salt spekülatif bilgi içinde ele alınır. Çünkü tarihte aynı akıl hüküm sürmektedir. Hegel geleneksel historia, theoria karşıtlığını betimler. Historia alanını tinin kendini açtığı alan olarak görür ve bu alanın akılsallık'ın dışavurumu olarak görür. Pozitivist Tarih Anlayışı'nda da J.S. Mill, A. Comte gibi pozitivistler de insanlığın belli evrelere (teolojik, metafiziksel, pozitif) göre bir ilerleme içinde olduğunu belirtirler. 19.yy'ın pozitivistinde bir yandan Comte'da olduğu gibi tüm tarihi evrelere bölen ve ilerleme düşüncesinin egemen olduğu bir bütüncül tarih felsefesine rastlanırken, öbür yandan tarihi doğa bilimi örneğine göre bir yasa bilimi olarak kurma eğilimi ağır basar. Ama her iki durumda da, yani hem tarih felsefesi düzleminde, hem de tarih biliminin felsefesi düzleminde,

19.yüzyıl Pozitivizmi'nde, Almanya'da olduğu gibi, başlıca sorunun theoria-historia karşıtlığını aşmak olduğu söylenebilir. Bu aşma denemesi daha çok Almanya'da rasyonalist idealizm ile yapılırken, 19. Yüzyıl pozitivist, doğa bilimini örnek alan bir tarihsel naturalizm'e başvurur. 19. yüzyılda tarih eleştirisi büyük ölçüde Alman idealistlerinin ve özellikle Hegel'in tarih anlayışlarına yönelik olmuştur. Örneğin, S.Kierkegaard tarih kavramını tamamen varoluşçu tarzda ele almıştır. Ona göre tüm dünya tarihi, Hegel'inki de içinde olmak üzere, tüm dünya, spekülasyonlar ciddiye alınamayacak kadar boştur. A.Schopenhauer, tarih felsefelerine olduğu kadar tarih bilimine de karşı çıkar. O Aristoteles gibi, felsefenin görevini her zaman aynı kalan, değişmeyen şeyin bilgisine yönelmede, yani theoria etkinliğinde bulur. Örneğin onun için bu, değişmeyen şeyin sonsuz evren iradesi olduğudur. Schopenhauer'a göre bir theoria etkinliği olarak felsefenin tarihten çıkaracağı hiçbir evrensel öge yoktur. Theoria etkinliğini Bacon'dan beri olgulara taşıyan bilim (scientia) de tarihten hiçbir yasa çıkaramaz. Öyle ki bir tarih felsefesi de bir tarih bilimi de Schopenhauer için olanaksızdır. Schopenhauer'un bu konuda Antikçağ'ın empeirayı da içerecek biçimde koyduğu theoria-historia, akıl-deney karşıtlığına geri döndüğü bile söylenebilir. Kierkegaard gibi O da objektif olarak bir tarih felsefesi ve tarih bilimi'nin olanaksızlığını belirtirler¹¹.

¹¹Doğan Özlem, 'Tarih Felsefesi', İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yay., 1984 s.125-135.

19. Y.Y. tarih anlayışına bir hücum da F. Nietzsche'den gelir. O, **Zamana Uymayan Düşünceler** adlı yapıtında dile getirdiği gibi, tarihin yaşam için yararı ve zararlarına değinir. Kendi çağının taşkın, sersemletici bir tarihçilik hastalığına tutulmasının sonucu yaşamı, insani ve toplumsal her şey yok edilerek insanın, tarihin bir ürünü olduğu anlayışıyla edilgenleştirildiğini söylemektedir. Böylece bu, insani geleneklerin ve tarihin belirleyiciliği altında güç isteminin, yaratıcı etkinliklerin ve yaşamın yok edildiğinin ifadesidir. Nietzsche için her şeyin tarihselleştirilmesi insanı hiçe saymanın, ona karşı saygısızlığın bir örneğidir. Oysa bugün, yaşama, geleneğe ve gelenekten gelen ölçütlere göre değerlendirilemez. Tam tersine, tarihe ve yaşama bir içerik kazandırılacaksa, bu içeriği anlamlı kılacak olan tek şey bugünkü gerçek yaşamdır. Bugünkü yaşam ise geçmişe tutsak kılınamaz. Çünkü insanın ilgi merkezi geçmişte değil, bugündür.

Doğru olan, geçmiş yaşam için geçerli kılacak şekilde bugün olup bitmekte olanlardan tarihi yeniden yapmaktır. Salt bilim olarak düşünülmüş ve egemen olmuş bir tarih, insanlık için bir tür yaşam bilançosu ve hesabın kapanışı olurdu. Tarihsel oluşum çok daha güçlü ve yeni bir yaşam akışı, örneğin ancak oluşan bir kültür boyunca gittiği sürece, yararlı olan, gelecek sağlayan bir şeydir. Öyleyse tarih, kendisi egemen olduğu ve kendisi yönettiği zaman değil de, ancak yüksek bir güç (yaşam) tarafından yönetildiği zaman gelecek için güven sağlar.¹²

Buradan da anlaşılacağı gibi tarihin nesnelleştirilerek objektif bir tarzda ele alınması mümkün değildir. Çünkü, tarihten genel kurallar elde edemeyiz. Eğer her şeyi – tüm insan başarılarını – tarihi bir bilim olarak temellendirip onu bir bilim olarak değerlendirirsek, yaşam zarar görür. Nietzsche'ye göre, bize yaşamı zenginleştirecek, yükseltecek bir tarih gereklidir. Bu anlamda ona göre, yararlı sayılabilecek üç tarih anlayışından söz edilebilir:

a- Anıtsal Tarih Anlayışı

Anıtsal tarih, öncelikle etkin olan yapıp eyleyen, çaba gösteren, büyük bir savaşı sürdüren ve çevresinde öğüt bulabileceği herhangi bir kimsenin olmadığı

¹² Friedrich Nietzsche, **Tarih Üzerine**, Çev.: Nejat Bozkurt, İstanbul, 1990, Say Yayınları , s.73

kişiler için gerekli olmaktadır. Etkin olanın tarih karşısındaki tutumu, öncelikle insan kavramını yüceltip. Onun içeriğini en güzel şekilde doldurabilecek yönde olmuştur. Bu ise ,insanın geleneksel yapıyı kırabilecek bir yapıya sahip olması, eyleyen ve değiştiren bir niteliğe kavuşması demektir. Ancak insan yapıp eylerken, değiştirip dönüştürürken nereye kadar hareket edeceğinin bir sınırını çizmelidir. Önemli olan, tarihi yaşamın hizmetine sunmaktır. Ne tarihsel olana aşırı bağlanmak ne de tarihsel olanı tamamıyla yok etmeye kalkmak doğru değildir. Sorun bu ikisi arasında bir uyumu yakalamak ve bir çizgi çekebilmektir.

Anıtsal tarih alanında etkinlik gösteren ve bir şeye, bir hedefe varmayı amaçlayan kişiler söz konusudur. Nietzsche'ye göre tarihle uğraşan kişiler, çağın olaylarına yön vermek isteyen kişilerdir. Tarihin akışı içinde büyük anların ve olayların ve önemli kişilerin önemi büyüktür¹³.

Bunların önemi ve büyüklüğüne inanır Nietzsche; ancak bu tür öğelere aşırı bağlanmak, onun sonsuz gücüne sınırsız inanmaktır. Böylesi bir tutum zorunlu olmadığı gibi yaşamın kendisini de engeller. Tarihteki büyük olaylar, anlar ve kişiler bireylerin savaşımında önemli bir yer tutar. Bu anlar insanlığın geçmişinden bugüne kadar birbirine zincirleme olarak bağlanırlar.

Geçmiş bir andaki en yüksek, en canlı, en görkemli olan anıtsal olarak kalır. Bu durum anıtsal tarihin gerekliliğini ortaya koyar. Bir diğer söylem ise, bunun karşıtıdır. Anıtsal olanın önüne set çekmeye çalışanlar, hiçbir şeyin anıtsal olmadığını söyleyenler, anıtsal olan için bir engel olurlar. Nietzsche,

Tek kişilerin, bireylerin savaşında büyük olayların bir zincir oluşturdıkları, binlerce yıl boyunca insanlığın bir doruklar sıra dizisinin bu anlarında birbirine bağlandığı, böyle çoktan geçmiş olan bir andaki en yüksek olanın benim için henüz canlı, aydınlık ve büyük olduğu; işte insancılığa inanmadaki, anıtsal bir tarihin gerekli oluşunda dile gelen temel düşünce de budur demek ve şöyle devam etmektedir : Dünyanın her tarafında anıtsal olanın büyüklüğüyle övünen onlara adeta tapan insanlar ki – bunlar küçük ve aldatıcı kişiliklerdir.¹⁴

¹³ A.,c.,s.76

¹⁴ A.,c.,s.77

Ancak bunların dışında, geçmişteki büyük kişileri kendilerine örnek alarak, kendilerini geliştirmeye, aşmaya çalışan insanlar da vardır. Bu tip insanlar geçmiş bugünün somut yaşamı lehine kullanan, ondan nasıl yararlanabileceğini bilenlerdir. Bu konuda Nietzsche'nin görüşleri şöyledir:

Tarihi anıtsal açıdan ele alan kimse şu sonucu çıkarır: Bir zamanlar varolan büyüklük bir kez varolabildiğine göre, pekala yeniden varolabilecektir; böyle bir kimse cesaretle yolunu sürdürür, çünkü zayıf saatlerinde, yoksa olanaksız bir şeyi istemiş olamayayım diye sorduğu, içine düşen bir kuşku şimdi artık bir yana atılmıştır.¹⁵

Nietzsche yaşama önem vermeyen sıradan insanların onu güzel bir şekilde yaşadıklarını; fakat anıtsal tarihe gidilen yolda mücadele edenlerin arkalarında ölümsüz yapıtlar bıraktıklarını söyler. Bu yapıtlar, bu kalıcılık belki de yaşamın akışkanlığına karşı bir dirençtir.

Anıtcı tarih benzeşimler (analogie) yüzünden yanılır, baştan çıkarıcı, şaşırtıcı benzetmelerle gözü pek olanı gözü karanlığa, coşkulu birini bağnazlığa itebilir. Bu tarihin, bir takım yetenekleri olan bencillerin ve katı düşünlü kötü insanların kafalarında, ellerinde bulunduğu düşünülün O zaman hükümetler yıkılacak, krallar öldürülecek, savaşlar çıkarılacak ve devrimler yapılacak, tarihte kendinde etkilerin sayısı yeniden çoğalacaktır. Burada sorulacak soru şudur: İster iyi, ister kötü niyetli insanlar, güçlü ve yetkin insanlar arasında yapabileceği zararları anımsatmak gereklidir. İşte o zaman ne olacak ve bu anıtsal tarih nasıl bir etki yapacak? En yakın ve en çok kullanılan bir örnek alalım! Sanatçı olmayan ya da küçük bir sanatçı olan kimselerin, anıtcı sanat tarihi ile donatıldıklarını, savunulduğunu düşünenler: Şimdi onlar silahlarını kime çevirecekler! Can düşmanlarına, güçlü sanatçılara, şimdi o tarihten doğru bir biçimde ortaya çıkan, yani yaşama yarayanı (tarihi, yaşama geçirip, onun hizmetine sokmayı) öğrenen ve öğrendiğini yücelmiş bir eyleme çevirmesini yalnızca kendisi bilen kimselere.¹⁶

Nietzsche'ye göre anıtsal tarihteki benzetmelerden dolayı birtakım yanlışlıklara düşülebilir. Geçmişteki kişilikler veya büyük olaylar örnek alınacağından, bu tarihin katı ve bencil insanlar tarafından kullanılması birçok toplumsal bunaltı ve karışıklığı beraberinde getirebilir.

¹⁵ A.,e.,s.78

¹⁶ A.e., s.81.

b- Koruyucu Tarih Anlayışı

Nietzsche'nin koruyucu tarih anlayışında, içinde bulunduğu durumu koruyan, geçmişe büyük bir saygı ve sevgi duyan, şimdiyi ise gelecek kuşaklara aktarmaya çalışan bir anlayış söz konusudur. Geçmişten kendisine kalan değerleri büyük bir titizlikle koruyan kişi için bu kalıntılar, onun geçmiş değerlerinin yaşaması demektir ki , bu aynı zamanda onun tarihidir de.

Burada koruyan ve saygı duyan, geldiği ve içinde yetiştiği yere bağlılık ve sevgiyle yaklaşan, şimdiyi ise gelecek kuşaklara aktarmaya çalışan bir anlayış söz konusudur. Böylesi bir kişi kendi varoluşu için duyduğu şükranın borcunu ödemiş olur. Böyle bir kimse eskiden beri varolanın üstüne titreyerek, kendisinin içinde doğduğu koşulları, kendisinden sonra doğacak olanlar için korumak ister.

Bir insanın, bir kent halkının, bütün bir ulusun eskiye bağlı tarih duygusunun her zaman çok dar ve sınırlı bir görüş alanı vardır. En büyük olanı hiç görmez, az ve küçük olanı yakından görür. Böyle olunca da geçmişteki şeyler için değer ayrılıklarını, nesnelerin birbirine olan bağlantısını doğru olarak ölçecek oranlar yoktur.¹⁷

Koruyucu tarih anlayışına bağlı olanlar , içinde bulundukları ulusun tarihini ve tarihselliğini (tarihsel ve kültürel yapısını) kendi tarihleri gibi görürler ve hiç değişmesini istemeden gelecek kuşaklara aktarmak isterler. Koruyucu tarih anlayışı, kendisini özellikle bir ulusun en sıkıntılı ve en çalkantılı olduğu dönemlerde göstermektedir. Böyle bir anlayışın görüş açısı ve olaylara bakış açısı çok dar olduğu için, birtakım sakıncaları ortaya çıkarmaktadır. Çünkü artık olayların değer ölçüsü büyük ölçüde ortadan kalkmıştır ve büyük ile küçük , önemli ile önemsiz olan kısmen de olsa önemini yitirmiştir. Bu durumda yeni olan tepkiyle karşılanmaktadır. İşte Nietzsche'nin asıl eleştirdiği ve karşı çıktığı nokta, yeni olana, oluş halinde olana karşı çıkılması ve eskinin, yeninin önünde bir engel, bir set oluşturmasıdır. Bu konuda Bedia Akarsu makalesinde Nietzsche'den şöyle bir aktarma yapıyor:

¹⁷ A,e., s.90.

Tarihin koruyucusu geçmişİ aşırı ölçüde kullanır da yaşamın sİrtİp gitmesine, ilerlemesine engel olur, daha yüksek bir yaşamı 'mezara gömerse' ;tarih duygusu, yaşamı canlı olarak korumayıp 'mumyalaştırırsa', o zaman tarihin kendisi de soysuzlaşır ; dahası büsbütün çökerek göçüp gider.¹⁸

demektedir. Zaten Nietzsche için önemli olan da tarihin hiçbir şekilde yaşamın canlılığını ve önemini ortadan kaldırmamasıdır. Böyle bir tehlike yaşamın akışını engelleyeceğinden, yeni olanı da engeller ve etkin insanın etkinliğini de ortadan kaldırır.

Bu durum, eskiyi koruyucu bir gözle geriye bırakan tek kişilere ya da uluslara göredir yalnızca. Eskiye bağılı tarih yalnızca yaşamı korumayı bilir, yaratmayı değil. Burada geçmişİ incelemek için anıtcı ve eskiyi koruyucu biçimler yanında, insanın bir üçüncü biçime de yani eleştireci biçime de gereksinim vardır.

c. Eleştirel Tarih Anlayışı

Nietzsche geçmişİ ele alırken, üçüncü bir bakış açısı olarak eleştirel tarih anlayışı üzerinde durur. Daha önceki bakış açılarında olduğu gibi burada da amaç, tarihi sadece, yaşamın hizmeti için ele almaktır. Nietzsche'ye göre, insanın yaşayabilmesi için, geçmişİ kırıp dökmeye ve ortadan kaldırmaya yönelik bir gücünün olması gerekir. Bunu ise geçmişİ zaman zaman kılı kırk yararcasına sorguya çekmek ve sonunda mahkum etmekle başarabiliriz. Buradaki yargı yeri Nietzsche'ye göre ne bir mahkeme salonudur ne de bir yargıçtır. Buradaki mahkeme de yargıç da yaşamın kendisidir. O sürükleyici olan yaşama isteğinin ve gücünün kendisi olacaktır.

Yaşam belli bir bilgiye dayandırılmayacağı gibi, herhangi bir kategori içerisine de koyulmaz. Geçmişİ eleştirel olarak incelenmeli ve zararlı olanı, yaşamın kendisi için engelleyici olan her şeyi kökünden kazımalıdır.¹⁹

¹⁸ Bedia Akarsu , Nietzsche'nin Tarih Karşısındaki Tutumu , Felsefe Arkivi, Sayı 19 , İ.Ü. Edebiyat Fak. Yay., İst. ,1975 s. 6

¹⁹ F. Nietzsche, Tarih Üzerine, Çev. : Nejat Bozkurt, İst. ,Say Yay. 1990 s. 90

Yaşamın yargılanması belli bir bilgiye dayandırılmayacağı gibi herhangi bir kategori içerisine de koyulamayacağı için, yaşamın kendisi bir adalete dayanmaz ve kayırması da yoktur ; yani adaletsizdir. Böylece yargılamada bir öncelik ve kayırma ortaya çıkmaz. Yaşamın adalet dışında bir işleyişi vardır ve bu tamamen kendi başına bir işleyiştir.

Geçmişi yargılayarak ve ortadan kaldırarak yaşama hizmet ve yardım eden insanlar, ya da çağlar, her zaman tehlikeli ve tehlike de olan insanlar ya da çağlardır. Çünkü, biz ancak bizden önceki kuşakların tortusu, kalıntısı olduğumuzdan, aynı zamanda kuşakların yanlış davranışlarının tutkularının, yolsuzluklarının da hatta kalıntılarını, kendimizi bu bağlardan koparmamız olanaksızdır.²⁰

Nietzsche'nin içinde bulunduğu çağda, birçok şeyin adaletsizce işlemesi, bazı eskimiş değerlere ve kesimlere ayrıcalıkların fazlaca tanınması, Nietzsche'yi geçmişe eleştirel olarak bakmaya yöneltmiş olmalıdır. Öyleyse, geçmiş eleştirel olarak incelenmeli ve zararlı olan, yaşamın kendisi için engelleyici olan her şey kökünden kazınmalıdır. Nietzsche, geçmişe böylesine eleştirel olarak yaklaşmanın, geçmişi ve kalıntılarını tamamen ortadan kaldıramayacağını, en azından geçmişin bir devamı olan kültürel yapıyı ve yeni kuşağın eskiye olan bağlılığını tamamen ortadan kaldırıp yepyeni bir anlayışı ve kültürü ortaya koymanın ne denli zor olduğunu da görmektedir. Nietzsche **Tarih Üzerine** 'de şöyle demektedir.

Geçmişi yargılayarak ve ortadan kaldırarak yaşama hizmet ve yardım eden insanlar, ya da çağlar, her zaman tehlikeli ve tehlikede olan insanlar ya da çağlardır. Çünkü biz, ancak bizden önceki kuşakların tortusu, kalıntısı(resultat) olduğumuzdan aynı zamanda bu kuşakların yanlış davranışlarının , tutkularının, yolsuzluklarının, hatta cinayetlerinin de tortularıyız , kalıntılarınız; kendimizi bu bağlardan koparmamız olanaksızdır.²¹

Nietzsche bir yandan zaman zaman geçmişi tamamen kırıp dökmek ve ortadan kaldırmak gerektiğini söylemekte, diğer yandan da buna karşın yine de geçmişten tam olarak kopamayacağını belirtmektedir. Bu da bir çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak değerler alanına görecelilik perspektifinden bakan

²⁰ A.e., s.92

²¹ A. c., s.90

Nietzsche geçmişte var olan her şeyin bir değer olduğu anlayışına karşı çıkmaktadır ve değerlerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir. Etiği dini, sosyal ve siyasal alanda birçok eskimiş, önemini yitirmiş ve içi boşaltılıp yozlaştırılmış değer ve anlayışlar vardır ki, bunların ortadan kaldırılması elbette ki gereklidir ve Nietzsche bu konuda haklı görülebilir. Ancak bizi bugüne getiren yaşamı kolaylaştıran tarihsel, bilimsel, sanatsal birikimin ortadan kaldırılması veya bunların üzerine bir çizgi çekilip bir kenara atılması söz konusu değildir.

Her insan, her ulus kendi amaçları için ve gereksinimlerinden dolayı geçmişini bilmek ve ona sahip çıkmak ister. Bu kimi zaman anıtcı , kimi zaman koruyucu kimi zaman da eleştirici bir şekilde ortaya çıkar. Nietzsche'ye göre her ne şekilde olursa olsun, tarih, yaşamın hizmetinde olmalı ve yaşamın ereğine sunulmalıdır. Geçmişin bilgisine yaşamın akışkanlığı ve egemenliği altında gereksinimi vardır. Geçmişin bilgisi, şimdiyi veya gelecekteki yaşamı zayıflatmamalı, aksine güçlü bir biçimde ortaya çıkması için onun hizmetinde olmalıdır. Aksi halde bu bilgiler ortadan kaldırılıp atılmalıdır. Tarih doğru olanı ortaya koyabilmeli ve yaşamın önünü açarak yaratıcılığı geliştirmelidir.

Nietzsche'nin tarih felsefesi dikkat edilirse döneminin kültür ve tarih anlayışına karşı bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü ona göre, döneminde bir hastalık halini almış olan aşırı tarih tutkusu yaşamın kendisine zarar vermekte ve insanın kendisini unutturmaktadır. İşte insanın sürüleştiren ve yaşamı düşünleştirip zayıflatan bu tutkunun kırılması ve aşılması gerekirdi. Nietzsche'nin nihilizmi, işte var olan bütün bu sistemlerin aşılması ve var olan kalıpların kırılıp reddedilmesi anlamında bir karşı çıkıştır. Bu kalıpları ise ancak, güç istenciyle trajik insanın kendisi kırabilir.

Nietzsche'nin içinde yaşadığı yüzyılın diğer özelliklerine bakıldığında şöyle bir tablo çıkar: Bu yüzyılın sürekli bir gelişim içeren birbirine aykırı akımları içinde barındıran son derece karmaşık bir yüzyıl olduğu söylenebilir. Bir tarafta, insanlığı

egemenliği altına sokan Hristiyanlık, diğer yandan Platon'dan kaynağını alan yeniplatoncu görüşlerle şekillenen bir felsefe çığırına dayalı Avrupa düşünceci, Bunlar yüzyılın ortalarına kadar insanı edilgen olarak değil sadece bir bilgi varlığıymışçasına ele alan görüşlerdir.

Nietzsche felsefesinin ana öğesi olan insan görüşünün. Onun dönemindeki bütün bu ele alınan köklü düşüncelere bir karşı tavır olarak geliştii söylenebilir. Bu değişimin nedenlerinden birisi de Avrupa'da oluşan bilimsel görüştür. Deneye ve araştırmaya dayalı olarak realiteyi açıklama çalışmalarının temelinde Copernicus, Kepler, Galileo, Newton'u sayabiliriz. Özellikle de Darwin'in evrim teorisi insanın varoluşuyla ilgili Adem ve Havva masalını temelinden sarstı. Platon ve Kant'ın görüşleriyle beslenen ve çağı etkileyen Hegel Felsefesinde de çözölmeler göröldü. Karl Marx ve Engels'in ortaya koyduğu insan görüşü yüzyılın sosyalist kanadını oluşturdular. İnsanın doğuştan getirdii söylenen bir sürü yetenek ve özellikleri ile değil de, içinde yaşanan ortamın koşullarının etkisiyle ele alınmasının gerekliliği düşünceci ile birlikte üretim-tüketim ilişkilerinin de insan gelişiminde büyük önem taşıdığı ileri süröldü. Bu tarz düşünceler ve çağın gelişmeleri de Nietzsche'yi derinden etkileyen öğelerdir. Nietzsche böylece felsefi söyleminde ahlak açısından temellendirmelerinde gözlenebilir. Bu yüzyılda insana ilişkin her şey kökten değişmiştir denebilir. Çünkü, insan artık bir gökyüzü varlığı olarak değil; fakat bir yeryüzü yurttaşı olmuştur. Tüm bilimsel çalışmaların deneye, gözleme dayalı tekniklerin yarattii sonuçlar, geniş bir alana yayılmıştır.

Bu gelişmelerin kaynağında doğaldır ki, Renaissance'da bulunan hümanizm düşünceci etkendir. Nietzsche de dahil tüm filozofların genel tavrı insan üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu da bir rastlantı değildir. Sağlanan tüm bu gelişmelere karşı, tüm bu ilerlemeler, buluşlar karşıısında insanın geleceğinin ne olacağı sorunuyla karşılaşıyoruz. Evrenin gizil güçlerine olan inanç sarsılmıştır. Evreni kuran yasalar

Tanrı değil, kendi özünü kuran yasalardır. Diğer tarafta bilimsel gelişmeler, insanın geleceğine ilişkin saf umutlar beslenmemesi gerektiğini önerirler.

İşte 19. Y.Y. insanının kabaca durumu budur. Bir yandan Hristiyan, öte dünyaya sonsuz bağlanan öte dünyacı bitkin insan, diğer tarafta ilerlemeye duyulan sonsuz güven aklın, bilimin tartışılmaz başarıları ve liberalizmin (kişiliksiz, yüz­süz) bireyi. İşte bu yüzyılın moralini belirleyen, bu morale uygun tipik modern insanı betimleyen özellikler; sahtekarlığa, hakikati, bilimciliği savunan, evet ya da hayır diyemeyecek kadar belirsizlik içinde olma, göz yumma, objektif olma vs. tüm bu özellikler, Nietzsche'ye göre sürü ahlakının özellikleridir.

Nietzsche, toplumsal alanda da eleştirilerini, eşitlik kavramına dayalı toplumsal yapılara karşı sürdürür. Çünkü eşitlik düşüncesi, insanların sürü değerlere uymalarını getirir. Bu bağlamda da,

Çağındaki sosyalizm, demokrasi, komünizm gibi yapılanmaların karşısındadır. Ona göre, çağının toplumu sürü insanından oluşan bir sınıftır.²²

Sonuç olarak, 19. Y.Y.'ın sonlarında Avrupa kültürü bir yanıyla insan aklının sonsuz gücüne ve eşitliğe, diğer taraftan sürü değerlendirme ve çatışmalarına göre resmi çizilen bir çağdır. Bu tablo sorgulanmaya başlanırsa, içinin ne denli kof olduğu görülebilir. Bu nedenle de modern insanın ulaşacağı karamsarlık, dünyanın değersizliğine inanma ve nihilizmle son bulabilir. Nietzsche :

Avrupa düşünün nihilizmle yok olacağını söylemektedir. Ancak bu nihilizme götürecek kişi sürü insanı değil, özgür insan olacaktır. Avrupa değerlerini aşacak ve yenilerini yaratacak olanlar ise, özgür insanlar içinden çıkacak olan trajik, yaratıcı insanlardır.²³

Nietzsche çağındaki çöküntünün nedenleri kısaca şöyle açıklanabilir: Çağın bilimindeki Decadance'ın belirtisi bilimden metodun anlaşılmasıdır. 19. yüzyılın başlıca belirtisi, bilimin zaferi değil, bilim metodunun bilime karşı zaferidir.

²² Kuçuradi, A.,g.,e. s.152

²³ Bkz.:A.,e.,s.148

Çağın felsefesi de böyle bir metodolojiden, bilgi teorisinden ve felsefe tarihinden oluşmuştur. Çağın felsefesinin ana kaygısı bilimlere metod, sanatlara kurallar vermektir. Bilgi teorisinin felsefede ağırlık merkezini oluşturmasının nedeni ise – ki bu Descartes’le başlamıştır çağın kutsal arzusu olan metafiziğe karşı olma isteğidir. Bilgi teorisinde kuşkuculuk şeklinde ortaya çıkan yeni felsefe, Hristiyan dinine karşıdır ancak, kapalı ya da açık olarak Hristiyan dinine karşı değildir. Çünkü yarı – teolog olan idealistler, Tanrının ve gerçek dünyanın yerine başka, bunlara benzer bir şeyi koydular. Söz gelimi, geist vs.

19. Y.Y.’da çöküntü içinde olmayan hiçbir bilgi, hiçbir etkinlik alanı yoktur. En gelişmiş toplum olarak görülen Avrupa toplumu (modern toplum) artık fazlalıkları dışarı atacak olmayan bir toplumdur. Avrupa siyasetinde de aynı çizgileri görmekteyiz. Hal böyle olunca, Avrupa devletlerinin politikasında, demokrasisinde, sosyal bakımdan çökmüş modern insanın özellikleri arasında kayıtsız şartsız söz dinleme, mekanik etkinlik, hemen karar vermeyi ve bir şey yapmayı gerektirebilecek şeylerden ve insanlardan uzak durma gösterilebilir.

Çağının moral değerlerine ilişkin yaptığı bu gibi değiştirmeler, Avrupa kültürünün çöküntüsünün belirtileridir. **Zamana Aykırı Düşünceler**’de Nietzsche, çağının Avrupasını şöyle betimler:

Dinin suları kabarıyor; ve arkalarında bataklıklar, suyu durgun göller bırakıyor; milletler düşmanca birbirlerinden ayrılıyor, birbirlerini parçalamak istiyor. Bilimler her ölçünün dışında kör bir *laissez faire* anlayışından dağılıyor; kültürlü sınıflar ve devletler, son derece hor görülmeğe değer bir sermaye birikimiyle mesafe kat ediyor. Dünya daha fazla bir dünya hiç olmamıştır, sevgi ve iyilikten daha yoksun hiç olmamıştır²⁴.

Nietzsche’nin 19. Y.Y. sonları Avrupasıyla ilgili çizdiği öğeler ve ortaya koyduğu düşünceler açısından bakılırsa, bugün 20. Y.Y. sonunda çağ olarak, dünya olarak neredeyiz? sorusunu sormamız mümkün olabilir. Bugün denilebilir ki ;

²⁴ İonna Kuçuradi, Nietzsche ve İnsan, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1999, s.139.

Kendilerini sıfırlar toplamına katanların istedikleri ve reddettikleri yine yaşadığımız tarihsel anda, kendi durumları – dünyamızdaki insanların çoğunun kendilerini içinde buldukları durum ve bunu yaratmış olan kültüredür; Gitgide dünyaya yabancılaşan çağ, öyle bir duruma gelmiştir ki, insan nereye giderse gitsin, yalnızca kendisiyle karşılaşır. Yeryüzündeki ve evrendeki süreçler, insan tarafından meydana getirilen süreçler haline getirilmiş bulunuyor. Doğanın ve tarihi de kapsayan insan ürününün yitirilişi ile birlikte insanlar umutsuz bir yalnızlık içinde kitlesel olarak yaşamakla birlikte ancak ortak olan dünyayı yitirmişlerdir. Artık insanlar arasında otomatik olarak kurulan bir tür organize yaşamdan söz edilebilir.²⁵

Bu bağlamda denilebilirki: Nietzsche'ye göre insanın (bireyin) ana değer olması kavrayışının genel olarak olumlanması ile birlikte birey , olan biten yanlışlıklara, haksızlıklara, eşitsizliklere, bencilliklere karşı durmalıdır. Bireyin toplum karşısında hiçe sayılmasına karşı çıkmalı içinde yaşadığı morali eleştirmelidir. Modernin ve çağın ortaya koyduğu dünya kavrayışının yerine trajik insanın çıkmasının koşullarının hazırlanması doğrultusunda olanakların yaratılmasını öne sürer.

²⁵ Hannah Arendt, "Ancient and Modern", *The Conception of the History: Epilogue, Between Past and Future*, Penguin Books, 1978, a.g.e., s.155.s

SONUÇ

Yapıtları kişinin en derin inançlarına meydan okuduğunda bile, rahatsız etmeye, kışkırtmaya, esinlendirmeye asla son vermeyen, anlaşılması güç ve aykırı bir düşünürdür Nietzsche.

Yüzyıldan daha uzun bir süredir önemli ve etkin bir düşünürün, düşünsel ve kültürel platformda ortaya koyduklarıyla elbette hesaplaşılması gereklidir. Bugün düşünen herkes, ister onun izinde gitsin, isterse gitmesin ya da karşısında olsun, Nietzsche'den öğreneceğimiz çok şeyin olduğunu düşünmekteyiz. Her şeyden önce bir yaşam felsefecisi olmasından dolayı Nietzsche gerçekten önemlidir ve o, çağının tablosunu çizerken, aslında çağımızın da bir tablosunu çizmemize katkıda bulunan görüşler de sunduğunu görmemek olası değildir.

Nietzsche'nin düşünceleri insan olmanın ne anlama geldiğini, onun problemlerine ilişkin sorularla ilgilidir. Nietzsche insanı, sorgulayan bir hayvan olarak tanımlar. Onun görüşleri, insanın kim olduğu, ne olmak istediği ve bunu başarabilmenin yollarını yöntemlerini gösterir bize. Çünkü Nietzsche'ye göre, insan kimliğine yönelik sorular bizi varoluşsal sorgulamaya çağırır. Böyle bir sorgulama özellikle de tarih ve kültür karşısındaki tutumumuzdan elbette ki koparılamaz.

Nietzsche yorumlarının herbiri, tarih, zaman ve mekânın koşullandırdığı bir yapıbozum ve aynı zamanda da bir kurmadır, yaratmadır.

Ancak Nietzsche üzerine yazmak, düşüncelerinin önemini vurgulamak, yorumlamak sorunlu bir çabadır. Çünkü, Onun kim olduğunu, Onu okurken, yorumlarken bizim kim olacağımız sorununun belirtilmesini uygun bulmaktayız. Her şeyin ötesinde, onunla birlikte (düşüncelerini yorumlarken) olduğumuz süre içinde bizim de kendimizi, kimliğimizi, ne olduğumuzu, ne olmayı istediğimizi birlikte düşünme fırsatı bulacağımız konusunda çok söz söylenebileceğine inanıyoruz.

Çalışmamızın konusu olan Nietzsche’de insan yaşamı ve – tarih bağlantısını yakalayabilmek için önce, Onun insan anlayışının temellendirilmesi gerekiyordu. Nietzsche’nin insana nasıl yaklaştığını, onun problemlerini nasıl yorumladığını kısaca özetlersek şunlar söylenebilir : İnsan denen hayvanın tarihsel gelişimi, bir ahlakileşme süreci kapsamında gerçekleşmiştir. Ahlakın (yani Hristiyanlığın ahlaki dünya görüşünün) kendini altetmesini isterken şimdiki ahlak biçimimize yönelik bir ahlaki eleştiri yapmak zorunluluğu içinde olduğumuz açıktır. Ahlakın bugüne dek başardıklarına duyulan büyük şükran: Ahlakın kendisi, dürüstlük biçiminde, bizi ahlakı yadsımayla zorlamaktadır. Çünkü,

Yaşamın kendisi değerler koymayı zorluyor, biz değerler koyduğumuz zaman, bizim aracılığıyla yaşam kendi değerlendirmesini yapar. Buradan şu sonuç çıkar: Tanrı’yı yaşamın karşıtı bir kavram ve yaşamın bir mahkumiyeti olarak alan o ahlakın karşı duası da yaşamın bir değer yargısıdır- Hangi yaşamın? Yaşamın hangi biçimi? Ama yanıtı çoktan verdim çökmekte olan, zayıflatılmış yorgun, mahkum edilmiş yaşamın¹

Nietzsche bu anlamda, insanları içinde bulundukları toplumun değerlerini tekrar sorgulamaya çağırır. İnsanları realiteye yaklaşım tarzlarına göre sınıflandırır. Nietzsche’ye kadar tüm düşünürler – yalnız Schopenhauer bir bakıma bunların dışında tutulabilir. -insanlar arasındaki yapı farklılığını tek tek yapıp ettiklerinin farklılığına dayanarak temellendirmişlerdir. Bu tek tek eylemleri ise hep moral bakımından sınıflandırmışlardır. Bu düşünürler, insan realitesi ve etik yapısını, moral değerlendirmelere dayanarak, eylemlerinin, yüzyıllardan beri geçerlikte olan morale uygun ve aykırı oluşlarına göre kavramak istemişlerdir. Bu moralin kendisi ise problematik olarak ele alınmamıştır. Oysa Nietzsche’nin, insanlar arasındaki ayrılığın bir yapı ayrılığı olduğunu belirtmesi Onun bir başarısıdır. Nietzsche’nin yapı ayrılığını nasıl temellendirdiği sorununa gelince : İnsanlar arasındaki bu yapı ayrılığı, onların değerlerle olan bağlantılarında, yaşamlarının bütünlüğünde, yapıp ettiklerinin temelini oluşturan değerlendirmelerinde ortaya çıkar.

¹ F. Nietzsche, Putların Alacakaranlığı” Çev.:Hüseyin Kaytan, İstanbul, Tüm Zamanlar Yay.,2.bs,2000, s.35

Bir insanın diğ er insandan farkı kendi zamanına, çevresine ve tarihe y on vermesinde, değerlerle hesaplaşmasında veya hesaplaşmamasında ortaya çıkar. Nietzsche'nin "değerler" sözüyle dile getirmek istediği şey, bütün insan başarıları, insanın her şeyi, düşünceleri, ülküleri, bilimi, felsefesi, sanatı, dini, moralleri ve tarihidir. Tüm bu başarılarının bağlandığı şey ise insan yaşamın kendisidir. Oysa Nietzsche'nin yaşadığı çağa değin, insan salt bir düşünce varlığıdır. Sokrates'ten Hegel'e değin düşünce akımlarının pek çoğu insanı Tanrı ile yeryüzü arasında konumlandırır. Kimliği, kişiliği, kendi dışındaki öte'de aranır. Avrupa düşünce akımları insanı parçalı bir yapıda ele almış, insan nesneleştirilmiş, kendinden uzaklaştırılmıştır. Bilindiği gibi Platon'dan gelen Yeniplatoncu görüşlerle biçimlenen bir felsefe çığırına dayalı Avrupa düşüncesi Nietzsche'nin çağında insanı bağımsız değil de, bir bilgi varlığı olarak değerlendiriyor. Ona bir bilgi varlığı olarak bakılıyor, onun felsefe ile olan ilişkisi bu yolla kurulmaya çalışılıyordu.

Din de buna yakın bir yaklaşımla bilginin yerine inancı koymaktadır. İşte Nietzsche felsefesinin ana ögesi olan insan görüşü, tüm bu görüşlerin köktenci bir eleştirisidir.

Nietzsche'nin her sorunu, insanlar arasındaki gözettiği yapı farklılıklarına dayandırdığını daha önce belirtmiştik. Onun amacı bir değerler relativizmi yaratmak değil fakat daha çok, bakışa göre değişen değer yargılarından farklı tablolar çıkabileceğini göstermektir. Nietzsche'nin trajik insanı bireyciliğin doruğudur. Her trajik insan tek ve ayrı bir tiptir.

Çünkü, trajik insan çağını kendi gözüyle yorumlayıp aşan, geleceği kurma çabasındaki yaratıcı insandır. Oysa sürü insanı varolabilmek için daima yabancı bir varlığa gereksinim duyar. Bu tür insanların bakışı, onlar daha doğmadan belirlenmiştir. Nietzsche'de sürü insanı ve onun değerleri geleneklere göre belirlenmiştir. Oysa trajik insan (trajik insan) için böyle bir şey söz konusu olamaz. Çünkü trajik insan yaratıcı

insandır. Tanrı'yla birlikte insanı geleneğe bağlayan bağlar da kopmuştur. Böyle bir insan özgürdür, çünkü Tanrı'yla birlikte ölen toplumsal bilinç altıdır. Bu noktada şunlar söylenebilir: Nietzsche'ye göre, insan Tanrı'yı yaratır, sonra ona tapınır. Bu toplumsal tutum daha sonra toplumun kültürel kalıtı olarak karşımıza çıkar. Bu anlamda da Tanrı'nın ölümü, iyi ve kötünün yok oluşu anlamına gelir. Özgürleşen insan, insanın varoluşundan getirdiği günahattan ve kötülükten de arınır. Trajik insan Zerdüşt'ün sözleriyle şöyle seslenir.

Şimdi sizlere diyorum ki, beni yitirin ve kendinizi bulun ve ancak hepiniz beni inkar ettiğiniz zaman ben size döneceğim.²

Nietzsche'ye göre, insanın en köklü istemesi “gücü” istemesidir. Güç ise, bir şeyi yapabilmektir. Görüldüğü gibi insanlar arasındaki yapı ayrılığı gücü istemesine yani bir şeyi istemesi ve ona ulaşmak için sarf ettiği çabaya bağlıdır. Doğumundan başlayarak yaşama konmuş kurallara, geleneksel ölçütlere yaklaşan sürü insanının yeni değerler yaratmak için çabalayan trajik insan arasında sürekli bir çatışma içindedirler. Bu çatışma ise tüm insan başarılarının dolayısıyla da tarihin dinamiğidir.

Doğaldır ki, tarih ve insan birbirinden koparılamaz. Çünkü hayvanın ve doğanın değil, insanın tarihi vardır. Hayvan bilinçli ve amaçlı bir eylemi gerçekleştiremediğinden bütünüyle doğaya bağımlı kalmakta ve zamanın tek boyutu olan “şimdi”yi, yani an'ı yaşamaktadır. Doğayı ve kendisini aşamadığından dolayıdır ki, kendisini yaratamamaktadır. Hayvan geçmişe dönemediğinden, geleceğe yönelik herhangi bir kaygısı yoktur; o, tarih dışıdır. Aynı şekilde doğa da böyledir. Nietzsche bize şöyle demektedir:

Tarihi yaratan kişi, halkın kendisi içinde boy verip, gelişen ve yeniden yaratıcı yapıya sahip olan Trajik insanın kendisidir. Çünkü, tarih büyük yaratmaların, uygarlığın özünü kuran geliştirici ilkelerin, insanı aşamalı olarak, başarının en yüksek doruğuna ulaştıran girişimlerin, kendi varlığında evrenin yaratıcı özünü dile getiren Trajik insanın bilimidir.³

² F. Nietzsche, **Böyle Buyurdu Zerdüşt**, Çev.: A. Turan Oflazoğlu, İst., Cem Yay., 1991, s.101

³ Friedrich Nietzsche, **Tarih Üzerine**, Say Yay., İstanbul 1986, 1. Baskı, Çev.: Nejat Bozkurt, s.50.

Tarih felsefesi, tarih sözcüğünün çifte anlamına iki anlamlı bir yapıya sahiptir. Tarih sözcüğü, hem geçmişte kalan insanı ve toplumsal olaylar topluluğunu, yani yaşanmış geçmişi adlandırmakta kullanılır, hem de yaşanmış geçmişi konu edinen bilim, yani tarih bilimi kastedilir. Nietzsche'nin çağına, 19. yüzyıla yönelttiği tarih eleştirisi, büyük ölçüde Alman idealistlerinin ve özellikle Hegel'in tarih felsefesine yönelik olmuştur. Nietzsche de tarih bilimine hücum eder. Bilindiği gibi, 19. Yüzyıl sürekli bir gelişim içeren, çelişkili ve birbirine karşıt akımları içinde barındıran karmaşık bir çağdır. Bir yanda hristiyanlık, diğer yanda da yeni platoncu görüşler ve pozitivist yaklaşımların bulunduğu bir çağda Nietzsche, neden tarih felsefesine (tarih bilimi) karşıdır? Tüm yüzyıla damgasını vuran bu akımların görüşleri tümüyle sürü moralidir. Bu görüşlerin bilimde, eğitimde, sanatta ve toplumsal yaşamdaki yansımalarına baktığımızda; bilimcilik anlayışının temeli olan "nesnel olma" kaygısıyla tarihin değerlendirilmesi mümkün değildir. Çünkü,

Salt bilim olarak düşünülmüş ve egemen olmuş bir tarih, insanlık için bir tür yaşamın bilançosu ve hesabın kapanışı olurdu. Tarihsel oluşum çok daha güçlü ve yeni bir yaşam akışı, örneğin, ancak oluşan bir kültür boyunca gittiği sürece, yararlı olan ve gelecek sağlayan bir şeydir. Öyleyse tarih kendisi yönettiği zaman değil de, yüksek bir güç (yaşam) tarafından yönetildiği ve o gücün egemenliğine girdiği zaman gelecek için güven sağlar." Yani Nietzsche tüm felsefi söyleminde vurguladığı gibi tarihle ilgili görüşlerinde de O, her şeyin üstünde gördüğü yaşamı belirleyen bilim, tarih vs.'in yaşamın gücünü azaltıp ona zarar vermesinden dolayı karşı çıkar. Nietzsche, insanı (ve dolayısıyla yaşamını) edilgenleştirecek her şeye karşıdır; bununla birlikte yaşamı yükseltecek her şeye de 'evet' der. Burada tarih yaşamın hizmetinde bulunduğu ölçüde, tarihsel olmayan bir hizmetinde bulunur, bundan dolayı da bu bağlılık içinde, hiçbir zaman, matematik gibi, salt bir bilim değildir, olamaz⁴

demektedir.

Modern toplumda bireycilik anlayışının gerilediğini görürüz. Aydınlanmadan itibaren gerek toplumsal, gerekse kişisel anlamda belirsizliklerle karşılaşılır. Nietzsche modernlik karşıtı, eleştirmeni bir filozof olarak aydınlanmayı çok genel hatlarıyla böyle görür. Oysa, tanrı düşüncesinden yeni kopan insan bu kez de kendine yeni putlar yaratmış, bu yarattıklarına da inanmaya başlamıştır.

⁴ A.e.,s.73-74

Yine Eski Yunan toplumundaki gözüpek kahraman, yani birey, yetke ve geleneklerle savaşıyor, çatışan fedakar kişi iken, şimdi Liberalizme gelindiğinde aldığı son şekli ile Aklın bireysel öznesi, ego olmuştur. Şimdi'nin içersinde, elindekini yitirme korkusuyla, boyun eğen, topluluk üyesi, yüzsüz vb.'dir.

Nietzsche'nin akıl karşısında varlığa çağırısı bu nedenle olmuştur. Güçlü olmak ve trajik dönemlere geri dönebilmek içindir tüm bu çabalar. Onun insanı kurtarmak için Tanrı'yı Öldürmesi bu yüzdendir. 'Öldü tüm tanrılar Trajik insan'ın yaşamasını istiyoruz' demesi bu yüzdendir. Günümüzün değeri ise para olmuştur. Modern insanı motive eden güç artık çıkarıcılık ve yararcılıktır. Yeni Tanrı para, eski seçkin değerlerin önüne geçmiştir.

Nietzsche'ye göre, eşitlik temeline dayanan toplumlar iyi yönetilemezler. Seçkin birey anlayışını işte bu yüzden savunan Nietzsche, yeni idoller ve tanrılar peşinde değildir. Zerdüşt

Siz bir tanrı yaratabilir misiniz? Öyleyse, bana hiçbir Tanrı'nın sözünü
etmeyin⁵

der.

Toplumlar değişse de var olan sorunlar bugün de geçerliliğini sürdürmektedir. Trajik insan, değerlerin yeniden ele alınması, Tanrı'nın Ölümü, insanın kendini altetmesi ve liberal bireyciliğe karşı çıkış türünden kavrayışların, tarihi yaşama hizmet edebildikleri ölçüde, kullanılmasını son derece gerekli görmekteyiz.

Modernlik karşısında Nietzsche eleştirel bir tutum izler. Çünkü, modernlik kavramına baktığımızda, Ortaçağ sonrası dönemlerde durağan değerleri kabul etmeyen modernlik tutumu geleneğin, özellikle aklın karşısında parçalanmak zorunda kaldığını görmekteyiz. Weber'in büyü bozumu dediği şey işte bu parçalanmadır. Weber;

⁵ F.Nietzsche, *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. Çev.:A.Turan Oflazoğlu, Cem Yay.,İstanbul 1999 , s.336

Dünyanın büyüsunü bozan modernlik aslında tanrısal özneyle doğal bir düzen arasındaki ilişkinin ortadan kalkması, yani nesnel bilgi düzeniyle, özne düzeninin birbirinden ayrıldığı bir tutumdur.⁶

Çünkü, ortaçağ felsefesi mutlak töz olan Tanrı'nın insan ile dünya ve nesneler arasındaki aracı olduğuna inanıyordu. Buradaki özne böylece, insan bilinci olmaktadır. Descartes bu olayı şöyle anlatır: Descartes nesneyi ayrı bir töz olarak ilan etmekle bir aracıyı kaldırmış oluyordu.

Öyle ki, yani benim ben olmamı sağlayan ruh, bedenden bütünüyle farklıdır. Beden hiç olmasa da ruh ona oranla bilmeye daha yatkındır.⁷

Nesneye ilişkin bilinmezliğin akılla aşılabileceği ileri sürülebilir. Böylece, geleneğin kutsallıkla açıkladığı nesnel dünya, modernlik bağlamında akıl aracılığıyla çözülmektedir. Nietzsche ise bu olaya Tanrı ölmüştür, onu öldüren bizleriz diyerek, Parmenides'ten beri süregelen, Descartes'ta kendini açığa çıkaran töz ve varlık düşüncelerinin sonuna işaret etmiştir.

Nietzsche **İyinin ve Kötünün Ötesi**'nde adlı kitabında "özne" filozoflarını eleştirirken, özellikle, Descartes'in ve Onun Cogito'su üzerinde durur. Düşünüyorum der ve burada özne fiili belirler. Düşünen bir özne/ben vardır. Modernler ise bunun tam tersini düşünürler. Düşünmek belirleyen, özne/ben ise belirlenendir. Özne/ben bizzat eylem, yapılmış bir eylemdir. Nietzsche'de eylemlerin toplamı özneyi verir.

Modern Dünya'nın parçalı insanına karşı, Nietzsche insanı bir bütün olarak alır. Bu düşüncenin anlamı insanın kendi olması ile toplumun rolü olma arasındaki çatışmaları ortadan kaldırmasında yatmaktadır. Nietzsche'nin yaratıcı insanı, içinde bulunduğumuz bugün ve yaşam açısından – sürü değerlerini nasıl aşabilir, kimliksel bunalımlarını nasıl çözümleyebilir. Yani onun söylemiyle kendini nasıl alt edebilir?

⁶ Bkz. Alain Tourain, **Modernliğin Eleştirisi**, Çev: Hülya Tufan, İst., Yapı Kredi Yay., bs.3, 2000, s.230

⁷ Bkz. Descartes, **Aklın Yönetimi İçin Kurallar**, Çev.: Muntekim Ökten, Sosyal Yay., İstanbul, 1986.s.103

Trajik insan (yaratıcı insan) toplumun geleneksel yapısına bakarken iyi ve kötü değerlerinin dışında şeylere nasıl baktığı değil, iyi ve kötü değerlerinin dışında kendi değerlerini, koyanlardır. Kısaca toplumun gösterdiği iyiye göre yaşama çabasına dayalı moral anlayışlarının yerine Nietzsche yeni bir moral ortaya koymaz. O, doğal olanı savunarak insan yapısını gerçekçi bir biçimde değerlendirir. Herkes trajik insan olamaz. Trajik insan olmak için önce yok olmak gerekir. Trajik insan, insan ancak yok olduktan sonra ortaya çıkabilir. Yaşayabileceğiniz en büyük şey nedir? sorusunu hor görmektir diye yanıtlayan Zerdüşt'ün sıradan insan ve trajik insan arasında geçiş dönemi olarak anlattığımız "Nihilizm" deneyimidir. Tüm inanç ve değerleri yitirdiğimizde ancak trajik insan için ilk adım atılmıştır. Zerdüşt'ün Ebedi Dönüş öğretisi insandan (sıradan) batışa, batıştan trajik insana (trajik insana) uzanan bir öğretilerdir.

Tarihin, odağında da trajik insanın bulunduğu bir yaratmalar akışı olduğu düşünülürse, yaratmanın, trajik insanın bir edimi olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Bu da doğuştan değil, kişinin kendi varoluşunun yaşamını onaylayarak kendini altetmesi, sorumluluğunu bilmesinden geçen sürekli bir oluşturma, yaratmadır. Bu yaratmaya kaynaklık eden ise, Gücü İsteme, değer koyma ve değer yaratmadır.

Zerdüşt, istemi geçmiş saplantısından özgürleştirecek, insan için oluşun masumiyetini geri verecek bir öğreti anlayışındadır. İnsan için oluşun masumiyetini geri verecek bir öğretiye, yani yaşamın önünde sonunda anlamsız olduğunu ve her türlü haklı çıkarmanın ötesinde bulunduğunu ya da daha doğrusu, sonsuz bir yaratma ve yok etme, değişme ve gelişme, zevk ve acı, zevk ve ıstırap devinimi içinde kendi haklı çıkarılmasını içerdiğini kabul edebilen bir varoluş görüşüne gereksinim duyar Zerdüşt. Bu öğreti görüldüğü gibi, bizim kim olduğumuzla ilişkilidir. Olduğumuz kişi olmayı, kendimiz olmayı istiyor muyuz? Ne olduğu, kim olmak istediği konusunda sorumluluk üstlenip üstlenmemek konusunda karar vermede bireyin tercih hakkı

vardır. Geçmişin kendisi, dönüş deneyiminde değil, bizim geçmişe yönelik tutumumuzda ancak biçimlendirilebilir.

Başka bir deyişle, ebedi dönüş öğretisi döngüsel veya çevrimsel bir zaman görüşünü önvarsayarken, trajik insan ideali doğrusal bir zaman anlayışını gerekli kılıyor şeklinde bir değerlendirme yapılabilir.

Ancak birçok eleştirilere karşın, Nietzsche,

Ebedi dönüş öğretisiyle bireye şimdiye değin yalnızca körükörüne bilinçsizce sürdürdüğü varoluşu yaratıcı bir biçimde istemeyi öğreterek ona yeni bir istem kazandırır. Yaşamın ezeli, ebedi olarak alt edilmesinden başka hiçbir şeyi bu kadar şiddetli bir şekilde arzulamamak için yaşam karşısında ne ölçüde olumlu bulmak zorundayız.⁸

Ancak trajik insan aşkın bir teori değildir. O, her insanın kendini yok ederek varabileceği özel bir benliktir. Zerdüşt'ün sözleriyle,

Tanrı bir sanrıdır, ama ben isterim ki sizin sanrınız düşünülebilenle sınırlı olsun.⁹

Trajik insan Nietzsche'de tüm yetke ve idealin yitirilmesiyle varılan bir yerdir. Nietzsche'nin, eğer onun tarih yaklaşımına dikkat edilirse, döneminin kültür ve tarih anlayışına bir eleştiri olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Nietzsche'nin nihilizmi bu noktada önemlidir. İşte çağının sistemlerinin varolan kalıplarının kırılıp, reddedilmesi anlamında bir karşı çıkıştır, bu kalıpları ise, sadece güç istemiyle trajik insanın kendisi kırabilir.

Nietzsche, tarihi ancak yaratıcı insanların kurabileceklerini savunur.

Tarih, büyük yaratmaların, uygarlığın özünü kurabilen geliştirici ilkelerin özünü dile getiren trajik insan bilimidir¹⁰.

⁸ A.Nehamas "The Eternal Recurrence" *Philosophical Review*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1985, s. 331-356.

⁹ F.Nietzsche, *Zerdüşt Böyle Buyurdu*, "Mutlu adalar üzerine", İstanbul, Cem Yayınevi, 1999, s.106

¹⁰ F.Nietzsche. *Tarih Üzerine Çev.:Nejat Bozkurt*, İstanbul Say Yayınları, 1986, s.50

KAYNAKÇA

Nietzsche'nin Eserleri

- 1- Nietzsche, Friedrich. **The Will to Power**, Çev.: Walter Kaufmann, New York, Random House, 1967
- 2- Nietzsche Friedrich. **The Anti Christ**, Çev.:RJ. Hollindale, Middelesex, Penguin, 1968
- 3- Nietzsche, Friedrich. **The Gay Science**, Çev.:W.Kaufmann, New York, Random House, 1974
- 4- Nietzsche, Friedrich. **Yunanlıların Trajik Çağında Felsefe**, Çev: Nusret Hızır, İst., Bilim Felsefe Sanat Yay., 1985.
- 5- Nietzsche, Friedrich. **Ahlakın Soykütüğü Üstüne**, Çeviren Ahmet İnam İstanbul, Ara Yay., 1990
- 6- Nietzsche Friedrich. **İyinin ve Kötünün Ötesinde**, Çev.:Ahmet İnam, Ara Yay., 2. Bs. 1990
- 7- Nietzsche Friedrich. **Tarih Üzerine**, Çev: Nejat Bozkurt, İstanbul, Say. Yay. 1990
- 8- Nietzsche Friedrich. **Böyle Buyurdu Zerdüşt**, Çev.:Turan Oflazoğlu, İstanbul Cem Yay. , 1991
- 9- Nietzsche Friedrich. **Tregedyanın Doğuşu**, Çev. İ.Zeki Eyüboğlu, İstanbul Say Yay, 1999
- 10- Nietzsche Friedrich. **Ecce Homo** Çev:Can Alkor, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 2000
- 11- Nietzsche Friedrich. **Putların Alacakaranlığı**, Çev:Hüseyin Kaytan, İstanbul, Tüm Zamanlar Yay. 2000,

YARARLANILAN DİĞER KAYNAKLAR

- 1- Akarsu, Bedia. "Nietzsche'nin Tarih Karşısındaki Tutumu", **Felsefe Arkivi**, İstanbul, İ.Ü.Yay., s.2-10
- 2- Alain, Tourain. **Modernliğin Eleştirisi**, Çeviren:Hülya Tufan, İst, Yapı Kredi Yay,bs.3,2000
- 3- Arendt, Hannah. "Ancient and Modern", **The Conception of the History: Epilogue, Between Past and Future**, Penguin Books, 1978 p.p.150-160
- 4- Arendt, Hannah. "What is Authority," **Between Past and Future**, Penguin, 1983,p.p.91-141
- 5- Aydın, Hüseyin, **Metafizikçi Olarak Nietzsche**, Bursa Uludağ Yay.1984
- 6- Baykan, Fehmi, **Bilgelik Yolunda Bir Filozof**, Ankara,Palme Yayınları, 1989
- 7- Bogue,,Ronald, **Deleuze and Guattari** Landon: Routledge, 1989
- 8- Çotuksöken, Betül. "İletişim Dünyasında Bireysel Öznenin Yok Oluşu". **Felsefeyi Anlamak Felsefeyle Anlamak**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995s.253-265
- 9- Deleuze, Gilles. Nietzsche, and Philosophy, Landon, Athlone Press, 1983, s.371.
- 10- Deleuze, Gilles. "Nomed Thought" **The New Nietzsche**, Cambridge. Mit Press, 1985 pp.142-150
- 11- Descartes **Aklın Yönetimi İçin Kurallar**, Çev: M.Öktem., İstanbul Sosyal Yay.,
- 12- Erdemli ,Atilla. "Yaşama Sorunu ve Tarih" **Felsefe Logos** Dergisi, s.9, İstanbul Bulut Yayınevi, 2001 s.65-68
- 13- Eyüpoğlu, Sabahattin. **Platon**, N.Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, İst., 1992
- 14- Heimsoeth, Heinz. **Ahlak Denen Bilmece (beş konferans)** "Ahlaki Yokumsayanlar,İkinci Konferans" Çev: Nermi Uygur, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1957.s.23-38
- 15- Kuçuradi, Ioanna. **Nietzsche'de Trajik Olan**, Yankı Yayınları, İstanbul, 1966,
- 16- Kuçuradi, Ioanna.. **Nietzsche ve İnsan**, Ankara, Türkiye Felsefe Kurumu Yay. 4.bs. 1999

- 16- Nehamas, Alexander. "The Eternal Recurrence" **Philosophical Review**, Massachusetts, Harvard Üniversty Press, 1985 s.331-356
- 17- Nutku, Uluğ. "Nietzsche' de Nihilizm Problemi" **Felsefe Arkivi**, İstanbul Üniversitesi Felsefe Arkivi sayı.16,1968 s. 131-144
- 18- Pearson- Ansell, Keith . **Kusursuz Nihilist**; Çev.: Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998
- 19- Sills, L. David. **İnternational Encycleopedia of The Social Science**,New York, Macmillan, 1968, IX, s. 276-282
- 20- Tanilli, Server. **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası**, İstanbul, Adam Yay.,1999,Cilt V, 1968
- 21- Timuçin Afşar. **Düşünce Tarihi** , c.III, İstanbul, Bulut Yay., 2001 1984.
- 22- Uygur, Nermi. **Güneşle**, İstanbul, Yapı Kredi Yay., 1997.

Y.G. YÜKSEKÖĞRETİM ENSTİTÜSÜ
DOKÜMANTASYON BÖLÜMÜ